

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

С. С. ВІТВИЦЬКИЙ, М. В. ШУЛЬГА, О. М. МЕРДОВА

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ
СТАТУС КУРСАНТІВ ТА СЛУХАЧІВ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ
СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ
НАВЧАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ
ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ**

МОНОГРАФІЯ

2022

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол № 6 від 22 грудня 2021 року)*

Рецензенти:

Братель С. Г., кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ.

Дрозд О. Ю., доктор юридичних наук, професор начальник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ.

Вітвіцький С. С., Шульга М. В., Мердова О. М.

В

Адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських : монографія. Київ: ВД «Дакор», 2022. __ с.

ISBN 978-617-8066-__-__

Монографію присвячено дослідженню адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. В ній комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень юридичної науки, положень чинного законодавства досліджено адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, надано характеристику його елементів, сформульовано низку нових наукових положень і висновків, пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів України та обґрунтовано прийняття ряду нових документів.

Видання адресоване науково-педагогічним та педагогічним працівникам, здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та всім, хто цікавиться питаннями проходження служби (навчання) курсантами і слухачами закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

УДК 342.922

© ДонДУВС, 2022
© Вітвіцький С. С., Шульга М. В.,
Мердова О. М., 2022
© ТОВ «ВД «Дакор», 2022

ISBN 978-617-8066-__-__

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. КУРСАНТИ ТА СЛУХАЧІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, У СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	9
1.1. Курсант та слухач закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, як суб'єкт адміністративно-правових відносин	9
1.2. Нормативне регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських	27
1.3. Поняття, зміст та особливості адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських	48
1.4. Зарубіжний досвід регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів поліцейських закладів вищої освіти та можливості його впровадження в Україні	68
Висновки до розділу 1	86
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КУРСАНТІВ ТА СЛУХАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	91
2.1. Суб'єктивні права і обов'язки курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, як складник їх адміністративно-правового статусу	91

2.2. Гарантії як самостійний елемент адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських	111
2.3. Юридична відповідальність як самостійний елемент адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських	136
Висновки до розділу 2	154
ВИСНОВКИ	159
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	165

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

ЗВО – заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

Курсанти та слухачі ЗВО – курсанти та слухачі закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських

ВСТУП

Реформування системи МВС України та чинного законодавства, що відбуваються в нашій країні, поставили безліч теоретичних і практичних питань перед наукою адміністративного права щодо формування єдиної адміністративної політики в цій сфері, визначення ролі і значення служби в органах і підрозділах системи МВС України, зокрема й Національної поліції України, установлення і реалізації адміністративно-правового статусу всіх її суб'єктів. Ефективність вирішення завдань, що постають перед органами і підрозділами системи МВС України безпосередньо залежать від професіоналізму їх персоналу, який забезпечується якісною підготовкою кваліфікованих фахівців у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських (далі – ЗВО). Аналіз чинного законодавства та досвіду кадрової політики в системі Міністерства внутрішніх справ України дає змогу говорити про особливість та унікальність адміністративно-правового статусу осіб, що навчаються у ЗВО, серед яких особливу позицію займають курсанти та слухачі.

Слід зазначити, що курсанти та слухачі ЗВО є специфічними суб'єктами адміністративно-правових відносин, яких відрізняє особливе нормативно-правове регулювання та службово-правове становище, спеціальний порядок добору на службу в поліцію та навчання, особливості проходження служби з одночасним здобуттям вищої освіти, наявність фінансових зобов'язань перед державою тощо.

Багаточисельні спроби реформування відомчої освіти, що відбувалися в останні роки, спричинили суттєві зміни в системі підготовки кадрів для Національної поліції України, проте сучасне законодавство не вирішує проблем правового регулювання суспільних відносин в цій сфері в силу наявних прогалин. Його норми доволі часто суперечать іншим нормам як всередині самого законодавства про освіту, так і в суміжних галузях законодавства. Проблема також ускладнена тим, що на сьогодні в положеннях Закону України «Про Національну поліцію» адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО чітко не визначений, так само й у відомчому законодавстві відсутній

єдиний нормативно-правовий акт, який би врегулював ці питання, адже на відміну від статусу звичайних здобувачів вищої освіти, якими є студенти, він характеризується низкою особливостей. Крім того у зв'язку з недосконалістю і невпорядкованістю наданих курсантам та слухачам ЗВО суб'єктивних прав та обов'язків, в одних випадках їх адміністративно-правовий статус прирівнюється до статусу студентів, в інших – до працівників поліції. Саме тому можна говорити про складну конструкцію адміністративно-правового статусу зазначеної категорії осіб, яка потребує ґрунтовного наукового вивчення.

Актуальність обраної теми також обумовлена ступенем розробленості цієї проблеми в науковій літературі. Незважаючи на важливість питань підготовки кадрів для Національної поліції України на сьогодні в адміністративно-правовій доктрині відсутні серйозні монографічні дослідження, присвячені визначенню адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО.

Науковим підґрунтям для виконання дослідження стали праці таких учених-адміністративістів, як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, І. Л. Бородін, В. В. Галунько, В. М. Гаращук, В. В. Зуй, І. П. Голосніченко, С. Т. Гончарук, Є. В. Додін, Т. О. Коломoeць, О. В. Кузьменко, Т. О. Мацелик, С. Г. Стеценко, О. В. Тильчик, та інших.

У роботі використано праці, присвячені дослідженню адміністративно-правового статусу різних суб'єктів адміністративно-правових відносин, серед яких дослідження О. А. Гусара, Є. С. Зеленського, А. Є. Крищенка, Д. Л. Лемеша, О. В. Петришина та інших.

Дослідженню окремих питань адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО в адміністративно-правовій науці присвячено наукові студії І. М. Ванюшиної, М. В. Вашаєва, С. Ю. Гаврик, О. О. Николаєнко, Ю. О. Старук та інших.

Водночас серед праць названих учених на сьогодні, по суті, немає робіт із комплексного аналізу адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, а в наявних спеціалізованих наукових доробках учених здебільшого увага зосереджена на окремих питаннях проходження служби та навчання зазначеної категорії осіб.

Отже, наявні процеси реформування системи відомчої освіти, відсутність комплексних наукових досліджень присвячених визначенню

адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, недосконалість адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у цій сфері та необхідність належного законодавчого забезпечення вказаних процесів зумовили концептуальне переосмислення адміністративно-правових засад проходження служби курсантами та слухачами ЗВО, що й визначає актуальність дослідження.

РОЗДІЛ 1 КУРСАНТИ ТА СЛУХАЧІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, У СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

1.1. Курсант та слухач закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, як суб'єкт адміністративно-правових відносин

В адміністративно-правовій науці проблема зарахування тих чи інших суб'єктів до суб'єктів адміністративно-правових відносин залишається дискусійною і привертає увагу науковців, породжує чисельні наукові дослідження. Такий стан речей, безумовно, пов'язаний із тим, що адміністративне право наділяє правосуб'єктністю широке коло учасників правовідносин. Особливо це стосується суб'єктів адміністративно-правових відносин, зокрема недержавних суб'єктів та фізичних осіб, адже адміністративно-правовий статус органів публічного адміністрування є беззаперечним. До категорії «спірних» суб'єктів, на нашу думку, слід віднести курсантів і слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських (далі – курсантів і слухачів ЗВО), адже як зазначається в юридичній літературі, ці суб'єкти мають спеціальний правовий статус, обумовлений тим, що одночасно вони здобувають вищу освіту, тобто фактично мають статус, притаманний студентам, і з моменту зарахування на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, вважаються такими, що проходять службу в органах

Національної поліції¹. На специфічності статусу зазначеної категорії осіб наголошено не тільки в юридичних роботах, а й у спеціалізованих педагогічних дослідженнях². Ураховуючи специфіку правового статусу зазначених суб'єктів, вважаємо доцільним чітко визначення місця курсанта і слухача в системі суб'єктів адміністративно-правових відносин.

Зазначимо, що відповідно до положень чинного законодавства особи, що навчаються у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, іменуються узагальненою назвою здобувачі вищої освіти, до яких зараховано курсантів, слухачів, ад'юнктів (аспірантів) та докторантів. Дослідження присвячено адміністративно-правовому статусу курсантів та слухачів ЗВО, адже саме він має свою специфіку порівняно зі статусом здобувачів вищої освіти невідомчих закладів вищої освіти. У межах дослідження адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО одразу треба внести ясність щодо зарахування тих чи тих суб'єктів до категорії курсантів та слухачів. Так, залежно від форми здобуття освіти в ЗВО здобувачів вищої освіти можна розподілити на:

1. Осіб, які навчаються на денній формі навчання за державним замовленням – це особи, що здобувають освіту за освітнім ступенем «бакалавр» й дефіновані як курсанти, а також особи, які здобувають освіту за освітнім ступенем «магістр» і дефіновані як слухачі;

¹ Гаврик С. Ю. Старук Ю. О. Особливості відрухування курсантів з ВНЗ МВС України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2009. № 3. Частина 1. С. 202; Гаврик С. Ю. Старук Ю. О. Правове становище особи, яка навчається у ВНЗ МВС України за державним замовленням. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2011. № 1. С. 80; Вашаев М. В. Особенности прохождения государственной службы в органах внутренних дел курсантами и слушателями, обучаемыми в образовательных организациях МВД России. *Административно-правовое регулирование правоохранительной деятельности: теория и практика: сборник научных трудов V Всерос. научн.-практич. конференции*. 2016. № С. 477.

² Мухіна Г. В. Про особливості соціального статусу курсанта вищого навчального закладу МВС України. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2011. № 3(16). С. 109; Белошицкий А. В. Становление субъектности будущих офицеров в военном вузе: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.01 / Воронежском государственном университете. Воронеж, 2009.

2. Осіб, які навчаються на заочній формі навчання за державним замовленням – це особи, що здобувають освіту за освітнім ступенем «бакалавр» та «магістр» і дефіновані узагальненою назвою як слухачі.

Перейдемо безпосередньо до характеристики курсантів та слухачів ЗВО як суб'єктів адміністративно-правових відносин.

Загальновідомо, що до суб'єктів адміністративно-правових відносин належать суб'єкти, які набули властивостей суб'єкта адміністративних правовідносин у силу того, що їхня поведінка підпадає під дію норм адміністративного права та встановлена цими нормами¹.

В адміністративно-правовій доктрині існує безліч класифікацій суб'єктів адміністративного права, проте однотайність учених-адміністративістів присутня щодо розподілу їх на державні та недержавні, а також індивідуальні і колективні². Безумовним є те, що курсант / слухач ЗВО є індивідуальним суб'єктом, проте його належність або неналежність до державних структур не є однозначною. Оскільки курсанти і слухачі є фізичними особами, їхній адміністративно-правовий статус усе таки повинен розглядатися крізь призму адміністративно-правового статусу громадянина з урахуванням певної специфіки, пов'язаною з їхньою належністю до працівників Національної поліції України.

Увесь комплекс прав і обов'язків фізичної особи (індивіда) у сфері публічного адміністрування прийнято дефінувати загальним адміністративно-правовим статусом громадянина. Громадянин як суб'єкт адміністративного права – це фізична особа, яка є носієм прав та обов'язків у сфері публічного адміністрування і яка здатна вступати в адміністративні правовідносини³. Отже, для того, щоб довести належність курсантів і слухачів до суб'єктів адміністративно-правових відносин, передусім нам необхідно з'ясувати специфічні ознаки, які характеризують зазначених осіб.

¹ Дараганов М. В. Дискусійні питання класифікації суб'єктів адміністративного права (на прикладі екіпажу повітряного судна України). *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2010. № 4-1. С. 228.

² Гуржій Т. О. Адміністративне право України: навчальний посібник. К.: КНТ, Х. : Бурун і К, 2011. С. 152.

³ Там само. С. 153.

Вимога точності до тексту будь-якого нормативно-правового акту вища, ніж до інших видів текстів. У юриспруденції неточна передача змісту, граматична помилка, описка, неуважність можуть призвести до помилок у правозастосуванні, що позначається на долі людей, на діяльності установ, зрештою – на авторитеті державних органів, які займаються підготовкою нормативно-правових актів¹. Особливо вищезазначене, на нашу думку, стосується юридичних термінів, що розкривають правові поняття, адже саме вони сприяють правильному розумінню правозастосовувачами положень нормативно-правових актів. У сучасних наукових студіях практично відсутні дослідження як особливостей адміністративно-правового статусу, осіб що навчаються у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, так і визначення базових юридичних термінів у цій сфері. Усе це дає змогу наголосити на необхідності дослідження поняття «курсант» та «слухач» у сучасній адміністративно-правовій науці.

Зазначимо, що у довідковій літературі статус курсанта ототожнений із спеціальним званням військовослужбовця. Так, у військовому енциклопедичному словнику подають таке визначення: «Курсант – військове звання військовослужбовця, який навчається у військово-навчальному закладі і не має офіцерського військового звання»². Ми вважаємо таке визначення не зовсім коректним через те, що в жодному нормативно-правовому акті в якості військового звання не зазначено звання «курсант», водночас указівка на персоніфікацію його статусу зі спеціалізованим навчальним закладом і характеризує його специфічність. Г. В. Мухіна, опираючись на вищезазначену дефініцію, статус курсанта розуміє як статус військовослужбовця, який навчається у спеціалізованому навчальному закладі³. Підтримуючи вказівку на приналежність курсанта до спеціалізованого навчального закладу, ми не погоджуємося

¹ Вимоги до тексту закону. URL: www.csi.org.ua/vimogy-do-tekstu-zakonu/ (дата звернення: 01.10.2017).

² Военный энциклопедический словарь : в 2 т. / сост. А. Горкин и др. М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2001. Т. 1. С.807.

³ Мухіна Г. В. Про особливості соціального статусу курсанта вищого навчального закладу МВС України. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2011. № 3(16). С. 110.

із ототожненням курсанта тільки зі статусом військовослужбовця, оскільки таке визначення буде стосуватися лише курсантів закладів вищої освіти системи Міністерства оборони України, залишаючи поза увагою заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання в системі інших центральних державних органів, як приклад, Міністерство внутрішніх справ України, Державна фіскальна служба України тощо, у системі яких є такі навчальні заклади.

Поняття курсант закріплено й у нормативно-правових актах. Так, у Законі України «Про вищу освіту» курсантом є особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого військового навчального закладу (закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання), військового інституту як підрозділу закладу вищої освіти, яка навчається з метою здобуття вищої освіти за певним ступенем та якій присвоєно військове звання рядового, сержантського і старшинського складу або спеціальне звання рядового, молодшого начальницького складу або таке звання вона мала під час вступу на навчання¹. У зв'язку із таким визначенням необхідно уточнити, що в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, курсанти здобувають вищу освіту не «за певним ступенем», а лише за освітнім ступенем «бакалавр». До того ж треба конкретизувати питання щодо наявності спеціальних звань у зазначеній категорії осіб. Так, відповідно до ст. 80 Закону України «Про Національну поліцію» спеціальне звання рядового поліції зараховане до виду спеціальних звань молодшого складу, а отже, його виокремлення є недоцільним.

Зазначимо, основною метою навчання курсантів у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання є задоволення їх приватних освітніх інтересів, реалізація яких неможлива без їх вступу в адміністративно-правові відносини, що обумовлене як особливістю їхнього добору та направлення на навчання, відомчою приналежністю навчального закладу, так і особливістю процесу здобуття певного освітнього ступеня у зазначених закладах.

¹ Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 61.

Водночас у Положенні про вищі навчальні заклади МВС зазначено, що статус «курсант» надається особам рядового та молодшого начальницького складу органів внутрішніх справ (військовослужбовцям, що не мають звань офіцерського складу), які в установленому порядку зараховані до ВНЗ і навчаються за денною (очною) формою навчання з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів за рахунок коштів державного бюджету¹.

Зазначимо, що Митний кодекс України також оперує терміном «курсант». Однак доволі дивним є те, що це поняття ототожнене не з посадою, не зі статусом особи, що навчається, а із званням. Як справедливо занотовано в спеціалізованій літературі, поняття «курсант митної служби» дефіновано як спеціальне звання і водночас як особа з чітко визначеним статусом, колом прав та обов'язків, близьким за своєю природою до посади, у чому проявлялась унікальність його статусу, оскільки в усіх нормативно-правових актах, в яких подається перелік військових або спеціальних звань, звання «курсант» немає, а в нормативно-правових актах, що регулюють статус курсантів різних відомств, поняття «курсант» окреслюють саме як посаду. Визначення у ст. 577 МК України виключно звань «курсант» і «старший курсант», не дефінуючи їх як посади, призводить до умовності та формальності статусу осіб, яким присвоюють таке звання².

У наукових студіях зазначають, що курсант – це особа рядового та молодшого начальницького складу органів поліції, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання, навчається на денній (очній) формі навчання з метою здобуття певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів за рахунок коштів державного бюджету³. Безумовно, таке визначен-

¹ Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС України: Наказ МВС України від 14 лютого 2008 року. № 62. *Офіційний вісник України*. 2008. № 21.

² Мінченко А. О., Пилипенко А. А., Борисевич М. О. Проблеми правового регулювання статусу курсанта в Україні. *Вісник АМСУ*. Серія: «Право». 2015. № 1 (14). С. 78.

³ Дисциплінарний статут Національної поліції України : наук.-практ. коментар / В. В. Сокурено, О. М. Бандурка, Д. В. Швець та ін.; за заг. ред. В. В. Сокурено; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2019. 253 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6946> (дата звернення: 17.02.2020).

ня має право на існування, оскільки в ньому закладено основні ознаки, що характеризують зазначену особу, проте навряд чи його можна назвати бездоганним, оскільки на сьогодні воно не враховує базових положень, закладених в Законі України «Про вищу освіту».

Майже аналогічне визначення подають і російські вчені. Так, О. О. Ніколаєнко зазначає, що курсантами вважають співробітників із числа молодшого чи рядового складу органів внутрішніх справ, яких зараховано на навчання в установленому порядку на денну форму для засвоєння відповідних освітніх програм: програм спеціалітету, програм бакалавріату чи магістратури¹. Як бачимо, для всіх здобувачів вищої освіти денної форми навчання застосовують поняття «курсант», що відповідає положенням їх законодавства. Водночас авторка наголошує, що виключно в освітніх організаціях федеральних державних органів, що здійснюють підготовку кадрів в інтересах безпеки і оборони держави, забезпечення правопорядку і законності, уживають поняття «слухач», якими є офіцери, що навчаються в таких освітніх організаціях², що вносить певну неясність щодо її позиції.

Узагальнюючи наукові напрацювання вчених, положення чинного законодавства та особливості організації освітнього процесу в ЗВО пропонуємо поняття «курсант закладу вищої освіти із специфічними умовами, які здійснюють підготовку поліцейських» дефініювати як особу, яка в установленому порядку зарахована до закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, на денну форму навчання за державним замовленням, навчається з метою здобуття вищої освіти за освітнім ступенем «бакалавр» та якій присвоєно первинне спеціальне звання молодшого складу поліції або таке звання вона мала під час вступу на навчання.

Аналізуючи поняття «слухач», доходимо до висновку про те, що як в нормативно-правових актах, так і серед науковців немає одностайності щодо того, кого з осіб, що навчаються у закладах вищої освіти

¹ Николаенко Е. А. Административно-правовое регулирование прохождения службы курсантами образовательных организаций МВД России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Белгородский юридический институт МВД Российской Федерации имени И. Д. Путилина. Белгород, 2017. С. 38.

² Там само. С. 38-39.

із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, слід зараховувати до цієї категорії. На необхідності чіткого визначення категорії «слухач» у законодавстві неодноразово наголошували такі вчені, як І. М. Ванюшина, М. О. Вашаєв¹, проте його дослідження в межах юридичної науки не здійснювалося. З огляду на зазначене, дослідження нормативного визначення поняття «слухач» є актуальним і своєчасним питанням.

Поняття «слухач» на сьогодні закріплено низкою нормативно-правових актів як законодавчого, так і відомчого рівня, проте аналіз їх положень свідчить про різноманітність його визначення та суперечність закріплених положень.

Слід зазначити, що в 2014 році вперше на законодавчому рівні, у Законі України «Про вищу освіту» розкрито термін «слухач». Законом, а саме ч. 2 та 3 ст. 61, виокремлюють дві категорії слухачів:

- слухач як особа, що здобуває вищу освіту;
- слухач як особа, яка навчається на підготовчому відділенні закладу вищої освіти, або особа, яка отримує додаткові чи окремі освітні послуги, зокрема й за програмами післядипломної освіти і зарахована до категорії «інші особи, які навчаються у закладах вищої освіти».

Слухач як особа, що здобуває вищу освіту, – це особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу (вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання) з метою здобуття освіти і має військове звання офіцерського складу або відповідне спеціальне звання середнього чи старшого начальницького складу².

Слід зазначити, що закріплення поняття «слухач» у ключових нормативно-правових актах у сфері освіти притаманно багатьом країнам.

Проте в деяких зарубіжних країнах поняття «слухач» загалом не ототожнюють з особою, яка здобуває вищу освіту в специфічному закладі. Як приклад, у Литві слухачем вважають особу, що навчається за програмами неформальної освіти чи за окремими предметами курсу навчання (їх групами)¹; у Грузії слухачем визнають особу, що проходить навчання за спеціальною професійною освітньою програмою²; у Вірменії – особу, що навчається за додатковою освітньою програмою³.

На відміну від українського законодавства, в ряді країн поняття «слухач» закріплено не в законі про вищу освіту, а в базових законах (законах, кодексах) про освіту. Як приклад зазначимо, що поняття «слухач» в Республіці Білорусь закріплено в Кодексі Республіки Білорусь про освіту й визначено як особу з числа офіцерського складу Збройних Сил Республіки Білорусь, інших військ і військових формувань Республіки Білорусь, рядового й начальницького складу органів внутрішніх справ Республіки Білорусь, Слідчого комітету Республіки Білорусь, органів фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь, органів і підрозділів із надзвичайних ситуацій Республіки Білорусь, що отримує першу вищу освіту за профілем освіти «Охорона здоров'я», вищу освіту II ступеня, другу або наступну вищу освіту за спеціальностями (напрямами спеціальностей, спеціалізацій) для Збройних Сил Республіки Білорусь, інших військ і військових формувань Республіки Білорусь, органів внутрішніх справ Республіки Білорусь, Слідчого комітету Республіки Білорусь, органів фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь, органів і підрозділів із надзвичайних ситуацій Республіки Білорусь, а також особу з числа керівних кадрів, осіб, включених до резерву керівних кадрів, яка отримує вищу освіту I ступеня в Академії управління при Президентові

¹ Ванюшина И. Н. Особенности применения дисциплинарных взысканий к курсантам и слушателям образовательных организаций системы МВД России. *Правопорядок: история, теория и практика*. 2014. №2(3). С. 13; Вашаев М. А. Проблемные аспекты реализации административно-правового статуса курсантов и слушателей, обучающихся в образовательных организациях МВД России. *Вестник экономической безопасности*. 2017. №2. С. 26.

² Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС України: Наказ МВС України від 14 лютого 2008 року. № 62. *Офіційний вісник України*. 2008. № 21.

¹ О науке и образовании : Закон Литовской Республики от 30 апреля 2009 года № XI-242. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ad342f02135e11e5af81c7d24921dbde?jfwid=5sjolg8sb> (дата звернення: 03.12.2019).

² О специальном профессиональном образовании : Закон Грузии от 6 декабря 2011 года №5366-Ис. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/1531874/2/ru/pdf> (дата звернення: 03.12.2019).

³ Об образовании : Закон Республики Армения от 8 мая 1999 года №ЗР-297. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7468 (дата звернення: 03.12.2019).

Республіки Білорусь, або особу, що освоює зміст одного з видів освітніх програм додаткової освіти дорослих, за винятком освітньої програми стажування керівних працівників і фахівців¹.

Отже, у наведених визначеннях поняття «слухач» або ототожене з особою, яка навчається за додатковими освітніми програмами, або особою, яка має приналежність до певної категорії так званих «силових» державних органів, військові або спеціальні звання і здобуває вищу освіту певного освітнього ступеня чи отримує додаткові або окремі освітні послуги. Як бачимо, Україна, закріпивши зазначений термін у законодавстві, пройшла шляхом визнання обох статусів слухача.

Позитивно оцінюючи саме закріплення в Законі України «Про вищу освіту» поняття «слухач», навряд чи можна погодитися з його досконалістю.

По-перше, у зазначеному визначенні наявність у дужках словосполучення «вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання» поряд із словосполученням «вищого військового навчального закладу» свідчить про вживання їх як синонімічних категорій, що, на нашу думку, є недоречним. Саме тому доцільно їх зазначати через сполучник «чи», який вживається для поєднання однорідних елементів, якими є вищеназвані словосполучення.

По-друге, певне питання викликає положення щодо вказівки на відповідні «спеціальні звання середнього чи старшого начальницького складу», оскільки воно не в повному обсязі відповідає положенням нормативно-правових актів, які визначають види військових та спеціальних звань² [21-25].

¹ Кодекс Республіки Білорусь об освіті 243-3 от 13.01.2011 г. URL: http://kodeksy-by.com/kodeks_ob_obrazovanii_rb.htm (дата звернення 10.01.2018).

² Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України: Указ Президента України від 29 грудня 2009 року № 1115/2009. *Урядовий кур'єр*. 31.12.2009. № 245; Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379; Кодекс Цивільного захисту України: Закон України від 02 жовтня 2012 року № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. Ст. 458; Про затвердження Положення про порядок проходження служби цивільного захисту осіб рядового і начальницького складу: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2013 року № 593. *Офіційний вісник України*. 2013. № 67. Ст. 2436; Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 року № 876- VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.

Наразі до системи закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України, зараховують одинадцять закладів вищої освіти, сім із яких здійснюють підготовку поліцейських, два – кадрів для Державної служби надзвичайних ситуацій, один – для Національної гвардії України, один – для Державної прикордонної служби України. Серед персоналу зазначених органів публічного адміністрування військової служби передбачено для Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, а спеціальні звання – для Національної поліції України та Державної служби надзвичайних ситуацій України. Відповідно до Порядку добору направлення та зарахування кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України та вищого військового навчального закладу Національної гвардії України як слухачів Національної Академії Національної гвардії України на денну та заочну форму навчання можуть прийматися особи рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складу¹. Аналогічна норма стосується й навчального закладу, що здійснює підготовку працівників для Державної прикордонної служби України. Отже, як бачимо, визначення в Законі України «Про вищу освіту» поняття «слухач» тільки як осіб, що мають військове звання офіцерського складу є недоречним. Аналогічна ситуація й щодо осіб, які мають відповідне спеціальне звання.

Так, відповідно до статті 80 Закону України «Про Національну поліцію» для поліцейських встановлюють такі спеціальні звання: спеціальні звання молодшого складу, середнього складу, вищого складу². У свою

¹ Про затвердження порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України, поліцейських та військовослужбовців для Національної гвардії України: Наказ МВС України від 15 квітня 2016 року № 315. *Офіційний вісник України*. 2016. № 41/№ 44. Ст. 1557.

² Про затвердження порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України, поліцейських та військовослужбовців для Національної гвардії України: Наказ МВС України від 15 квітня 2016 року № 315. *Офіційний вісник України*. 2016. № 41/№ 44. Ст. 1557.

чергу, відповідно до відомчих нормативно-правових актів¹ [11; 26] до слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, можуть зараховувати осіб молодшого та середнього складу поліції. Щодо слухачів Національного університету цивільного захисту України, то ними можуть бути особи як рядового, так і начальницького складу². Отже, як бачимо, норми Закону України «Про вищу освіту» не збігаються з положеннями інших нормативно-правових актів щодо визначення спеціальних звань. На нашу думку, це пов'язано з активними процесами реформування системи МВС України та оновленням законодавства, що визначає його діяльність.

Ураховуючи вищезазначене, вважаємо недоцільним зазначати конкретні види військових та спеціальних звань, оскільки їх розкрито в нормативно-правових актах, що визначають порядок зарахування до певних закладів вищої освіти як військових, так вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, на що прямо вказано у пункті 2 частини 2 статті 61 Закону України «Про вищу освіту».

Пропонуємо пункт 2 частини 2 статті 61 Закону України «Про вищу освіту» викласти в такій редакції: «Слухач – це особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого військового закладу освіти чи закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання з метою здобуття вищої освіти і має відповідне військово або спеціальне звання». З огляду на це вкрай необхідним є уточнення поняття «слухач» у відомчих нормативно-правових актах з урахуванням нової редакції визначення, викладеного в Законі України «Про вищу освіту», яке повинно розкривати форму навчання, освітній ступінь та відповідні військові або спеціальні звання.

¹ Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС України: Наказ МВС України від 14 лютого 2008 року. № 62. *Офіційний вісник України*. 2008. № 21. Ст. 615; Про затвердження порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України, поліцейських та військовослужбовців для Національної гвардії України: Наказ МВС України від 15 квітня 2016 року № 315. *Офіційний вісник України*. 2016. № 41/№ 44. Ст. 1557.

² Про затвердження Положення про проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу: Постанова кабінету Міністрів України від 11 липня 2013 року № 593. *Офіційний вісник України*. 2013. № 167. Ст. 2436.

Ураховуючи запропоноване загальне розуміння терміну «слухач» поняття «слухач закладу вищої освіти із специфічними умовами, які здійснюють підготовку поліцейських» дефіновано нами як особа, яка в установленому порядку зарахована до закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, на денну форму навчання за державним замовленням з метою здобуття вищої освіти за освітнім ступенем «магістр» і має під час вступу на навчання звання середнього складу поліції або на заочну форму навчання за державним замовленням з метою здобуття вищої освіти за освітнім ступенем «бакалавр», «магістр» і має під час вступу на навчання звання молодшого чи середнього складу поліції.

Слід зазначити, що в юридичних наукових студіях неодноразово обґрунтовувано положення про наявність у студентів вищих навчальних закладів адміністративно-правового статусу¹, що ще раз підтверджує апіорність визнання курсантів і слухачів ЗВО суб'єктами адміністративно-правових відносин і беззаперечність їхнього адміністративно-правового статусу.

Ми стверджуємо, що курсант і слухач ЗВО є суб'єктом адміністративно-правових відносин, який має специфічний адміністративно-правовий статус, адже, з одного боку, він є студентом, а з іншого – працівником поліції, який є носієм прав та обов'язків, закріплених нормами адміністративного права як на законодавчому, так і на відомчому рівні. Наголосимо на тому, що Закон України «Про Національну поліцію» поряд із посадами поліцейських окремо вирізняє посади курсантів і слухачів², закріплюючи організаційно-правові засади проходження служби в Національній поліції, серед яких: питання призначення на їх на посади, укладання контракту про проходження служби в поліції,

¹ Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: монографія. Ірпінь: Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2013. С. 169; Смагина Т. А. Тюфякова О. А. К вопросу об административно-правовом статусе студента высшего учебного заведения. *Проблемы и перспективы развития науки в России и мире: сборник статей Международной научно-практической конференции*: в 7 ч. 2016. Ч. 6. С. 115.

² Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

присвоєння чергових спеціальних звань поліції, службовий час і час відпочинку для зазначеної категорії осіб.

Принагідно зауважимо, що певну специфіку правового положення в адміністративно-правових відносинах із ЗВО мають слухачі заочної форми навчання, обумовлену наявністю режиму одночасного проходження ними служби в поліції з навчанням у ЗВО. За таких умов адміністративно-правові відносини, що виникають у слухачів заочної форми навчання, значно звужуються і стосуються лише їх освітнього складника, виключаючи відносини, пов'язані із проходженням служби, адже вони складаються для зазначеної категорії осіб із територіальними підрозділами поліції, у яких вони проходять службу і на підставі чого мають можливість отримання вищої освіти за державним замовленням.

Отже, цілком доречно казати проте, що курсант і слухач під час навчання в ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, одночасно є суб'єктом публічно-правових і приватно-правових відносин. Крім того, вступаючи на навчання до ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, реалізуючи свої особисті права, курсанти / слухачі вступають в адміністративно-правові відносини з адміністрацією відповідного вишу, який є державним закладом освіти, адже здійснення підготовки поліцейських в Україні покладено саме на такі заклади, що входять до системи управління Міністерства внутрішніх справ України.

Розглядаючи індивідуальні суб'єкти адміністративного права, традиційно визнано, що їх адміністративно-правові відносини з іншими суб'єктами адміністративного права можуть виникати:

- на основі реалізації громадянами належних їм прав у сфері управління;
- у зв'язку з виконанням покладених на громадян обов'язків у сфері управління;
- при захисті прав, свобод і законних інтересів громадян;
- при порушенні (невиконанні) громадянами правових обов'язків¹.

¹ Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О.В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 207.

Екстраполюючи зазначене на курсантів та слухачів ЗВО, можна стверджувати, що адміністративно-правові відносини зазначеної категорії осіб з іншими суб'єктами адміністративного права (зазвичай це заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських та територіальні органи Національної поліції України) можуть виникати:

- при реалізації курсантами та слухачами ЗВО належних їм прав у сфері освітньої діяльності та прав, пов'язаних із проходженням служби;
- у зв'язку з виконанням покладених на курсантів та слухачів ЗВО обов'язків, обумовлених їхньою освітньою діяльністю і особливостями проходження служби;
- при захисті прав, свобод і законних інтересів курсантів та слухачів ЗВО;
- при порушенні (невиконанні) курсантами та слухачами ЗВО правових обов'язків, а також у процесі притягнення їх до юридичної відповідальності.

Традиційно виникнення адміністративно-правових відносин пов'язується з настанням юридичних фактів (дій та подій). В юридичній літературі зазначають, що важливою властивістю юридичних фактів є здатність зумовлювати настання правових наслідків, зокрема правовідносин¹. Для курсантів і слухачів денної форми навчання такі юридичні факти реалізовані в правовій формі через видання актів управління – наказів про зарахування на навчання та укладання з ними контрактів про проходження служби в поліції на час навчання, що передбачено для громадян, які зараховані до закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, прийняттям присяги поліцейського (прим. – лише для курсантів), заохоченням, проходженням практичної підготовки на посадах поліцейських тощо. Принагідно зауважимо, що відповідно до ч. 2 ст. 48 Закону України «Про Національну поліцію» накази про зарахування поліцейських

¹ Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О. В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 129; Остапенко О. І., Кісіль З. Р., Ковалів М. В., Кісіль Р.-В. Адміністративне право : навч. посіб. 3-тє видання. К. Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2011. С. 36.

курсантами, слухачами денної форми навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, є підставою для звільнення таких осіб зі штатних посад, які вони займають в органах (закладах, установах) поліції¹. Що стосується слухачів заочної форми навчання, то такі юридичні факти реалізовані лише у формі видання наказів про зарахування на навчання, адже вони, реалізуючи своє право на здобуття вищої освіти, залишаються на штатних посадах в органах (закладах, установах) поліції.

Наразі дискусійним залишається питання щодо визнання зазначених суб'єктів поліцейськими через відсутність прямої вказівки на це в нормах Закону України «Про Національну поліцію». Натомість у п. 6.8 Положення про вищі навчальні заклади МВС (прим. – норми якого є чинними) зазначено, що особу з моменту зарахування до ВНЗ МВС України вважають такою, що проходить службу в ОВС (прим. – нині Національної поліції України). Якщо щодо слухачів заочної форми навчання, урахувавши їхнє правове становище, факт визнання їх поліцейськими є беззаперечний, то щодо курсантів і слухачів ЗВО денної форми навчання зазначимо таке. Що стосується курсантів, то в спеціалізованих дослідженнях наголошено на наявності в них як працівників поліції державно-управлінських функцій, через володіння ними у повному обсязі правосуб'єктністю, притаманної працівникові поліції².

Слід зазначити, що в ході проведеного опитування встановлено, що курсанти однозначно ідентифікують себе як працівників поліції. Так, 47% опитаних на питання «Чи вважаєте Ви себе поліцейським і чому?» відповіли «Так, тому що я є рядовим поліції», 42% - «Так, тому що я склав Присягу поліцейського», 11% «Так, тому що я зарахований на службу в поліцію».

Ми вважаємо, що курсанти і слухачі ЗВО денної форми з перших днів навчання є працівниками Національної поліції України, адже вони мають такі ознаки (зазначені в Законі України «Про Національну поліцію»):

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

² Гаврик С. Ю. Старук Ю. О. Правове становище особи, яка навчається у ВНЗ МВС України за державним замовленням. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2011. № 1. С. 81.

вони є громадянами України, склали Присягу поліцейського, проходять службу на відповідних посадах (курсант/слухач), мають присвоєне в установленому порядку спеціальне звання, мають службове посвідчення та спеціальний жетон¹. Безсумнівно, зазначена категорія осіб не здійснює встановлені повноваження, безпосередньо пов'язані з реалізацією завдань та виконання функцій, покладених на поліцію, проте з настанням певних юридичних фактів можлива їхня реалізація. Як приклад, у випадку виявлення правопорушення курсант або слухач як працівник поліції зобов'язаний вжити заходів щодо його припинення відповідно до Закону України «Про Національну поліцію». Під час проходження практичного навчання (навчальної практики чи стажування) зазначені суб'єкти також реалізують передбачені законодавством завдання, покладені на поліцію. Крім того, зазначеним особам притаманні специфічні права та обов'язки. Як зазначено в наукових студіях, до таких прав і обов'язків зараховують те, що «курсант перебуває за графіком у робочих нарядах, може залучатися у деяких випадках до охорони громадського порядку. Видається, що саме у цих випадках, курсанти можуть повною мірою реалізовувати правосуб'єктність працівника міліції»². Це цілком стосується і слухачів денної форми навчання. Усе вищезазначене, беззаперечно, дає нам право зарахувати курсантів та слухачів ЗВО до суб'єктів адміністративно-правових відносин.

Незважаючи на те, що курсанти та слухачі ЗВО не є посадовими особами, тобто особами, в яких наявні організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції³, які, безперечно, визнані адміністративно-правовою доктриною суб'єктами адміністративного права, проте Законом України «Про запобігання корупції» їх віднесено до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

² Гаврик С. Ю. Старук Ю. О. Правове становище особи, яка навчається у ВНЗ МВС України за державним замовленням. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2011. № 1. С. 84.

³ Лист Міністерства юстиції України від 22 лютого 2013 року № 1332-0-26-13/11 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v13_1323-13 (дата звернення 12.12.2017).

самоврядування¹. Це ще одна теза, яка підтверджує віднесення зазначених осіб до суб'єктів адміністративно-правових відносин.

Окрім прав і обов'язків курсантів і слухачів ЗВО, визначених нормами адміністративного права, окремо слід наголосити на відповідальності зазначеної категорії суб'єктів, адже порядок притягнення їх до адміністративної та дисциплінарної відповідальності, визнаної адміністративно-юрисдикційними провадженнями, входить до структури адміністративного процесу й регулюється адміністративно-процесуальними нормами.

Викладені факти дозволяють зробити висновок про те, що курсанти і слухачі ЗВО є індивідуальними суб'єктами адміністративного права – фізичними особами зі спеціальним статусом, який, як справедливо зазначає Т. О. Мацелик, залежить від професії, роду занять тощо. Авторка студіює: «Індивідуальний суб'єкт адміністративного права, займаючи певну нішу в суспільстві, може мати один або декілька адміністративно-правових статусів, наприклад, статус пенсіонера, малозабезпеченого, студента тощо»². Таке твердження є цілком доречним і для адміністративно-правового статусу курсанта та слухача ЗВО.

Підсумовуючи, слід зазначити, що курсанти і слухачі закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, є суб'єктами адміністративно-правових відносин, які наділені спеціальною правосуб'єктністю, закріпленою нормами адміністративного права, обумовленою задоволенням їх приватних освітніх інтересів та особливостями проходження служби в поліції. Адміністративно-правовий статус зазначеної категорії осіб – подвійний, змішаний: в одному випадку він виступає як працівник поліції, в іншому – як індивід, що реалізує власний, особистісний інтерес у відносинах з державними закладами вищої освіти.

¹ Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

² Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: монографія. Ірпінь: Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2013. С. 169.

1.2. Нормативне регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських

Діяльність будь-якого суб'єкта адміністративно-правових відносин повинна бути врегульована нормами адміністративного права, що утворюють єдину систему адміністративно-правового регулювання змісту їх адміністративно-правового статусу, не виключенням є курсанти та слухачі ЗВО, які, як було зазначено раніше, по праву можна зараховувати до таких суб'єктів.

Слід зазначити, що наразі відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би визначав адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО, та й навряд чи можна уявити існування такого єдиного документа для будь-якого суб'єкта адміністративно-правових відносин, оскільки зміст адміністративно-правового статусу зазвичай визначає сукупність нормативно-правових актів, які ґрунтовані на положеннях базового, здебільшого законодавчого акту.

На сьогодні в адміністративно-правовій доктрині існує достатньо велика кількість пропозицій щодо побудови ієрархічної структури адміністративно-правового регулювання статусу суб'єктів адміністративного права. Як справедливо зазначено в академічній літературі, «структуризація системи норм адміністративного права (класифікаційний поділ їх на різновиди) обумовлена потребою теоретичного осмислення сукупності правових регуляторів цієї юридичної галузі. Вона конкретизує змістовність системних уявлень щодо нормативного матеріалу, є важливим проявом системного підходу до його досліджень, дає змогу отримати чітку картину підсистем та взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдине ціле. Завдяки структуризації виявляється внутрішня впорядкованість нормативних приписів у сфері публічного адміністрування, взаємозв'язок закладених у норми моделей поведіння»¹.

¹ Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О.В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 69.

Усвідомлюючи це, вважаємо, що для з'ясування змістовного наповнення адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО вкрай важливим є дослідження й систематизація нормативно-правових актів, що його визначають, з метою визначення їх достатності як правових регуляторів, виявлення наявних недоліків нормативного регулювання, прогалин в їх нормах та шляхів їх подолання.

Досліджуючи адміністративно-правове регулювання у різних сферах публічного адміністрування, адміністративно-правовий статус різних суб'єктів, науковці обирають різні підходи до побудови ієрархічної структури нормативно-правових актів, намагаються їх систематизувати за різними критеріями. Це пояснюється тим, що сфера адміністративно-правових відносин характеризується численністю нормативно-правових актів, що їх урегулює, які прийняті різними органами публічного адміністрування, мають різну юридичну силу, стосуються численної кількості осіб. З огляду на це з метою формування комплексного уявлення про адміністративно-правове регулювання в тій чи іншій сфері дослідження нормативно-правових актів відбувається з урахуванням певної системної послідовності.

В адміністративно-правовій доктрині можна зустріти різні підстави класифікацій нормативно-правових актів, кожна з яких має своє обґрунтування та право на існування.

Погоджуємося з позицією О. В. Тильчик, яка зазначає, що, зважаючи на існування різних критеріїв для класифікації нормативно-правових актів та підходів до їх визначення, важливо виокремити саме такі, за допомогою яких є можливість установити ступінь розробленості правового забезпечення, позитивні риси чи прорахунки. Авторка наголошує, що будь-яка класифікація повинна ґрунтуватися на результатах дослідження доктринальних адміністративно-правових джерел на різних етапах розвитку доктрини адміністративного права¹. Саме тому розглянемо, які саме підстави класифікації виокремлюють у сучасній науці.

¹ Тильчик О. В. Класифікація нормативно-правових актів, що регулюють питання протидії тінізації економіки в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 118.

Наприклад, О. М. Мердова та О. П. Цуркан джерела адміністративно-правового регулювання професійного навчання поліцейських розподіляють на загальні та спеціальні¹.

А. В. Андреев, досліджуючи адміністративно-правове регулювання підготовки кадрів для Національної поліції у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання вибудовує ієрархічну структуру нормативно-правових актів у цій сфері залежно від юридичної сили: 1) Конституція України; 2) закони України; 3) міжнародні документи; 4) підзаконні нормативно-правові акти². На нашу думку, не зрозуміло є позиція автора щодо місця міжнародних-правових актів у цій системі.

Нетиповою, але з наукової позиції цікавою, на наш погляд, є думка М. В. Вілегжаниної, яка, здійснюючи класифікаційний аналіз нормативно-правових актів, пропонує їх авторську «паралельну класифікацію, що складається з різних фасетів, кожен з яких – це окрема частина схеми». До таких фасетів авторка зараховує: характер волевиявлення державних органів; галузі законодавства; час дії; суб'єктів нормотворення; дату початку дії; назву документа; коло осіб; юридичну силу; закони; підзаконні нормативно-правові акти³.

На нашу думку, найбільш повне дослідження нормативно-правових актів у будь-якій сфері уможливорює їхня класифікація за юридичною силою, адже саме вона дає змогу комплексно відобразити їхню систему, починаючи від актів, що визначають базові положення, поступово переходячи до дослідження нормативного регулювання приватних питань.

Саме тому, розглядаючи нормативне регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, ми будемо

¹ Мердова О. М., Цуркан О. П. Адміністративно-правові засади професійного навчання поліцейських: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2020. С. 37.

² Андреев А. В. Адміністративно-правове регулювання підготовки кадрів для Національної поліції у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. С. 35.

³ Николаенко Е. А. Особенности административно-правового статуса курсантов образовательных организаций системы МВД России. Пробелы в российском законодательстве. 2015. №6. С. 201-204.

дотримуватися найбільш поширеного в адміністративно-правовій науці підходу щодо дослідження нормативно-правових актів за юридичною силою в поєднанні з їхньою галузевою належністю, ураховуючи подвійну підпорядкованість (прим. – Міністерству освіти і науки України та Міністерству внутрішніх справ України) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

Як справедливо зазначають у наукових студіях, більшість прав та обов'язків громадян, які містяться в адміністративно-правових відносинах, зазвичай є похідними від прав та обов'язків, закріплених в Конституції, і знаходять своє відображення у відповідних законах та інших адміністративно-правових актах¹.

Принагідно зауважимо, що курсанти та слухачі ЗВО під час навчання задовольняють власний освітній інтерес, а отже, реалізують своє конституційне право на освіту, передбачене статтею 53 Конституції України. Так, у частині 2 зазначеної статті йдеться про те, що громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Ураховуючи те, що адміністративно-правовий статус курсанта та слухача може отримати тільки особа, яка навчається за державним замовленням, тобто безоплатно, у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які є державними закладами освіти, ця норма є базовою для визначення їхнього статусу, який конкретизується у спеціалізованих законодавчих актах.

Такими спеціалізованими законодавчими актами, на нашу думку, можна вважати Закон України «Про вищу освіту» та Закон України «Про Національну поліцію».

Що стосується Закону України «Про вищу освіту», то, як уже було зазначено, він уперше на законодавчому рівні закріпив дефініції «курсант» та «слухач». Найбільш значущими для визначення змісту адміністративно-правового статусу зазначеної категорії осіб мають закріплені в положеннях нормативно-правового акту права та обов'язки здобувачів вищої освіти, передбачені ст. 62 та ст. 63

¹ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С.201.

відповідно, та які конкретизовані в положеннях відомчих нормативно-правових актів, а також у локальних правових актах закладів вищої освіти.

Слід зазначити, що в нормах зазначеного закону закладено особливий порядок працевлаштування для випускників закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання – обов'язкове їх направлення для подальшого проходження служби відповідно до законодавства¹, що суттєво відрізняє їх від інших категорій здобувачів вищої освіти.

Крім того, в нормах Закону України «Про вищу освіту» закладено адміністративно-правові засади участі курсантів та слухачів в органах громадського самоврядування закладу вищої освіти (ст. ст. 39, 41), студентського самоврядування (ст. 40) та їх можливої участі в управлінні таким закладом (ст. 36, 42), під час реалізації яких саме й виникають адміністративні правовідносини між здобувачами вищої освіти і закладом вищої освіти.

Більш конкретизується адміністративно-правовий статус курсантів і слухачів ЗВО в нормах Закону України «Про Національну поліцію», саме його положення відображають особливість статусу, визначають зазначену категорію осіб, як суб'єктів адміністративно-правових відносин. Так, зазначений нормативно-правовий акт містить окремі спеціальні норми, що визначають адміністративну правосуб'єктність здобувачів вищої освіти ЗВО із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, окремі питання порядку проходження служби зазначеною категорією осіб, зокрема щодо добору та порядку призначення на посаду, засади укладення адміністративних договорів між ними та ЗВО у формі контракту про проходження служби, засади присвоєння спеціальних звань.

Особливого значення набуває стаття 74 названого нормативно-правового акту, яка визначає засади підготовки поліцейських у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання².

¹ Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. ст. 2004.

² Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

Зокрема в ній визначено нижній віковий поріг – 17 років – для осіб, які можуть бути зараховані на навчання до закладів вищої освіти, тобто закладено віковий ценз, з якого може виникати адміністративно-правовий статус зазначеної категорії. Водночас верхня вікова межа в зазначеній нормі не встановлена, проте визначена іншим нормативно-правовим актом відомчого характеру. Так, у Порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, а також вищого військового навчального закладу Національної гвардії України зазначено, що на денну форму навчання можуть бути зараховані особи віком до 30 років¹. Таке вікове обмеження обумовлене тим, що за загальним правилом вікова межа перебування на службі в поліції становить 55 років.

Про участь курсантів та слухачів ЗВО в адміністративно-правових відносинах також свідчить наявність ч. 2 ст. 74 ЗУ «Про Національну поліцію», у якій установлено обов'язковість укладення ними контракту про здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських із закладом вищої освіти та відповідним органом поліції².

Наказом МВС України від 01 березня 2017 року № 173 затверджено Типові форми контрактів про здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських³, у яких передбачено адміністративні обов'язки курсантів та слухачів ЗВО, пов'язані із здобуттям ними освіти. Позитивно оцінюючи

¹ Про затвердження порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України, поліцейських та військовослужбовців для Національної гвардії України: Наказ МВС України від 15 квітня 2016 року № 315. *Офіційний вісник України*. 2016. № 41/№ 44. Ст. 1557.

² Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

³ Про затвердження типових форм контрактів про здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України від 01 березня 2017 року № 173. *Офіційний вісник України*. 2017. № 26. Ст. 759.

наявність таких типових документів, що призводить до уніфікації публічно-договірних правовідносин, зазначимо, що окремі їх положення не позбавлені недоліків, зокрема в частині невідповідності окремих питань Закону України «Про вищу освіту». Наприклад, предметом контракту визначено підготовку «за державним замовленням на денній формі навчання здобувача ступеня вищої освіти бакалавра (магістра, ад'юнкта, докторанта)»¹, що не відповідає ч. 2 ст. 5 ЗУ «Про вищу освіту», у якій зазначено, що «здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою освітньої програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: 1) молодший бакалавр; 2) бакалавр; 3) магістр; 4) доктор філософії / доктор мистецтва»². Як бачимо, назване положення потребує уточнення в частині визначення ступенів вищої освіти.

Крім того, у типовій формі контракту постійно оперують поняттям «освітньо-професійна програма підготовки для здобуття ступеня вищої освіти», що також є суттєвим недоліком, адже відповідно до Закону України «Про вищу освіту» підготовка здобувачів вищої освіти здійснюється на підставі освітніх програм, які, у свою чергу, можуть розподілятися на: освітньо-професійні, освітньо-наукові або освітньо-творчі³. Ураховуючи специфіку діяльності ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, існування освітньо-творчих програм є неможливим, проте два інших різновиди активно використовують. Водночас слід наголосити, що для ступеня вищої освіти «доктор філософії» заклади вищої освіти запроваджують тільки освітньо-наукові програми, що знов таки свідчить про необхідність корегування наявної форми типового контракту.

Нормативно закріплено, що особи, які навчаються за державним замовленням у закладах вищої освіти із специфічними умовами

¹ Про затвердження типових форм контрактів про здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України від 01 березня 2017 року № 173. *Офіційний вісник України*. 2017. № 26. Ст. 759.

² Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. ст. 2004.

³ Там само.

навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, у разі дострокового розірвання контракту про здобуття освіти з будь-яких підстав, крім звільнення зі служби в поліції на підставі підпунктів 2, 4 частини першої статті 77 Закону України «Про Національну поліцію», а також поліцейські, звільнені зі служби в поліції впродовж трьох років після закінчення вищезазначених закладів освіти з будь-яких підстав, крім звільнення зі служби в поліції на підставі підпунктів 2, 4 частини першої статті 77 цього Закону України «Про Національну поліцію», відшкодують Міністерству внутрішніх справ України витрати, пов'язані з їхнім утриманням у закладі вищої освіти, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України¹.

Слід зазначити, що на сьогодні в наукових колах серед юристів-практиків активно обговорюються питання щодо конституційності існування обов'язку відпрацювання протягом трьох років після закінчення закладів вищої освіти. Так, наприклад, існує позиція, відповідно до якої зобов'язання здобувачів вищої освіти відпрацьовувати три роки після закінчення закладу освіти, а також вимога відшкодування витрат на їх навчання є протиправною та порушує гарантовані Конституцією принципи. Прихильники цієї позиції наводять таке обґрунтування: «Частиною 3 статті 53 Конституції України передбачено, що держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Згідно з Рішенням Конституційного суду України від 04.03.2004 р. № 5-рп/2004 положення частини 3 статті 53 Конституції України про те, що «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» необхідно розуміти так, що безоплатність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту означає

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

можливість здобуття освіти в державних і комунальних закладах освіти без внесення плати у будь-якій формі за освітні послуги, визначених законодавством рівня, змісту, обсягу і в межах тих видів освіти, безоплатність яких передбачена частиною 3 статті 53 Конституції України. Згідно з ч.1 ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що містить можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Статтею 8 Конституції України встановлено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймають на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Так, обов'язковість відпрацювання або відшкодування вартості навчання випускниками вищого навчального закладу призводить до порушення їх конституційного права на працю, що вільно обирається або на яку вони вільно погоджуються, та порушення права на безоплатність вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. Положеннями Закону України «Про вищу освіту» не передбачено вимог про обов'язковість трирічного відпрацювання та відшкодування в установленому порядку до державного бюджету вартості навчання»¹.

На нашу думку, існування норми щодо відпрацювання протягом трьох років після закінчення ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, у жодному разі не є порушенням конституційних прав, а виступає своєрідною гарантією держави в постійному забезпеченні органів Національної поліції України фахівцями. Крім того, обираючи навчання у ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, абітурієнт свідомо погоджується на встановлені умови навчання (прим. – які є специфічними), укладаючи відповідний контракт.

¹ Родіонова В. Відпрацювання трьох років після безоплатного навчання. URL: <https://www.rodionova.com.ua/otrabotka-tri-goda-posle-besplatnogo-obucheniya/> (дата звернення 21.03.2018).

Особливої актуальності для врегулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО мають законодавчі акти, що визначають засади їх відповідальності. Зокрема, це:

- Кодекс України про адміністративні правопорушення, який містить засади адміністративної відповідальності зазначеної категорії осіб¹;
- Кримінальний кодекс України, положення якого визначають кримінальну відповідальність²;
- Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», який визначає сутність службової дисципліни в Національній поліції України, повноваження поліцейських та їхніх керівників з її додержання, види заохочень і дисциплінарних стягнень, а також порядок їх застосування та оскарження³ й розповсюджується на курсантів та слухачів ЗВО;
- Закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі», який визначає підстави та порядок притягнення військовослужбовців та деяких інших осіб до матеріальної відповідальності за шкоду, завдану державному майну, зокрема військовому майну, майну, залученому під час мобілізації, а також грошовим коштом під час виконання ними службових обов'язків⁴.

Визнаючи цінними зазначені положення для характеристики відповідальності як елемента адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів, зазначимо, що їхньому детальному аналізу буде присвячено підрозділ 2.3. роботи.

Слід зазначити, що хоча в Законі України «Про Національну поліцію» й закладено загальні засади нормативного регулювання

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.

² Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

³ Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 29. Ст.233.

⁴ Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі: Закон України від 03 жовтня 2019 року № 160-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 47. Ст. 313.

адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, на нашу думку, вони не утворюють комплексного правового підґрунтя, а наявні положення здебільшого є бланкетними нормами.

Ураховуючи фрагментарність визначення статусу досліджуваної нами категорії осіб у положеннях законодавчих актів, його адміністративно-правовому регулюванню властивий підзаконний і локальний рівень визначення. Водночас у їхніх нормах немає чіткої конкретизації.

Слід зазначити, що наразі відсутній спеціалізований відомчий нормативно-правовий акт, який би визначив адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО. Проте в раніше чинному національному законодавстві така практика була. Так, до 2008 року діяв наказ МВС України «Про затвердження Статусу слухачів і курсантів вищих навчальних закладів МВС України» від 13 вересня 1994 року № 505, який визначав положення, права, обов'язки та відповідальність слухачів і курсантів. Він містив такі розділи:

1. Поняття слухачі та курсанти.
2. Зарахування на навчання. Комплектування навчальних підрозділів слухачами та курсантами.
3. Складання слухачами та курсантами семестрових і річних іспитів, а також заліків.
4. Переведення слухачів і курсантів на наступні курси. Державні іспити. Закінчення навчального закладу.
5. Умови проживання слухачів і курсантів. Відпустки.
6. Грошове утримання та соціальний захист слухачів і курсантів.
7. Матеріально-технічне забезпечення слухачів і курсантів.
8. Медичне обслуговування слухачів і курсантів.
9. Відповідальність слухачів і курсантів.
10. Відрахування, поновлення та переведення слухачів і курсантів¹.

Безумовно, окремі положення після скасування зазначеного нормативно-правового акту знайшли своє закріплення в інших відомчих наказах, однак такі норми дотепер не систематизовано, а деякі положення загалом не знайшли свого нормативного закріплення.

¹ Про затвердження Статусу слухачів і курсантів вищих навчальних закладів МВС України: наказ МВС України від 13 вересня 1994 року №505.

Ураховуючи це, перейдемо безпосередньо до аналізу відомчих нормативно-правових актів, у положеннях яких на сьогодні містяться норми, що конкретизують адміністративно-правовий статус суб'єктів, що нами досліджуються.

Так, у наказі МВС України № 62 від 14.02.2008, який затвердив Положення про вищі навчальні заклади МВС, норми якого, на нашу думку, є застарілими і потребують суттєвого вдосконалення, зазначено, що «загальні права та обов'язки осіб перемінного складу ВНЗ відповідно до їх спеціального або військового звання та службового положення визначаються згідно із законами України, статутами органів внутрішніх справ, Збройних Сил України, ВНЗ, іншими нормативно-правовими актами, а також цим Положенням»¹. Така розпорошеність норм права, що визначають адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО, на нашу думку, негативно позначається на чіткому його розумінні, крім того частина із зазначених нормативно-правових актів уже втратила чинність або на сьогодні не розповсюджується на зазначену категорію осіб, зокрема на статут Збройних Сил України.

Особливого значення для нашого дослідження набуває розділ 6 Положення про вищі навчальні заклади МВС, у якому зосереджено норми, що певним чином закріплюють елементи адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, зокрема їхні права та обов'язки, особливості зарахування на навчання, окремі питання проходження служби та навчання в закладах вищої освіти. Проте аналіз норм зазначеного розділу свідчить про те, що його положення не відповідають ані нормам Закону України «Про вищу освіту», ані нормам Закону України «Про Національну поліцію». Останній раз зміни до зазначеного положення вносили 30 квітня 2015 року, от чому його норми на сьогодні викликають багато запитань. У юридичних наукових студіях неодноразово наголошували на

¹ Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС України: Наказ МВС України від 14 лютого 2008 року. № 62. *Офіційний вісник України*. 2008. № 21. Ст. 615.

необхідності оновлення зазначеного нормативно-правового акта¹. Така думка, на наш погляд, не повинна викликати заперечень. Незважаючи на те, що Законом України «Про вищу освіту» передбачено автономію закладів вищої освіти, специфічність умов навчання ЗВО, які здійснюють підготовку поліцейських, вимоги щодо єдиних стандартів підготовки поліцейських кадрів, зумовлюють існування Положення про заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

До того ж, і Законом України «Про вищу освіту» Міністерство внутрішніх справ України як державний орган, до сфери управління якого належать заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, наділено правом своїми актами встановлювати особливі вимоги до:

- управління відповідними закладами вищої освіти із специфічними умовами навчання;
- діяльності та повноважень вчених рад;
- кандидатів на посади керівників відповідних закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, їхніх структурних підрозділів та порядку їх призначення;
- практичної підготовки осіб, які навчаються у відповідних закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання;
- порядку заміщення вакантних посад командування і науково-педагогічних працівників;
- реалізації прав і обов'язків наукових і науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання;
- порядку відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання;
- підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів в

¹ Мердова О. М., Цуркан О. П. Адміністративно-правові засади професійного навчання поліцейських: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2020. С. 88; Андреев А. В. Адміністративно-правове регулювання підготовки кадрів для Національної поліції у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. С. 44.

аспірантурі (ад'юнктурі) та докторантурі відповідних закладів вищої освіти¹.

Низка підзаконних нормативно-правових актів, зокрема відомчого характеру, що стосуються порядку проходження служби курсантами і слухачами ЗВО, свідчить про однаковість їхніх норм як для зазначеної категорії осіб, так і для діючих поліцейських, що підкреслює однаковість їх адміністративно-правового статусу у певних питаннях, серед яких:

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції» від 11 листопада 2015 року № 988, в якій визначено, що курсантам закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, виплачують, як і поліцейським, грошове забезпечення, що містить посадовий оклад², порядок і умови виплати якого конкретизовано вже у відомчому нормативно-правовому акті – Порядку та умовах виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, затвердженому наказом МВС України від 06 квітня 2016 року № 260³;
- Порядок складання Присяги працівника поліції⁴ – документ, що визначає процедуру, яка має особливе значення для визначення правового статусу поліцейського як особи, наділеної повноваженнями забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Вона є невід'ємним обов'язковим структурним елементом його

правового статусу, тим чинником, який перевтілює особу в працівника поліції¹;

- у Порядку забезпечення поліцейських одностроєм (у мирний час), який визначає механізм забезпечення поліцейських одностроєм згідно з нормами належності однострою поліцейських (у мирний час), організацію його використання та обліку², осіб, які здобувають освіту на денній формі навчання за державним замовленням у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, зараховано до категорії поліцейських;
- процедуру добору, направлення і зарахування на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, за державним замовленням визначено у відповідному Порядку, затвердженому наказом МВС України 15 квітня 2016 року № 315³;
- Порядок проведення службових розслідувань у Національній поліції України, норми якого визначають процедуру проведення службового розслідування стосовно курсантів і слухачів, права учасників службового розслідування, порядок оформлення його результатів, прийняття та реалізації рішень за результатами службового розслідування⁴;

¹ Маськівта М. М. Присяга працівника органів внутрішніх справ як складовий елемент його правового статусу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 827. С. 165, 167.

² Про затвердження Порядку забезпечення поліцейських одностроєм (у мирний час): наказ МВС України від 12 вересня 2017 року №772. *Офіційний вісник України*. 2017. № 88. Ст. 2708.

³ Про затвердження порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України, поліцейських та військовослужбовців для Національної гвардії України: Наказ МВС України від 15 квітня 2016 року № 315. *Офіційний вісник України*. 2016. № 41/№ 44. Ст. 1557.

⁴ Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України: наказ МВС України від 07 листопада 2018 року № 893. *Офіційний вісник України*. 2018. № 98. Ст. 3257.

¹ Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. ст.2004.

² Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції: Постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 988. *Офіційний вісник України*. 2015. № 96. Ст. 3281.

³ Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України від 06 квітня 2016 року № 260. *Офіційний вісник України*. 2016. № 39. Ст. 1497.

⁴ Про затвердження Порядку складання Присяги працівника поліції: наказ МВС України від 09 листопада 2015 року № 1453. *Офіційний вісник України*. 2015. № 99. Ст. 3407.

- Правила етичної поведінки поліцейських, що є сукупністю професійно-етичних вимог щодо правил поведінки поліцейських¹, які встановлюють перелік обов'язків, заборон і обмежень, що також розповсюджуються на курсантів та слухачів ЗВО.

Окремо слід зупинитися на Положенні про повноваження ректора закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, із застосування заохочень і дисциплінарних стягнень², яке конкретизує положення Дисциплінарного статуту Національної поліції щодо застосування заохочень і дисциплінарних стягнень до поліцейських, які навчаються у ЗВО МВС. Як бачимо, законодавець знов прирівнює курсантів та слухачів до поліцейських.

Низка нормативно-правових актів, що регулюють адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО, стосується так званого освітнього складника. Наприклад, Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України затверджене наказом МВС України від 14 лютого 2008 року № 69, деякі норми якого також на сьогодні не відповідають положенням Закону України «Про вищу освіту», містить низку суттєвих положень для регламентації адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, зокрема визнає їх учасниками освітнього процесу; визначає умови переведення, відрахування, поновлення курсантів та слухачів, переривання їх навчання³.

Організаційно-правові засади практичної підготовки курсантів та слухачів ЗВО на сьогодні визначені в Положенні про практичну підготовку слухачів та курсантів вищих навчальних закладів МВС України, що затверджене наказом МВС України від 27.06.2013 року № 621⁴.

¹ Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: наказ МВС України від 09 листопада 2016 року № 1179. *Офіційний вісник України*. 2017. № 2. Ст. 55.

² Про затвердження Положення про повноваження ректора закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, із застосування заохочень і дисциплінарних стягнень: наказ МВС України від 25 березня 2019 року № 209. *Офіційний вісник України*. 2019. № 29. Ст. 1028.

³ Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України: наказ МВС України від 14 лютого 2008 року №69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0069320-08#Text> (дата звернення: 06.06.2017).

⁴ Про затвердження Положення про практичну підготовку слухачів та курсантів вищих навчальних закладів МВС України: наказ МВС України від 27.06.2013 року №621. *Офіційний вісник України*. 2013. № 61. Ст. 2203.

Зазначений нормативно-правовий акт має суттєве значення для визначення адміністративно-правового статусу цієї категорії осіб, оскільки під час реалізації заходів передбачених програмами практичної підготовки публічно-владні повноваження курсантів та слухачів значно розширюються. Крім того, зазначеним нормативно-правовим актом передбачено залучення курсантів до участі в охороні громадського порядку. На підтвердження цього наведемо позицію В. В. Біліченка, який пише: «поліцейські рядового складу, які ще здобувають освіту та не можуть виконувати складні завдання, які виконують діючі співробітники. Але курсанти можуть бути направлені в службові відрядження для забезпечення охорони громадського порядку за відповідними наказами керівного складу Національної поліції України або на прохання територіальних підрозділів Національної поліції до ректора університету¹. Яскравим прикладом такої ситуації було залучення в 2020 році здобувачів вищої освіти до реалізації заходів із забезпечення публічної безпеки та порядку в умовах режиму надзвичайної ситуації, обумовленої поширенням на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Незважаючи на важливість вищезазначеного нормативно-правового акта, його положення також викликають критичні зауваження через невідповідність певних положень іншим нормативно-правовим актам, а також через відсутність урахування в ньому низки механізмів практичної підготовки, зокрема такої категорії здобувачів вищої освіти, як слухачі заочної форми навчання.

Ще одним суттєвим документом для регулювання порядку проходження служби та навчання курсантами і слухачами є Положення про порядок відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів МВС², яке, на нашу думку, містить такі важливі для адміністративно-правового статусу зазначених суб'єктів питання, як: припинення статусу;

¹ Біліченко В. В. Робота поліцейських та курсантів в умовах режиму надзвичайного стану. *Young Scientist*. 2019. №10(74). С. 127.

² Про затвердження Положення про порядок відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів МВС: наказ МВС України від 07 вересня 2009 року №381. *Офіційний вісник України*. 2009. № 77. Ст. 2630.

тимчасової втрати статусу; поновлення статусу. Однак і його положення на сьогодні потребують удосконалення і приведення до вимог ст. 46. «Відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення здобувачів вищої освіти» Закону України «Про вищу освіту». Певні кроки в цьому напрямі було зроблено Департаментом персоналу МВС України в 2020 році в частині розроблення проєкту Положення про порядок відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення курсантів, слухачів і студентів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських¹, положення якого, без сумніву, відзначають прогресивністю та відповідністю базовому закону у сфері освіти. На жаль, до сьогодні запропонований проєкт так і не отримав свого затвердження в установленому законом порядку.

Підсумовуючи, зазначимо, що норми, які визначають зміст адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, можна розподілити на дві великі підсистеми:

- освітні, що регулюють їх відносини із закладами вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських;
- державно-службові, що здійснюють адміністративно-правове регулювання проходження служби зазначеною категорією осіб.

Водночас слід наголосити, що один і той самий нормативно-правовий акт може містити норми, які належать до кожної із названих підсистем.

Як бачимо, аналіз наявних нормативно-правових актів, що містять положення, які мають значення для визначення адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, дає змогу стверджувати, що їх система не дає комплексного уявлення про нього, доволі часто їх норми носять узагальнений характер для всіх поліцейських, не конкретизуючи здобувачів вищої освіти ЗВО, статус яких суттєво відрізняється, що призводить до певних проблем правозастосування.

Комплексний розгляд нормативного регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами

¹ Лист Департаменту персоналу Міністерства внутрішніх справ України «Про опрацювання проєкту Положення» від 10 квітня 2020 року №11791/22-2020.

навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, дозволив нам виділити такі основні недоліки наявних нормативно-правових актів:

- чітка невизначеність адміністративно-правового статусу курсантів і слухачів у нормах чинного законодавства;
- наявність застарілої термінології в положеннях відомчих нормативно-правових актів;
- відсутність узгодженості відомчих нормативно-правових актів із положеннями базового Закону України «Про вищу освіту»;
- наявність неврегульованих питань у сфері здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

На нашу думку, розв'язання зазначених проблемних моментів нормативно-правового регулювання має відбуватися в таких напрямках:

- шляхом конкретизації адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО в Законі України «Про Національну поліцію»;
- шляхом здійснення комплексного моніторингу відомчих нормативно-правових актів на предмет їх відповідності нормам Закону України «Про вищу освіту», узгодженості між собою та врахування особливостей організації освітнього процесу на сучасному етапі розвитку відомчої освіти;
- шляхом прийняття єдиного відомчого нормативно-правового акта з метою нормативного закріплення адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, наприклад, Положення про проходження служби та навчання на посадах курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

Не претендуючи на беззаперечність нашої позиції, пропонуємо таку орієнтовну структуру Положення про проходження служби та навчання на посадах курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських:

- I. Загальні положення.
- II. Зарахування на навчання та прийняття на службу в поліцію.
- III. Спеціальні звання.
- IV. Відрадження.

V. Відпустки.

VI. Порядок залучення до реалізації заходів із забезпечення публічної безпеки і порядку.

VII. Права, обов'язки, відповідальність.

IX. Відрахування із закладу вищої освіти. Звільнення зі служби в поліції.

Зазначимо, що доцільність прийняття спеціалізованого відомчого нормативно-правового акту з метою нормативного закріплення адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, висказалися і 46% опитаних нами фахівців Донецького юридичного інституту МВС України.

Зазначимо, що розглядаючи нормативне регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, окремою увагою заслуговують локальні акти.

Як справедливо зазначено в спеціалізованій літературі, локальна правотворчість надає змогу на найнижчому рівні загального нормативно-правового регулювання забезпечити поширення правових норм законодавчого та підзаконного рівнів загальнодержавного й відомчого характеру, тим самим вона створює основу правового регулювання на рівні певного кола суб'єктів та стосовно чіткого переліку питань¹. Суб'єктами локального регулювання, на думку І. І. Литвина, виступають керівники закладів освіти, які уповноважені видавати правові акти, спрямовані на врегулювання освітньої діяльності в межах закладу, однак такі акти не охоплені терміном «законодавство»².

Локальні акти закладів вищої освіти, що прийняті на підставі чинного законодавства, регулюють відносини всередині таких закладів³, тобто внутріорганізаційні відносини. На сьогодні основним

¹ Кириленко І. С. Локальна правотворчість як особливий різновид юридичної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Вип. 23. Частина I. Том 1. С. 55.

² Литвин І. І. Адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Класичний приватний університет. Ужгород, 2016. С. 58.

³ Уложенко В. М. Окремі питання правового забезпечення державного управління вищими навчальними закладами. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/1961/Ulozhenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 07.06.2018).

нормативно-правовим актом локального характеру є статuti закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, однак їх норми не визначають адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО.

В юридичній літературі зазначають, що аналіз нормативно-правових актів локального характеру закладів вищої освіти дає змогу стверджувати, що основна маса закріплених у них прав та обов'язків суб'єктів, яким надаються освітні послуги, мають скоріше конституційний та цивільно-правовий характер. Водночас деякі з них мають яскраво виражену адміністративно-правову природу, зокрема, це акти, що визначають питання реалізації взаємовідносин суб'єктів отримання освітніх послуг із відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування, права та обов'язки суб'єктів отримання освітніх послуг, пов'язані з їхньою участю в управлінні відповідним навчальним закладом; права та обов'язки, які визначають можливості і порядок оскарження суб'єктами отримання освітніх послуг дій та рішень, прийнятих органами управління навчального закладу та їх посадовими особами, окремі питання реалізації відповідальності суб'єктів надання освітніх послуг¹.

На нашу думку, у локальних нормативно-правових актах ЗВО можуть конкретизувати механізми реалізації елементів адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, а також урегулювати питання, які не знайшли нормативного закріплення в актах вищої юридичної сили. Як приклад, на сьогодні посадова інструкція курсантів та слухачів ЗВО нормативно не закріплена, а їх суб'єктивні права та обов'язки розпорошені в численних нормативно-правових актах. З огляду на це заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання на рівні локальних нормативно-правових актів забезпечують їх правове регулювання. Так, наприклад, у Донецькому юридичному інституті МВС України наказом ректора затверджено Регламент поведінки атестованих осіб перемінного складу денної форми навчання Донецького юридичного

¹ Литвин І. І. Адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Класичний приватний університет. Ужгород, 2016. С. 268-273.

інституту МВС України¹, у Дніпропетровському університеті внутрішніх справ прийнято аналогічний документ – Регламент поведінки осіб перемінного складу (поліцейських) денної форми навчання Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ².

Отже, за допомогою локальних нормативно-правових актів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, прийнятих відповідно до положень актів вищої юридичної сили можуть бути закріплені норми права, які максимально відображають специфіку адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів у конкретному ЗВО.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що на сьогодні нормативне визначення адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, реалізують на трьох рівнях правового регулювання: законодавчому, підзаконному та локальному.

1.3. Поняття, зміст та особливості адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських

Визначення адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, наразі є актуальним питанням. Це пояснюють особливістю юридичної природи адміністративно-правового статусу зазначеної категорії осіб, оскільки він є подвійним, змішаним, адже в одному випадку такі суб'єкти визнають працівниками поліції, в

¹ Про заходи щодо забезпечення дотримання дисципліни і законності, профілактики надзвичайних подій за участю особового складу інституту: наказ Донецького юридичного інституту МВС України від 13 квітня 2018 року № 110.

² Про заходи, спрямовані на зміцнення дисципліни в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ : наказ Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 12 квітня 2019 року № 301.

іншому – індивідуальними суб'єктами, що реалізують власний, особистісний інтерес у відносинах з державними закладами вищої освіти, проте їх статус не можна прирівнювати до статусу здобувачів вищої освіти інших, «несилових» ЗВО, адже він має свою специфіку. Крім того, адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів на сьогодні не отримав належного адміністративно-правового регулювання, що також ускладнює його розуміння.

Дослідження поняття та особливості адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, безумовно, повинно спиратися на загальнотеоретичні дослідження адміністративно-правового статусу в межах адміністративно-правової науки, адже воно є окремим поняттям від спеціального поняття «адміністративно-правовий статус поліцейського» і похідним від загального розуміння адміністративно-правового статусу індивідуального суб'єкта адміністративного права.

В основу поняття *адміністративно-правовий статус* покладено загальнотеоретичне про правовий статус особи, який достатньо повно досліджено в теорії права.

Термін «адміністративно-правовий статус» наразі є одним із ключових в адміністративно-правовій науці і застосовується як до фізичних осіб – суб'єктів адміністративного права, так і до органів публічного адміністрування при дослідженні їх в адміністративно-правовій науці. Незважаючи на це, розуміння зазначеного терміну, на нашу думку, є одним із найбільш дискусійних питань у сучасній адміністративно-правовій доктрині. Це пояснюють тим, що на сьогодні в академічній літературі¹ активно вживають термін «адміністративно-правовий статус» при

¹ Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. С. 90; Андреев А. В. Адміністративно-правове регулювання підготовки кадрів для Національної поліції у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. 20 с.; Закон Республики Казахстан «О правоохранительной службе» 6 января 2011 года № 380-IV ЗПК. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30916594 (дата звернення: 25.04.2019); Синявська О.Ю. Суб'єктивні публічні права приватних осіб. *Право і безпека*. 2010. №2(34). С. 52-55; Бородин І.Л. Адміністративне право України : підручник. К.: Алерта, 2019. С. 57,68.

дослідженні статусу різних суб'єктів адміністративно-правових відносин, проте зазвичай не подають його узагальненого визначення.

Слід зазначити, що в наукових роботах, присвячених вивченню адміністративно-правового статусу, учені доволі часто проводять порівняльні дослідження щодо визначення зазначеного поняття, наводячи його дефініції як щодо фізичних осіб – суб'єктів адміністративно-правових відносин, так і щодо органів публічного адміністрування, що, на нашу думку, є не зовсім коректним, адже юридична природа зазначених суб'єктів суттєво відрізняється, що обумовлює необхідність включення до його структури різних елементів. Саме тому в межах нашого дослідження будуть проаналізовані теоретико-методологічні розробки вчених, предметом дослідження яких є саме фізичні особи – суб'єкти адміністративного права.

Так, представники харківської наукової школи адміністративного права, розкриваючи поняття адміністративно-правового статусу фізичних осіб – суб'єктів адміністративного права, зазначають, що воно є складною категорією, яка в сукупності відображає цілий комплекс зав'язків особи із суспільством, державою, навколишнім соціальним середовищем та закріплює її правове становище¹.

На думку авторів підручника «Курс адміністративного права України» (за редакцією О. В. Кузьменко), поняття адміністративно-правового статусу містить комплекс конкретно-визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. Учені студіюють, що необхідною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність у неї конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, які реалізовані цією особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними².

Укладачі великого юридичного словника адміністративно-правовий статус фізичних та юридичних осіб (індивідуальних суб'єктів і організацій) витлумачують як сукупність їхніх прав та обов'язків, що

регулюються адміністративно-правовими нормами та реалізуються в адміністративно-правових відносинах. Елементами адміністративно-правового статусу є їх адміністративна правоздатність, адміністративна дієздатність, а також права, обов'язки й відповідальність цих суб'єктів, передбачені нормами адміністративного права¹.

Покладаючи в основу наявність певних прав та обов'язків, О. О. Воротнятников адміністративно-правовий статус визнає як спеціальний стан суб'єкта, що виражає положення суб'єкта правових відносин (з відповідними правами та обов'язками) у сфері публічного управління².

С. В. Ківалов та Л. Р. Біла, характеризуючи адміністративно-правовий статус осіб, зазначає, що він містить комплекс прав і обов'язків, що закріплені нормами адміністративного права, а також гарантії захисту цих прав³. Аналогічну позицію підтримує і С. Г. Стеценко⁴.

На відміну від зазначених вище вчених, О. В. Петришин, який, крім прав та обов'язків (повноважень) суб'єкта, до елементів правового статусу зараховує юридичну відповідальність⁵.

Водночас Т. О. Мацелик студіює, що «адміністративно-правовий статус індивідуального суб'єкта – це правове положення особи в її стосунках із публічною адміністрацією, урегульоване нормами адміністративного права⁶. Дослідниця розглядає його з позиції широкого підходу, зазначаючи, що він є інтегративною категорією, конструкцію якої слід представити трьома блоками: 1) достатусних елементів: адміністративно-правові норми, правосуб'єктність, громадянство тощо; 2) основних елементів статусу: права, обов'язки, відповідальність;

¹ Большой юридический словарь / А. В. Малько, К. Е. Игнатенкова и др. Москва: Проспект, 2009. С.138.

² Воротнятников О. О. Адміністративно-правовий статус державної міграційної служби України. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2018. №5. С. 70-73. С.72.

³ Ківалов С. В., Біла Р. Л. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. Вид. 2-е, перероб і доп. Одеса: Юридична література. 2020. С.272.

⁴ Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Атіка, 2009. С. 90-91.

⁵ Петришин О. В. Статус службової особи: природа, структура, спеціалізація. Київ.: УНКВО, 1990. С.41.

⁶ Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: монографія. Ірпінь: Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2013. С.99.

¹ Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю.П. Битяка. Харків : Право, 2020. С.87.

² Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О.В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С.113.

3) забезпечувальних елементів: гарантій¹. Прихильниками широкого підходу щодо розуміння адміністративно-правового статусу індивідуального суб'єкта є й інші науковці, зокрема В. В. Галуцько, П. В. Діхтєвський, О. В. Кузьменко С. Г. Стеценко², О. А. Гусар³ та інші.

Отже, як бачимо, думки вчених-адміністративістів щодо визначення поняття «адміністративно-правовий статус» розділилися, це пояснюється різними підходами до його розуміння: вузьким – в основу якого вчені покладають тільки права та обов'язки, класичним – за якого до прав та обов'язків додають ще гарантії та/або відповідальність, а також широким – за якого поряд із названими елементами зараховують й інші властивості суб'єктів, детерміновані нормами адміністративного права.

Беззаперечним, на наш погляд, є твердження, що «адміністративно-правовий статус особи, по-перше, характеризує місце і роль особи в адміністративно-правових відносинах, по-друге, ця роль регламентована законодавчо закріпленим набором прав та обов'язків у сфері державного управління, по-третє, ця роль забезпечувана через механізм адміністративно-правових гарантій особи, і, по-четверте, порушення особою адміністративно-правових норм тягне за собою юридичну відповідальність особи»⁴.

Уважаємо, поняття адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів доцільно розглядати з позиції застосування широкого підходу з урахуванням певних особливостей, що його характеризують.

Ураховуючи змішаність адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, про що нами зазначалося вище, вважаємо за доцільне розглянути розуміння адміністративно-правового статусу здобувача вищої освіти та адміністративно-правового статусу поліцейського в сучасній адміністративно-правовій науці.

¹ Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: монографія. Ірпін: Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2013. С. 107.

² Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтєвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. С. 92.

³ Гусар О. А. Адміністративно-правовий статус персоналу державного управління. *Адміністративне право і процес*. 2013. №2. С. 116.

⁴ Пилипів В. В. Адміністративно-правовий статус учасників антитерористичної операції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2018. С.24.

Так, І. І. Литвин, досліджуючи адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг, під адміністративно-правовим статусом суб'єктів отримання освітніх послуг пропонує розуміти сукупність визначених адміністративно-правовими нормами прав і обов'язків (зокрема й юридичну відповідальність), носіями яких вони є, та гарантій, на які ці суб'єкти можуть розраховувати, вступаючи в адміністративні правовідносини із суб'єктами надання освітніх послуг, зокрема їх органами управління, а також з відповідними органами влади та місцевого самоврядування з питань освіти. Автор наголошує, що правовий статус відображає коло та зміст юридичних можливостей, якими користуються (чи можуть скористатися) суб'єкти отримання освітніх послуг у зазначених правовідносинах, а також варіанти їх необхідної поведінки, тобто такої, що вимагають від них у межах адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг¹.

У спеціалізованій літературі простежуємо концепцію, відповідно до якої відносини між студентами й адміністрацією закладу освіти набувають характеру організаційно-освітніх, не службових, не трудових, але адміністративних. Водночас права та обов'язки, сформульовані в освітньому законодавстві, набувають державно-розпорядчої природи².

Як бачимо, учені адміністративно-правовий статус здобувачів вищої освіти ототожнюють саме з правами та обов'язками, що виникають у зазначених суб'єктів із закладами вищої освіти.

Що стосується адміністративно-правового статусу поліцейських, то в переважній більшості досліджень його поняття розкрито через систему певних елементів, в основу якої покладено широкий підхід до розуміння зазначеного терміну.

Так, О. П. Клипа адміністративно-правовий статус працівника Національної поліції України пропонує визначати як сукупність закріплених у Законі України «Про Національну поліцію» прав, обов'язків та гарантій

¹ Литвин І. І. Адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Класичний приватний університет. Ужгород, 2016. С. 264.

² Огаренко Є. А. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері діяльності вищих навчальних закладів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 46. С. 294.

їхньої діяльності. Автор зазначає, що адміністративно-правовий статус є основоположним поняттям для забезпечення виконання поліцейським покладених на нього завдань та повноважень¹. Із цього визначення стає зрозумілим, що елементами адміністративно-правового статусу дослідник вважає права, обов'язки та гарантії, водночас не зрозумілою є позиція О. П. Клипи, який наголошує, що за результатами проведеного дослідження запропоновано авторський підхід до класифікації складників адміністративно-правового статусу поліцейського, серед яких: 1) права й обов'язки конкретного суб'єкта; 2) визначені законом завдання; 3) межі відповідальності; 4) підзвітність та підконтрольність; 5) гарантії діяльності поліцейського². Також важко погодитися із зарахуванням до елементів адміністративно-правового статусу працівників поліції «підзвітність та підконтрольність», оскільки, як відомо, вони є класичними ознаками поліцейської діяльності.

Найбільш повно адміністративно-правовий статус працівника поліції досліджено Д. Л. Лемешем, який його визначає, як регламентовану нормами адміністративного законодавства систему складників, що визначають правове становище працівника поліції в правовідносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, фізичними та юридичними особами, а також з іншими поліцейськими при виконанні посадових обов'язків, що характеризує його як суб'єкта державно-владних повноважень. Водночас до зазначеної системи автор зараховує такі елементи: 1) порядок обіймання посади працівника поліції, кваліфікаційні вимоги до кандидата на відповідну посаду; 2) принципи та гарантії проходження служби на посаді працівника поліції; 3) повноваження, функції та юридична відповідальність працівника поліції; 4) підстави звільнення з посади працівника поліції³.

¹ Клипа О. П. Поняття та сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. №5. Том 31 (70). С. 55.

² Клипа О. П. Поняття та сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. №5. Том 31 (70). С. 52.

³ Лемеш Д.Л. Адміністративно-правовий статус працівників поліції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2016. С. 13.

Екстраполюючи зазначену позицію вченого щодо системи елементів адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, можна говорити, що для її характеристики суттєвими є порядок призначення на посади курсантів (слухачів), що є підставою набуття ними відповідного статусу, права та обов'язки, гарантії, відповідальність та порядок проходження служби, навчання у ЗВО.

Доволі схожим з адміністративно-правовим статусом поліцейського є адміністративно-правовий статус військовослужбовця, так само як і адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських із статусом здобувачів вищої освіти військових ЗВО, з огляду на це вважаємо доцільним дослідити і їх розуміння в адміністративно-правовій науці в межах нашого дослідження.

Так, С. О. Іщенко, адміністративно-правовий статус військовослужбовця Збройних Сил України визначає як спеціальний адміністративно-правовий статус, регламентований нормативно-правовими актами, у яких визначено сукупність прав, обов'язків, адміністративно-правових гарантій, обмежень і заборон, елементів юридичної відповідальності військовослужбовця, а також система закріплених такими актами ознак, які визначають його місце й роль в адміністративних правовідносинах, що виникають під час проходження військової служби та вказують на відмінність від інших суб'єктів права¹. Узагальнюючи зазначене поняття, із впевненістю можна стверджувати, що названі автором елементи адміністративно-правового статусу цілком можуть бути застосовані й для характеристики статусу поліцейського.

Наприклад, білоруський вчений О. С. Ігнатенко наголошує, що правовий статус військовослужбовця мають військовослужбовці, що проходять військову службу строково, за контрактом, зокрема слухачі та курсанти військових навчальних закладів. Автор наголошує, що останні мають спеціальний статус, який він визначає, як нормативно закріплений статус громадянина, який одночасно отримує вищу військову

¹ Іщенко С. О. Поняття й ознаки адміністративно-правового статусу військовослужбовця збройних сил України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. № 37. С. 75.

й цивільну освіту на військовому факультеті вищого навчального закладу, на підставі якого з'являються специфічні права і обов'язки, які конкретизують і доповнюють чи обмежують його загальний правовий статус¹. Протилежну позицію має інший білоруський вчений М. А. Шляжко, який зазначає, що правовий статус курсантів не можна ототожнювати зі статусом військовослужбовців. Дослідник наголошує, що правовий статус курсантів до укладення з ними контракту суттєво відрізняється від правового статусу військовослужбовця, що вступив на військову службу за призовом. Автор, досліджуючи статус курсантів, пропонує розглядати його з позиції чотирьох елементів: права і свободи, обов'язки, відповідальність та гарантії².

Щодо поняття адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, то це питання є недослідженим у сучасній науці України. Якщо в спеціалізованій українській літературі зустрічаються поодинокі дослідження, присвячені питанню адміністративно-правового статусу курсантів, то аналогічний статус слухачів загалом залишається поза увагою науковців.

Так, В. В. Біліченко студіює: «Якщо розглядати курсанта (який також є поліцейським), то можна говорити, що курсанти мають інший статус, а це означає, що в курсанта інші права та завдання»³. Як бачимо, автор прирівнює курсантів до поліцейських, проте наголошує на специфічності їхнього статусу.

Протилежну думку має І. Д. Казанчук, наголошуючи на специфічності адміністративно-правового статусу курсанта й акцентуючи, що основною метою навчання курсантів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання є задоволення їх приватних освітніх інтересів, проте зазначаючи, що їхня реалізація неможлива без вступу в

¹ Игнатенко А. С. Особенности правового статуса слушателей и курсантов военных факультетов при вузах Республики Беларусь. URL: <http://rep.brsu.by:80/handle/123456789/6757> (дата звернення: 23.06.2020).

² Шляжко М. А. Правовой статус курсантов военных учебных заведений Республики Беларусь. *Юридическая наука и правоприменительная практика: материалы научной конференции студентов, магистров и аспирантов*. Минск, 26-27 октября 2012 года. Минск, 2012. С. 88-89.

³ Біліченко В. В. Работа полицейских та курсантів в умовах режиму надзвичайного стану. *Young Scientist*. 2019. №10(74). С. 127.

адміністративно-правові відносини, що обумовлюється як особливістю їхнього добору направлення та зарахування на навчання, відомчою приналежністю навчального закладу, так і особливістю процесу здобуття певного освітнього ступеня в зазначених закладах¹.

У російських адміністративно-правових студіях адміністративно-правовий статусу курсантів та слухачів ЗВО МВС досліджують як змінну величину, яка постійно знаходиться в стані розвитку і перебуває у прямій залежності від посади, що заміщується працівником, і яка визначає його місце серед суб'єктів правовідносин. Саме тому представники цих студій пропонують розглядати його на різних рівнях:

- перший рівень – рівень працівника органів внутрішніх справ, оскільки на здобувачів вищої освіти, як і на інших працівників органів внутрішніх справ розповсюджуються правові основи державної служби, принципи відбору на службу, пільги й привілеї у соціальній сфері, а також низка інших положень;
- другий рівень – статус поліцейського, оскільки курсант (слухач) незалежно від місця знаходження й часу доби зобов'язаний виконувати покладені на поліцейського обов'язки;
- третій рівень – посада курсанта (слухача), яку обіймає особа, що навчається, для якої основним завданням є отримання певних знань, умінь та навичок;
- четвертий рівень – постовий (караульний) добового наряду, який призначається для підтримання внутрішнього порядку, охорони й оборони власних об'єктів освітньої установи, зброї й боєприпасів, а також іншого ввіреного майна;
- п'ятий рівень – курсант, слухач, що залучається до охорони громадського порядку за межами освітньої установи, тимчасово направляється до розпорядження територіального органу внутрішніх справ².

¹ Дисциплінарний статут Національної поліції України : наук.-практ. коментар / В. В. Сокурено, О. М. Бандурка, Д. В. Швець та ін.; за заг. ред. В. В. Сокурено; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2019. 253 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6946> (дата звернення: 17.02.2020).

² Вашаев М. А. Проблемные аспекты реализации административно-правового статуса курсантов и слушателей, обучающихся в образовательных организациях МВД России. *Вестник экономической безопасности*. 2017. №2. С. 24-25.

Поважаємо зазначену вище концепцію, проте не можемо з нею погодитися через певні причини: по-перше, курсант, слухач, що залучається до охорони громадського порядку за межами освітньої установи, тимчасово направляється до розпорядження територіального органу внутрішніх справ, фактично виконує повноваження поліцейського, що відповідають другому рівню розуміння статусу зазначеної категорії осіб, тоді його вирізнення в окремий рівень є недоречним; по-друге, вирізнення окремих рівнів розуміння статусу, як статусу поліцейського і як статусу працівника органів внутрішніх справ, так само вважаємо методично хибним, оскільки поліцейський і є працівником органів внутрішніх справ.

Досліджуючи адміністративно-правове регулювання проходження служби курсантами освітніх організацій МВС Росії, О. О. Николаєнко наголошує, що з моменту зарахування курсанта на навчання він набуває два статуси: статус співробітника органів внутрішніх справ і статус особи, яка навчається¹. Водночас авторка наголошує на особливому адміністративно-правовому статусі курсанта, який полягає в тому, що, з одного боку, будучи курсантом освітньої організації системи МВС Росії, він ще не виступає кваліфікованим фахівцем в галузі правоохоронної сфери. Проте, з іншого боку, навчаючись в освітній організації системи МВС Росії на денній формі на посаді курсанта, він є працівником органів внутрішніх справ з відповідними правами та обов'язками, які покладені на поліцію в цілому². На думку дослідниці, адміністративно-правовий статус курсантів характеризують такі особливості: особливе нормативно-правове регулювання; особливе службово-правове становище; спеціальний порядок обов'язкового професійного відбору; особливий порядок виникнення правовідносин між Російською Федерацією і громадянином; цільовий прийом на навчання; контрактна

система проходження служби в органах внутрішніх справ; можливість вступу на службу неповнолітніх громадян; фінансові зобов'язання осіб, що навчаються; особливий порядок присвоєння спеціальних звань; спеціальний порядок припинення навчання і (або) служби в органах внутрішніх справ; спеціальні заходи заохочення; спеціальні дисциплінарні стягнення¹. Погоджуючись з частиною наведених особливостей адміністративно-правового статусу курсантів, зазначимо, що не всі з названих авторкою ознак можна віднести до статусу саме курсантів, адже, наприклад, спеціальний порядок обов'язкового професійного відбору, можливість вступу на службу неповнолітніх громадян – ознаки, що характеризують особливий статус абітурієнта відповідного закладу освіти чи особливий порядок добору в поліцію, адже статус курсанта виникає з моменту видання наказу про зарахування.

О. О. Николаєнко розглядає особливості адміністративно-правового статусу зазначеної категорії здобувачів вищої освіти, ураховуючи такі основні його елементи: права і обов'язки, правосуб'єктність, відповідальність і гарантії². Ураховуючи панівну серед вчених-адміністративістів позицію, відповідно до якої правосуб'єктність містить правоздатність, тобто здатність володіти правами та обов'язками, та дієздатність можливість їх самостійного здійснення³, виникає питання доцільності окремого розгляду правоздатності та прав і обов'язків, які лежать в її основі.

Як відомо, за характером правового регулювання розрізняють загальний, галузевий і спеціальний правовий статус фізичної особи. Загальний правовий статус визначений нормами всіх галузей права,

¹ Николаєнко Е. А. Административно-правовое регулирование прохождения службы курсантами образовательных организаций МВД России. автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Белгородский юридический институт МВД Российской Федерации имени И. Д. Путилина. Белгород, 2017. С. 14.

² Николаєнко Е. А. Особенности административно-правового статуса курсантов образовательных организаций системы МВД России. Пробелы в российском законодательстве. 2015. №6. С. 201-204. С. 202.

³ Шульга Е. В. Особенности правосуб'єктности осіб в адміністративно-деліктних відносинах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2017. № 3 (3). С. 45.; Чуб А. В. Адміністративна правосуб'єктність приватної особи. *Право та державне управління*. 2020. № 3. С. 57-58.

¹ Николаєнко Е. А. Особенности административно-правового статуса курсантов образовательных организаций системы МВД России. Пробелы в российском законодательстве. 2015. №6. С. 201-202.

² Николаєнко Е. А. Административно-правовое регулирование прохождения службы курсантами образовательных организаций МВД России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Белгородский юридический институт МВД Российской Федерации имени И.Д. Путилина. Белгород, 2017. С. 137.

галузевої – конкретної галузі права, а спеціальний – нормами спеціального законодавства¹. Як справедливо зазначає О. В. Тильчик та В. В. Тильчик, «важливість виділення галузевого правового статусу дає змогу проявитися специфіці прав та обов'язків суб'єктів їх реалізації. Відомо, що суб'єкт може мати низку галузевих правових статусів, оскільки паралельно може брати участь у декількох правовідносинах². Ураховуючи це, цілком справедливо можна стверджувати, що адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів є саме спеціальним статусом, оскільки він регулюється нормами спеціального законодавства, а також має спеціальні ознаки.

Т. О. Мацелик, аналізуючи ознаки правового статусу та зважаючи на те, що адміністративно-правовий статус є його різновидом, розрізняє такі «ознаки статусу суб'єкта адміністративного права»:

- урегульованість адміністративно-правовими нормами;
- визначення меж діяльності суб'єкта щодо інших осіб;

Суб'єкти адміністративного права: поняття та система – визначення сфери його реалізації у межах таких блоків правовідносин:

- публічне управління;
- відносини адміністративних послуг;
- відносини відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність;
- відносини відповідальності суб'єктів суспільства (індивідуальних і колективних) за порушення встановленого публічною адміністрацією порядку і правил;
- структурованість»³.

¹ Юридическая энциклопедия: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редколлегии) та ін. К.: Укр. енцикл., 2001. Т. 3: К–М. 2001. С. 44.; Витрук Н. В. Общая теория правового положения личности. Москва: Норма, 2008. С. 24.; Павлюков Р. О. Поняття та структурні елементи правового статусу інвалідів в Україні. *Право і безпека*. 2006. №5. С. 138.

² Тильчик О. В., Тильчик В. В. Права платників податків – учасників податкових спорів як невід'ємний елемент їхнього правового статусу. *Вісник Запорізького національного університету: Зб. наукових праць: юридичні науки*. 2012. Вип.1(ч. 2). С. 87.

³ Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: монографія. Ірпінь: Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2013. С. 97-98.

Узагальнюючи вищенаведене, вважаємо за доцільне до специфічних ознак адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО зарахувати:

- особливий порядок адміністративно-правового регулювання;
- особливий порядок проходження служби;
- наявність специфічних умов навчання.

Ураховуючи ознаку структурності адміністративно-правового статусу, вважаємо, що характеристику змісту адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО необхідно проводити з урахуванням таких структурних елементів: права, обов'язки, гарантії та відповідальність. Зміст зазначених елементів у багатьох випадках має специфіку і дає змогу охарактеризувати адміністративно-правовий статус зазначеної категорії осіб з урахуванням специфіки навчання та особливим порядком проходження служби. Розглянемо їх докладніше.

Безумовно, однією з характерних ознак адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів є особливий порядок його нормативно-правового регулювання. Така особливість полягає в тому, що адміністративно-правове регулювання статусу зазначеної категорії осіб визначається нормами двох сфер правового регулювання – сфери проходження служби в поліції та сфери вищої освіти, які визначають їх адміністративну правосуб'єктність.

Наступною специфічною ознакою адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО є особливий порядок проходження служби. Хоча на сьогодні питання щодо визнання періоду навчання в ЗВО зазначеної категорії осіб до строку служби поліції залишається невизначеним, ми наголошуємо на тому, що курсанти та слухачі саме проходять службу з одночасним здобуттям освіти¹. Це пояснюється передусім специфічним порядком набуття адміністративно-правового статусу – призначення на посади курсантів (слухачів), якому передують процедура добору на посаду поліцейського, визначена в розділі VI Закону України «Про Національну поліцію», певні етапи якої є однаковими як для осіб, вперше прийнятих на службу в поліцію, так і для

¹ Шульга М. В. Курсант як суб'єкт адміністративно-правових відносин. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. №3-4. С. 133.

кандидатів на навчання до ЗВО. Крім того, специфічність набуття адміністративно-правового статусу також пов'язана із фактом складання Присяги працівника поліції. Слід звернути увагу й на те, що на курсантів та слухачів в повному обсязі розповсюджуються норми щодо наявних обов'язків, обмежень і заборон, пов'язаних із проходженням служби в поліції, наприклад, обов'язок носіння однострою, обмеження щодо участі в політичних партіях, заборона виконання злочинних чи явно незаконних розпоряджень та наказів.

Зазначимо, що відповідно до ст. 17 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції¹. Аналізуючи зазначені ознаки, доходимо висновку, що виникає проблема з визначенням «проходження служби» курсантами та слухачами, адже всі інші ознаки їм властиві. На сьогодні в ст. 59 названого нормативно-правового акта зазначено, що служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень². Із цього визначення стає зрозумілим, що курсанти і слухачі ЗВО (саме денної форми навчання) безпосередньо не здійснюють діяльність із виконання покладених на поліцію повноважень, а навчаються за державним замовленням у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, а отже, стверджувати про проходження ними служби в контексті зазначеної норми є недоречним. Однак в інших нормах Закону України «Про Національну поліцію» (ч. 3 ст. 47, ч. 6 ст. 59) законодавець прирівнює їх до поліцейських. Закон України «Про Національну поліцію» закріплює організаційно-правові засади проходження служби в Національній поліції для зазначеної категорії поліцейських, серед яких питання призначення на посади курсантів, укладання контракту про проходження служби в поліції, присвоєння чергових спеціальних звань поліції, їх службовий

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

² Там само.

час і час відпочинку¹. Крім того, курсантам протягом всього навчання виплачується грошове забезпечення, яке складається з посадового окладу, що свідчить про те, що зазначена категорія осіб перебуває на певній посаді, а також мають спеціальні звання поліції, до них застосовуються спеціальні заходи заохочення та дисциплінарної відповідальності.

Безумовно, що така фрагментарність адміністративно-правового регулювання проходження служби курсантами та слухачами ЗВО спричиняє певну невизначеність їхнього адміністративно-правового статусу. Саме тому вважаємо вкрай важливим є внесення змін до ст. 59 Закону України «Про Національну поліцію» щодо визнання часу навчання на денній формі навчання за державним замовленням у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, проходженням служби в поліції.

Зазначимо, що в судовій практиці курсантів ЗВО прирівнюють до працівників поліції і визнають працівниками правоохоронного органу – Національної поліції України при визначенні їхнього статусу як сторони судового процесу у кримінальному судочинстві². Наприклад, вироком судді Деснянського районного суду м. Києва курсанта другого курсу Національної академії внутрішніх справ України було визнано потерпілою особою за вчиненими відносно нього кримінальними злочинами, передбаченими ч. 2 ст. 345 КК України, що виразилося в навмисному заподіянні працівникові правоохоронного органу легких тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків та ч. 2 ст. 342 КК України, що виразилося у вчиненні опору працівникові правоохоронного органу під час виконання цією особою покладених на неї обов'язків щодо охорони громадського порядку³. Отже, аналіз

¹ Шульга М. В. Курсант як суб'єкт адміністративно-правових відносин. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. №3-4. С. 133.

² Вирок Рогатинського районного суду Івано-Франківської області за справою 349/695/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89990058> (дата звернення 03.08.2020).; Вирок Малиновського районного суду міста Одеси за справою № 501/740/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83344089> (дата звернення 03.08.2020).; Вирок Деснянського районного суду м. Києва за справою №754/14575/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80814240> (дата звернення 03.08.2020).

³ Вирок Деснянського районного суду м. Києва за справою №754/14575/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80814240> (дата звернення 03.08.2020).

вищеназаних судових рішень дає нам право стверджувати, що, керуючись положеннями Закону України «Про Національну поліцію», судді одноставно прирівнюють їх статус до статусу працівників поліції.

Зазначимо, в юридичній літературі, ураховуючи особливий порядок проходження служби курсантами й визнання їх особливими суб'єктами державної служби, навіть пропонували введення до юридичного обігу терміна «курсантська служба». Так, О. О. Ніколаєнко у своїй дисертації пропонувала під курсантською службою розуміти професійну службову діяльність громадян на штатних посадах постійного складу освітньої організації МВС Росії щодо отримання освіти на денній формі навчання за програмами вищої освіти. Авторка наголошувала, що завдання «курсантської служби» полягають у забезпеченні стабільного комплектування територіальних органів внутрішніх справ співробітниками, безпосередньо готовими до виконання оперативно-службових завдань, що стоять перед органами внутрішніх справ, а також у забезпеченні стабільного комплектування кадрової ланки територіальних органів МВС Росії кваліфікованими фахівцями з вищою освітою, а також обов'язок проходження служби в органах внутрішніх справ упродовж часу, визначеному в контракті¹. Викликає заперечення така позиція авторки, оскільки завдання, які вона наводить щодо курсантської служби, на нашу думку, характеризують не процес проходження служби з одночасним задоволенням своїх освітніх потреб зазначеною категорією, а, скоріше за все, належать до кадрової роботи територіальних органів. Крім того, ураховуючи наявність такої категорії, як слухачі, які також відповідають неведеним у запропонованому авторкою визначенні ознакам, методично хибним буде називати таку діяльність лише «курсантською службою».

Ураховуючи наявність у курсантів та слухачів власного, особистісного інтересу у відносинах з державними закладами вищої освіти щодо задоволення своїх освітніх потреб, однією з ознак їх

адміністративно-правового статусу, безумовно, є наявність специфічних умов навчання. Принагідно зауважимо, що навіть зазначаючи в положеннях нормативно-правових актів¹ ознаку «специфічність умов навчання», законодавець не розкриває її змісту.

У наукових студіях під *специфічними умовами навчання* розуміють як певні обмеження (добір на навчання, вік, стан здоров'я, закрите соціальне співтовариство, особлива субкультура тощо), так і привілеї (високі вимоги до дисципліни, гарантоване працевлаштування, державне забезпечення, посилене вивчення фахових дисциплін, постійне стажування тощо), застосування яких в сукупності повинно призвести до отримання випускником достатньої компетентності (динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність)². Не піддаючи критиці таку авторську позицію, зазначимо, що названі окремі ознаки специфічності навчання все таки належать до особливостей набуття статусу та проходження служби названою категорією осіб.

І. В. Балабан, досліджуючи адміністративно-правове забезпечення професійного навчання поліцейських серед специфічних властивостей ЗВО МВС, виокремлює такі ознаки: орієнтацію освітнього процесу на потреби одного відомства – Міністерства внутрішніх справ України та його структурних підрозділів (органів), зацікавлених в отриманні їх майбутніми співробітниками якісної освіти; орієнтацію освіти на забезпечення тісного зв'язку науки та практики (яскраво виражений прикладний характер освіти); особливе значення в освіті курсантів і слухачів процес виховання, обумовлений винятковим суспільним

¹ Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. ст.2004.; Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

² Романюк В. В. Вплив специфічних умов навчання у ВНЗ МВС України на здійснення підготовки поліцейських. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)*: зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. С. 242.

¹ Николаенко Е. А. Административно-правовое регулирование прохождения службы курсантами образовательных организаций МВД России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Белгородский юридический институт МВД Российской Федерации имени И.Д. Путилина. Белгород, 2017. С. 54-55.

значенням діяльності Національної поліції України, спрямованої на реалізацію правоохоронної функції держави в широкому її розумінні; основним призначенням ЗВО МВС є надання освітніх послуг; ЗВО МВС мають специфічну організаційно-штатну структуру, максимально наближену до організаційної побудови органів та підрозділів Національної поліції України; наявність дуалістичної системи підпорядкування; ЗВО МВС виступають як суб'єкти державного управління відносно свого постійного та перемінного складу та підпорядкованих їм структурних підрозділів; правовий статус поліцейського зобов'язує курсантів ЗВО не тільки виконувати обов'язки, пов'язані з вивченням навчальних дисциплін, але й із проходженням стажування пов'язаного із забезпеченням публічного порядку; специфічність адміністративно-правових норм регулювання діяльності ЗВО МВС; фінансування ЗВО МВС за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством¹.

А. В. Андреев специфічними умовами навчання пропонує вважати «особливі вимоги, які встановлюються державними органами, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, та стосуються певних обмежень і привілеїв на всіх етапах навчання»². Науковець розподіляє такі умови в три блоки: «перший – умови вступу; другий – умови безпосереднього навчання; третій – умови закінчення та подальшої діяльності»³. Із урахуванням виокремлених блоків специфічними умовами навчання дослідник вважає такі: відповідний рівень психічного і фізичного здоров'я; визначений рівень спортивної підготовки; професійна мотивація; забезпечення внутрішньоорганізаційних потреб закладу; особливі умови проживання та організації навчального процесу; особливий статус перемінного складу; особливий порядок

¹ Балабан І. В. Адміністративно-правове забезпечення професійного навчання поліцейських: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Донецький юридичний інститут МВС України. Кривий Ріг, 2018. С. 80-83.

² Андреев А. В. Адміністративно-правове регулювання підготовки кадрів для Національної поліції у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. С. 5.

³ Там само.

розподілу і направлення для подальшого проходження служби в органах Національної поліції¹.

На нашу думку, не всі з вищезазначених ознак специфічності навчання є несуперечливими. Уважаємо, специфічність навчання стосується саме його освітнього компоненту, тобто це наявність специфічних освітніх програм, що містять освітні компоненти, яких немає в інших закладах вищої освіти, наявність специфіки організації освітнього процесу, посилення його практичного складника тощо.

Розглядані нами специфічні ознаки адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО мають суттєві відмінності від інших категорій здобувачів вищої освіти і фактично обумовлюють публічно-правовий характер їх статусу.

Отже, порівняльний аналіз позицій вчених щодо розуміння поняття адміністративно-правовий статус у сучасній науці, аналіз чинного законодавства, виокремлення специфічних ознак, що характеризують статус курсантів та слухачів, дає змогу зробити висновок, що адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання є сукупністю врегульованих адміністративно-правовими нормами суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізовані ними в адміністративно-правових відносинах із закладами вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, і Головними управліннями Національної поліції України, гарантії їх реалізації, а також передбачена відповідальність, обумовлена специфікою навчання та особливим порядком проходження служби.

¹ Андреев А. В. Адміністративно-правове регулювання підготовки кадрів для Національної поліції у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. С. 16.

1.4. Зарубіжний досвід регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів поліцейських закладів вищої освіти та можливості його впровадження в Україні

Курсантів та слухачів поліцейських закладів вищої освіти вирізняє особливе нормативно-правове регулювання та службово-правове становище, спеціальний порядок відбору та проходження служби, наявність фінансових зобов'язань перед державою тощо. Саме тому досить цікавим для наукового пошуку в межах дослідження є вивчення особливостей законодавчого регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів поліцейських закладів вищої освіти, проведення узагальнення законодавства, що його регламентує та визначення можливості запровадження їх позитивного досвіду в Україні.

Розпочинаючи порівняльно-правовий аналіз законодавчого регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів поліцейських закладів вищої освіти у зарубіжних країнах, зазначимо, що його здійснено на підставі першоджерел нормативно-правових актів, що визначають особливості адміністративно-правового статусу зазначених суб'єктів, з огляду на це наше дослідження буде присвячено досвіду тих країн, із положеннями нормативно-правових актів яких ми мали змогу ознайомитися в оригіналі, а також наукових студій, у яких розглянуто зазначені питання.

Підготовку кадрів для поліції Норвегії здійснює Поліцейська академія Норвегії, яка є центральним закладом вищої освіти і має представництво в м. Осло, м. Будьо, м. Ставерне та м. Консвінгере, які залежать від освітнього ступеня, що здобувається.

Принагідно зауважимо, що як для закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських в Україні, так і для Університетського коледжу поліції Норвегії гаслом є безперервне навчання впродовж усієї поліцейської кар'єри¹. Водночас

¹ Etter-videreutdanning. URL: <https://www.politihogskolen.no/etter-videreutdanning/> (дата звернення: 04.04.2019).

у класичному варіанті зазначений заклад освіти пропонує здобуття освітнього ступеня «бакалавр» і «магістр». Термін навчання для освітнього ступеня «бакалавр» складає 3 роки, що дорівнює 180 кредитам, та здійснюється тільки за денною формою навчання, своєю чергою термін *здобуття освітнього ступеня «магістр»* залежить від обраної освітньої програми й здійснюється тільки за заочною формою навчання¹.

Вивчаючи зарубіжний досвід щодо визначення адміністративно-правового статусу здобувачів вищої освіти Університетського коледжу поліції Норвегії, слід наголосити, що він достатньо врегульований у положеннях різних нормативно-правових актів. Так, у Норвегії діє постановна Міністерства юстиції і громадської безпеки «Загальні посадові інструкції поліції» (прим. – мовою оригіналу «Alminnelig tjenesteinstruks for politiet»), положення якої розповсюджуються і на курсантів, що прямо визначено в її положеннях. Зокрема в зазначеному нормативно-правовому акті визначено обов'язки та права поліції, які, як ми наголошували, стосуються й адміністративно-правового статусу здобувачів вищої освіти².

Крім того, основним нормативно-правовим актом, який визначає їх статус, є Положення про навчання й екзамену в Поліцейській академії (прим. – мовою оригіналу «Forskrift om studier og eksamen ved Politihøgskolen»)³. Цей нормативно-правовий акт у частині визначення порядку навчання є доволі схожим із Наказом МВС України Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України» від 14.02.2008 № 69, норми якого хоча і є застарілими, проте в ньому, зокрема, визначено групу освітніх прав, які утворюють адміністративну правоздатність здобувачів вищої освіти під час навчання в академії, а саме: виникнення права на освіту, його припинення, право на академічну відпустку, право на оскарження тощо.

У Фінляндії функціонує Поліцейський університетський коледж (Poliisiammattikorkeakoulu), що належить до структури Міністерства

¹ Master. URL: <https://www.politihogskolen.no/master/> (дата звернення: 04.04.2019).

² Alminnelig tjenesteinstruks for politiet. URL: <https://lovdata.no/dokument/INS/forskrift/1990-06-22-3963> (дата звернення: 04.04.2019).

³ Forskrift om studier og eksamen ved Politihøgskolen dato FOR-2016-12-07-1957. URL: <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2016-12-07-1957> (дата звернення: 04.04.2019).

внутрішніх справ і відповідає за підготовку працівників поліції. Зазначимо, що він забезпечує підготовку фахівців за бакалаврськими і магістерськими програмами, а також підвищення кваліфікації поліцейських. Бакалаврська програма є доволі схожою із моделлю підготовки за схемою 2+1 «2 роки курсант – 1 рік слухач», що була запроваджена у системі сучасної відомчої освіти України в порядку експерименту на період 2019-2021 років, який наразі закінчився. Обсяг підготовки за освітнім ступенем «бакалавра» становить 180 кредитів, що відповідає трьом рокам навчання, під час якого здобувачі вищої освіти в обов'язковому порядку проходять практичну підготовку в підрозділах поліції тривалістю близько одного року¹. Ексклюзивністю адміністративно-правового статусу здобувачів у Фінляндії є те, що його набуття можливе протягом всього календарного року, оскільки набір на навчання відбувається чотири рази на рік: в серпні, жовтні, січні та квітні, а також особливі умови, що висувають для кандидатів на навчання: наявність сертифікату з уміння плавати та наявність посвідчення водія категорії B².

Особливим елементом, що характеризує адміністративно-правовий статус здобувачів вищої освіти Поліцейського університетського коледжу в Фінляндії є обов'язок принесення етичної присяги працівника поліції, який встановлений для всіх, хто здобув освітній ступінь «бакалавр». Принагідно зауважимо, що незважаючи на те, що така присяга не має юридичної сили, її метою є підвищення відповідальності поліцейської професії. До того ж її складання відбувається у присутності комісара Національної поліції³.

Тривалий час законодавство України, що визначало статус працівників міліції, система підготовки персоналу для її підрозділів та загалом організація діяльності закладів освіти в цій сфері була однаковою із законодавством інших союзних республік. Однак після розпаду Радянського Союзу новостворені незалежні країни обрали різні вектори свого

¹ Education and studies / Police University College. URL: <https://polamk.fi/en/education-and-studies> (дата звернення: 05.04.2019).

² Audit of the police university college 2018 / John Taylor, Kristiina Erkkilä, Jaana Ignatius ats. Finnish Education Evaluation Centre Publications 2:2018. С. 38.

³ Ethical oath / Police University College. URL: <https://polamk.fi/en/ethical-oath> (дата звернення: 06.04.2019).

розвитку, що не могло не відбитися на особливостях адміністративно-правового статусу осіб, що навчаються у закладах вищої освіти правоохоронної спрямованості, зокрема поліцейських закладах вищої освіти. З огляду на це достатньо цікавим для наукового пошуку є дослідження особливостей законодавчого регулювання адміністративно-правового статусу осіб, що навчаються у поліцейських закладах вищої освіти, пострадянських країн на сучасному етапі їх розвитку.

У зв'язку з цим не менш цікавим для нашої наукової роботи є дослідження особливостей правового регулювання адміністративно-правового статусу осіб, що навчаються у закладах вищої освіти, пострадянських країн на сучасному етапі їх розвитку.

Слід зазначити, що країни Балтії (Естонія, Латвія, Литва) після здобуття незалежності одразу обрали євроінтеграційний вектор свого розвитку, у зв'язку з чим їх законодавство, організація публічного адміністрування в різних сферах значно відрізняється від інших пострадянських країн. Не є виключенням і законодавство, що визначає статус здобувачів вищої освіти, які в майбутньому стануть поліцейськими.

В Естонії функціонує єдиний заклад вищої освіти – Академія МВС, що готує фахівців для правоохоронної сфери, у складі якої освітню діяльність здійснюють чотири коледжі, що забезпечують прикладну вищу освіту, серед яких Коледж поліції і прикордонної охорони, що готує фахівців для кримінальної поліції та поліції правопорядку.

Основним нормативно-правовим актом, що визначає адміністративно-правовий статус курсантів в Естонії, є Закон про поліцейську службу. Він оперує поняттям курсант поліції. Відповідно до положень цього нормативно-правового акта курсантів не визнають працівниками поліції. Так, у ст. 7–1 зазначеного закону йдеться, що курсант поліції – це студент поліцейського коледжу, який навчається на денній формі навчання¹. Водночас це не свідчить про відсутність у нього адміністративно-правового статусу.

У спеціалізованій літературі, аналізуючи поліцейську службу в контексті названого закону, зазначають, що його норми розповсюджуються

¹ Politiseiteenistuse seadus Vastu võetud 14.05.1998. (muudatuste ja täiendustega) URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12849426> (дата звернення: 06.04.2019).

на працівників поліції і на курсантів поліції, тобто на осіб, які вже виконують поліцейську функцію чи бажають працювати в поліції. Хоча курсанти поліції не є працівниками поліції, до них зазвичай висувають такі самі вимоги, як і до поліцейських. Такий підхід обумовлений передусім ресурсномістким характером навчання майбутніх працівників поліції і застосований для того, щоб уникнути допуску до навчання в Академії МВС осіб, які не відповідають вимогам, що висувають для служби в поліції¹.

До того ж, у ч. 2 ст. 7–1 Закону про поліцейську службу зазначено, що на курсанта поліції правилами внутрішнього розпорядку навчального закладу, яке здійснює підготовку працівників поліції, може бути покладено права та обов'язки, установлені для працівників поліції, якщо це необхідно для досягнення цілей навчання². Як приклад, обов'язки курсанта поліції розширюються під час проходження ним стажування, що зазначено в ч. 4 ст. 7–1 Закону про поліцейську службу.

Не дуже коректним, як на нас, є положення ч. 5 ст. 11 Закону про поліцейську службу, у якому зазначено, що курсант поліції приносить присягу перед першим стажуванням³, а в першій редакції вказаного закону взагалі зазначалося, що присяга відбувається після закінчення навчального закладу [105].

Попри на такий статус курсантів в Естонії, певні обов'язки, що характеризують їх адміністративну правосуб'єктність, містяться в положеннях чинного законодавства. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 35 Закону про поліцейську службу курсант зобов'язаний відшкодувати витрати, понесені державою на його навчання в разі:

- 1) переривання без поважної причини навчання або підвищення кваліфікації;
- 2) звільнення зі служби в поліції у разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду;
- 3) звільнення зі служби в поліції за скоєний дисциплінарний проступок;

¹ Elina Rikken. Politseiteenistusõigus. Teine, muudetud trükk. Tallinn, 2006. 92 l. C.26.

² Politseiteenistuse seadus Vastu võetud 14.05.1998. (muudatuste ja täiendustega) URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12849426> (дата звернення: 06.04.2019).

³ Там само.

4) звільнення зі служби в поліції за власною ініціативою¹.

Особливий адміністративно-правовий статус курсантів поліції в Естонії підкреслюється й тим, що замість грошового утримання їм виплачується стипендія. Водночас розмір, умови й порядок виплати стипендії курсантові, визначає міністр внутрішніх справ.

Доволі прогресивним і стимулювальним, на нашу думку, є запроваджений в Естонії механізм виплати стипендій курсантам поліції. Диференціюють три різновиди стипендії:

- базова стипендія, яка виплачується курсантові, який належним чином навчається, виконує встановлені для курсантів обов'язки і обчислюється з опертям на встановлені ставки;
- стипендія за успішне навчання, яка виплачується одноразово на семестр за рішенням ректора Академії МВС, а її розмір залежить від середнього балу успішності;
- додаткова стипендія, яка виплачується одноразово за рішенням ректора Академії МВС за особливі заслуги в певній сфері².

Уважаємо, що такий досвід є цікавим для можливого його запровадження в Україні.

Для прикладу, в Естонії курсантам коледжу поліції й прикордонної охорони надається право безкоштовного навчання водінню з наступним складанням екзамену для отримання водійських прав категорії «В»³. Уважаємо, що така додаткова правова гарантія була б цілком доречною до запровадження в Україні.

Аналіз положень Статуту внутрішньої служби Литовської Республіки дає змогу стверджувати, що регламентація адміністративно-правового статусу курсантів є максимально схожою із статусом здобувачів вищої освіти в Україні.

¹ Politseiteenistuse seadus Vastu võetud 14.05.1998. (muudatuste ja täiendustega) URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12849426> (дата звернення: 06.04.2019).

² Sisekaitseakadeemia üliõpilasele, kadetile ja õpilasele makstava stipendiumi suurus, maksmise tingimused ja kord Vastu võetud 07.03.2007 nr 25. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12851799?dbNotReadOnly=true> (дата звернення: 07.04.2019).

³ Sisekaitseakadeemia. URL: <https://sisseastumine.sisekaitse.ee/> (дата звернення: 14.04.2019).

Зазначимо, що литовське законодавство не розрізняє поняття слухач і курсант, а оперує узагальненою назвою курсант. Так, курсантом – визнають особу, яка навчається в навчальному закладі органів внутрішніх справ і уклала угоду про вступ на службу в органи внутрішніх справ¹. Так само як і в Україні із курсантом укладають тристоронню угоду, відповідно до якої він зобов'язаний виконувати всі вимоги, що висувають до особи, направленої на навчання, заклад вищої освіти зобов'язаний створити відповідні умови навчання, а орган поліції зобов'язаний забезпечити курсантів, які закінчили заклад вищої освіти, посадами відповідно до отриманої спеціальності.

Принагідно зауважимо, що досвід Латвії в частині визначення адміністративно-правового статусу є доволі схожим із досвідом Литви. Однією з особливостей є локальна спрямованість нормативно-правових актів, що його визначають, та їх чітке розмежування між тими, що стосуються питань проходження служби та питань організації навчання². Доволі широкий спектр адміністративних прав та обов'язків курсантів Державного поліцейського коледжу, який реалізує програму професійної вищої освіти першого рівня, урегульовано локальними документами, так званими регламентами. Наголосимо, що й у деяких ЗВО України існує така практика, наприклад, у Донецькому юридичному інституті МВС України затверджено Регламент поведінки атестованих осіб перемінного складу денної форми навчання Донецького юридичного інституту МВС України³, у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ діє Регламент поведінки осіб перемінного складу (поліцейських) денної форми навчання Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ⁴, однак така практика є не повсюдною.

¹ Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas 2018 m. birželio 29 d. Nr. XIII-1381. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fae39102834511e89188e16a6495e98c> (дата звернення: 15.04.2019).

² Valsts policijas koledža / Normatīvie akti un dokumenti. URL: http://www.policijas.koledza.gov.lv/lv/par_koledzu/normativie_akti_un_dokumenti/ieksejie_normativie_akti (дата звернення: 15.04.2019).

³ Про заходи щодо забезпечення дотримання дисципліни і законності, профілактики надзвичайних подій за участю особового складу інституту: наказ Донецького юридичного інституту МВС України від 13 квітня 2018 року № 110.

⁴ Про заходи, спрямовані на зміцнення дисципліни в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ : наказ Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 12 квітня 2019 року № 301.

Доволі цікавим є досвід Грузії в питаннях визначення адміністративно-правового статусу здобувачів вищої освіти, що навчаються у закладах освіти, які готують майбутніх поліцейських. На відміну від більшості пострадянських країн, у яких на здобувачів вищої освіти поліцейських закладів освіти розповсюджуються норми базових нормативно-правових актів, що визначають статус поліцейського, у Грузії цей механізм відбувається по-іншому. По-перше, норми Закону Грузії «Про поліцію»¹ жодним чином не розповсюджуються на здобувачів вищої освіти, що навчаються в Академії Міністерства внутрішніх справ Грузії; по-друге, в ст. 11 Порядку проходження служби в Міністерстві внутрішніх справ Грузії (прим. – мовою оригіналу საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროში სამსახურის გავლის წესის დამტკიცების შესახებ)² зазначено, що правила підготовки працівників для Міністерства внутрішніх справ за відповідними освітніми програмами визначаються міністром, а отже, і норми зазначеного нормативно-правового акта не визначають статусу визначеної нами категорії осіб. Натомість певні засади визначення їхнього статусу закладено в Статуті Академії Міністерства внутрішніх справ Грузії, затвердженому наказом міністра внутрішніх справ³.

Так, у Грузії щодо здобувачів вищої освіти, що навчаються в Академії Міністерства внутрішніх справ Грузії, застосовують термін студент академії – особа, яка склала певні визначені екзамени, пройшла спеціальне медичне освідування, склала нормативи з фізичної підготовленості й була зарахована наказом Міністра внутрішніх справ до Академії⁴.

¹ პოლიციის შესახებ: საქართველოს კანონი 04.10.2013 №1444-ილ. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2047533?publication=29#DOCUMENT:1> (дата звернення: 21.04.2019).

² საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროში სამსახურის გავლის წესის დამტკიცების შესახებ: საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის ბრძანება 24.12.2013 №975. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/2138967?publication=0> (дата звернення: 22.04.2019).

³ საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიის წესდების დამტკიცების შესახებ: საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის ბრძანება 24.12.2013 №975. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/2138967?publication=0> (дата звернення: 22.04.2019).

⁴ საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიის წესდების დამტკიცების შესახებ: საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის ბრძანება 24.12.2013 №975. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/2138967?publication=0> (дата звернення: 22.04.2019).

Зазначимо, що грузинському законодавству притаманне використання й терміну «слухач», проте він застосовується для позначення осіб, що проходять первинну професійну підготовку, або осіб, які навчаються на контрактній основі.

У ст. 28 Статуту Академії Міністерства внутрішніх справ Грузії зазначено, що студент академії користується правами й обов'язками, передбаченими Законом Грузії «Про вищу освіту», визначеними укладеною з ним угодою і правовими актами академії¹. Ураховуючи, що зазначені адміністративно-правові норми хоча й не стосуються сфери публічного адміністрування, але містять положення щодо реалізації внутрішньоорганізаційних управлінських відносин юридичної особи публічного права – Академії Міністерства внутрішніх справ Грузії із здобувачами вищої освіти, закладені в них організаційно-правові засади, беззаперечно, можна вважати такими, що визначають адміністративно-правовий статус студентів академії.

У Республіці Вірменія функціонує єдиний освітній комплекс поліції, до складу якого входить Академія, в якій здобувають вищу освіту за освітнім ступенем «бакалавр» і «магістр». Як і в Україні, освітні права та обов'язки передбачено в Законі Республіки Вірменія «Про вищу і післявузівську професійну освіту», які є загальними для всіх категорій осіб, що здобувають таку освіту, своєю чергою спеціальні права та обов'язки, які є характерними для здобувачів вищої освіти освітніх закладів поліції конкретизовано у так званому поліцейському законодавстві та локальних нормативно-правових актах, зокрема в статуті Академії.

Вивчення законодавства, що визначає їх адміністративно-правовий статус дає нам право констатувати, що позитивним моментом є чітке регулювання в положеннях базового закону «Про службу в поліції» їх статусу. Так, відповідно до ст. 3 Закону Республіки Вірменія «Про службу в поліції» прямо зазначено, що громадяни Республіки Вірменія, що навчаються в освітньому закладі поліції в межах державного замовлення,

¹ საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიის წესდების დამტკიცების შესახებ: საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის ბრძანება 24.12.2013 №975. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/2138967?publication=0> (дата звернення: 22.04.2019).

вважаються працівниками поліції¹. На нашу думку, існування зазначеної норми одразу знімає всі суперечливі питання, пов'язані зі статусом курсантів та слухачів. Уважаємо можливим і доцільним запровадження такого досвіду в нормах Закону України «Про Національну поліцію». До того ж зазначеним нормативно-правовим актом передбачено, що здобувачі вищої освіти, що отримують освіту в закладі поліції отримують мінімальну щомісячну заробітну плату в Республіці Вірменія, вони мають право на речове забезпечення, а працівники поліції, що навчаються на заочній формі навчання, мають право на навчальну відпустку. Уважаємо, що названі норми є суттєвим гарантуванням адміністративно-правового статусу здобувачів вищої освіти освітніх закладів поліції Вірменії. Зазначимо, що аналогічне національне законодавство України таких норм не містить. Натомість як і в Україні, для курсантів та слухачів передбачено обов'язок відшкодування витрат за навчання у визначених законом підставах. Наголосимо, що такі підстави майже однакові щодо підстав відшкодування, установлених в законодавстві України, єдина різниця полягає тільки в терміні обов'язкового відпрацювання в органах поліції після закінчення закладу освіти, який в Республіці Вірменія становить п'ять років.

Крім того, важливим позитивним моментом законодавства Республіки Вірменія в питаннях визначення адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів є пряма вказівка на їхнє право користуватися всіма правами, передбаченими для працівників поліції Законом Республіки Вірменія «Про соціальне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей»². Наявність такої норми, на нашу думку, є позитивним моментом гарантування їх адміністративно-правового статусу й надає можливості належним чином реалізувати надані соціальні гарантії.

Права і обов'язки перемінного складу під час навчання визначаються Законом Азербайджанської Республіки «Про поліцію», Положенням

¹ Ստիկանությունում ծառայության մասին: Հայաստանի Հանրապետության օրենք: 2002 թվականի հուլիսի 03-ով. URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=110486> (дата звернення: 23.04.2019).

² Զինծառայողների և զորանց ընտանիքների անդամների սոցիալական ապահովության մասին: Հայաստանի Հանրապետության օրենք: 27 հոկտեմբերի, 1998 թ. URL: <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=79873> (дата звернення: 23.04.2019).

про службу в органах внутрішніх справ Азербайджанської Республіки, Законом Азербайджанської Республіки «Про освіту», актами Президента, постановами і нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ. Однак більш детально права та обов'язки, що характеризують адміністративно-правовий статус перемінного складу, визначено в Статуті Академії поліції Міністерства внутрішніх справ Республіки Азербайджан.

У ньому зазначено такі обов'язки перемінного складу:

- дотримуватися законів, знати й дотримуватися вимоги присяги працівника поліції, нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ, накази, інструкції та розпорядження міністра внутрішніх справ, положення Статуту Академії поліції Міністерства внутрішніх справ Республіки Азербайджан, а також правила внутрішнього розпорядку академії;
- набувати теоретичні знання, уміння та практичні навички за фахом, розширювати й поглиблювати свої знання;
- поважати честь і гідність постійного складу;
- виконувати навчальні завдання в установлені терміни, складати іспити, передбачені освітніми програмами;
- постійно розвивати фізичну форму;
- дотримуватися морально-етичних норм, правил співіснування;
- реалізовувати заходи щодо захисту державної таємниці та службової інформації;
- берегти майно Академії, зокрема бібліотечний фонд, дотримуватися правил проживання й перебування на території і в кімнатах;
- дотримуватися правил техніки безпеки, зокрема пожежної, при використанні обладнання та інших засобів;
- гідно нести звання курсанта (слухача, аспіранта) за межами території Академії, дотримуватися правил громадського порядку, правил етичної поведінки у спілкуванні із громадянами;
- бути активним захисником державних інтересів, прав і свобод людини і громадянина, виховувати високі моральні якості, усвідомлювати свою відповідальність перед державою і суспільством;

- зберігати традиції Академії;
- поважати честь і гідність педагогічних працівників;
- виконувати інші обов'язки, передбачені зазначеним статутом¹.
Для перемінного складу Академії визначено такі права:
- отримати якісну освіту відповідно до державних освітніх стандартів;
- користування існуючою інфраструктурою Академії (навчально-виробничими, науково-дослідними, інформаційними, культурно-побутовими, спортивно-оздоровчими центрами, гуртожитками, бібліотеками тощо);
- займатися науково-дослідницькою діяльністю, публікувати наукові роботи, брати участь в конкурсах у сфері наукових досліджень, а також інших заходах, пов'язаних з освітнім життям;
- на безпечні і нешкідливі для здоров'я умови навчання;
- вимагати переоцінки знань в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів Азербайджанської Республіки;
- брати активну участь в організації та управлінні навчальним процесом, вільно висловлювати свої погляди і думки;
- брати участь в науковому, громадському та культурному житті Академії, включаючи науково-практичні конференції, семінари, зустрічі, зустрічі та інші заходи, пов'язані з діяльністю Академії;
- на заохочення за досягнення в освіті, наукових дослідженнях і участі в суспільному житті Академії;
- здійснювати інші права, передбачені цим Статутом².

Зауважимо, що права та обов'язки подано в узагальненому вигляді для всіх здобувачів вищої освіти не залежно від їх освітнього статусу: курсант, слухач чи аспірант.

На відміну від Республіки Азербайджан у статутах закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, таких положень не передбачено. На нашу думку, це

¹ Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasının NİZAMNAMƏSİ. URL: <https://www.pa.edu.az/?/az/menu/23/> (дата звернення: 24.04.2019).

² Там само.

пояснюється тим, що ч. 7 ст. 27 Закону України «Про вищу освіту» містить чіткі вимоги щодо змісту статуту закладу вищої освіти.

Принагідно зауважимо, що в Республіці Казахстан щодо здобувачів вищої освіти, які навчаються у закладах вищої освіти системи МВС цієї країни, застосовується єдиний термін «курсант». Це обумовлено тим, що базовий нормативно-правовий акт, що регулює суспільні відносини у сфері освіти, – Закон Республіки Казахстан «Про освіту» – оперує поняттями «курсант» та «слухач», які належать до різних видів освіти. Так, у ньому поняття «курсант» визначає особу, що навчається у військовому спеціальному навчальному закладі за освітніми програмами вищої освіти, а поняттям «слухач» дефінують особу, яка навчається в закладі освіти за освітніми програмами додаткової освіти та підготовчого відділення¹. З огляду на це спеціалізоване законодавство, що визначає адміністративно-правовий статус здобувачів вищої освіти в закладах системи МВС Республіки Казахстан, оперує терміном «курсант», яким позначають всіх осіб, які були направлені на навчання правоохоронними органами Республіки Казахстан з метою здобуття вищої освіти. Зазначимо, що основним нормативно-правовим актом, що визначає адміністративно-правовий статус курсантів в Республіки Казахстан, є Закон «Про правоохоронну службу»². Його положення є універсальними не тільки для здобувачів вищої освіти закладів системи МВС, але й інших правоохоронних органів. Так, у зазначеному нормативно-правовому акті визначено такі положення, що стосуються адміністративно-правового статусу курсантів:

- питання службової кар'єри, зокрема добору, прийняття на службу, прийняття присяги;
- загальні засади відповідальності, зокрема види заохочень та стягнень, що застосовуються до курсантів;
- встановлено певні гарантії, зокрема право на відпустку, право на компенсацію проїзду на міжнародному автомобільному

¹ Закон Республіки Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 № 319-III ЗРК. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747#pos=3;-108 (дата звернення: 25.04.2019).

² Закон Республіки Казахстан «О правоохранительной службе» 6 января 2011 года № 380-IV ЗРК. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30916594 (дата звернення: 25.04.2019).

транспорті (окрім таксі), залізничному і водному транспорті до місця постійного мешкання й у зворотньому боці в період канікулярних відпусток.

Аналіз положень зазначеного нормативно-правового акта дає нам право стверджувати про низку схожих з українським законодавством положень, водночас, варто наголосити, й на існуванні певних відмінностей. Наприклад, щодо віку, з якого можна вступати на навчання: в Україні це особи віком від 17 років, у Республіці Казахстан – 16 років; щодо терміну обов'язкового відпрацювання у лавах поліції після закінчення закладу освіти в Україні – це 3 роки, у Республіці Казахстан – 5 років.

Як в Україні, так само й у Республіці Казахстан більш докладно елементи адміністративно-правового статусу курсантів визначені у спеціалізованих підзаконних нормативно-правових актах, наприклад:

- Наказ Міністра внутрішніх справ Республіки Казахстан «Про затвердження Правил перевodu й поновлення у військові, спеціальні навчальні заклади Міністерства внутрішніх справ Республіки Казахстан» від 13 січня 2016 року №25¹;
- Наказ Міністра внутрішніх справ Республіки Казахстан «Про затвердження Правил проведення поточного контролю успішності, проміжної і підсумкової атестації осіб, що навчаються у військових, спеціальних навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ Республіки Казахстан» від 13 січня 2016 року №20²;
- Наказ Міністра внутрішніх справ Республіки Казахстан «Про затвердження Правил розподілу випускників організацій освіти

¹ Об утверждении Правил перевода и восстановления в военные, специальные учебные заведения Министерства внутренних дел Республики Казахстан : приказ Министерства внутренних дел Республики Казахстан от 13 января 2016 года № 25. *Казахстанская правда*. 13.10.2016. № 196.

² Об утверждении Правил проведения текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся военных, специальных учебных заведений Министерства внутренних дел Республики Казахстан : приказ Министерства внутренних дел Республики Казахстан от 13 января 2016 года № 20. *Казахстанская правда*. 23.05.2017. № 96.

органів внутрішніх справ Республіки Казахстан» від 09 червня 2014 року № 332¹;

- Наказ Міністра внутрішніх справ Республіки Казахстан «Про затвердження Правил укладення, продовження, зміни, розірвання та припинення договору з особами, які вступають до організацій освіти Міністерства внутрішніх справ Республіки Казахстан, організацій освіти, що реалізують професійні навчальні програми вищої освіти правоохоронних органів іноземних держав за направленням Міністерства внутрішніх справ Республіки Казахстан з оплатою навчання за рахунок бюджетних коштів» від 13 травня 2016 року № 500².

Аналіз положень вищеназваних відомчих спеціалізованих нормативно-правових актів дає змогу стверджувати, що елементи адміністративно-правового статусу курсантів розкриваються саме в них. В аспекті запозичення позитивного зарубіжного досвіду й можливості його імплементації в національне законодавство особливої зацікавленості викликають Правила розподілу випускників організацій освіти органів внутрішніх справ Республіки Казахстан. На сьогодні в Україні ці питання нормативно не врегульовані, а містять окремі фрагментарні положення в різних нормативно-правових актах, натомість у Республіці Казахстан названий нормативно-правовий акт установив чіткий механізм розподілу випускників після здобуття ними освіти за певним освітнім ступенем та закріпив низку суттєвих правових гарантій для випускників. На нашу думку, розробка такого нормативно-правового акта в Україні є доцільною й актуальною

¹ Об утверждении Правил распределения выпускников организаций образования органов внутренних дел Республики Казахстан : приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 09 июня 2014 року № 332 <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1400009573> (дата звернення: 28.04.2019).

² Об утверждении Правил заключения, продления, изменения, расторжения и прекращения контракта с лицами, поступающими в организации образования Министерства внутренних дел Республики Казахстан, в организации образования, реализующие профессиональные учебные программы высшего образования правоохранительных органов иностранных государств по направлению Министерства внутренних дел Республики Казахстан с оплатой обучения за счет бюджетных средств: приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 13 мая 2016 года № 500. *Казахстанская правда*. 23.05.2017. № 96.

щодо визначення адміністративної процедури розподілу випускників закладів вищої освіти.

У Республіці Білорусь термін «курсант» законодавчо закріплений у Кодексі Республіки Білорусь про освіту. Так, курсантом визнають особу, що освоює зміст одного з видів освітніх програм середньої спеціальної освіти або освітньої програми вищої освіти I ступеня, що забезпечує отримання кваліфікації фахівця з вищою освітою або освітньої програми вищої освіти I ступеня, що забезпечує отримання кваліфікації фахівця з вищою освітою й інтегрована з освітніми програмами середньої спеціальної освіти, зі спеціальностей (напрямів спеціальностей, спеціалізацій) для Збройних Сил Республіки Білорусь, інших військ і військових формувань Республіки Білорусь, органів внутрішніх справ Республіки Білорусь, Слідчого комітету Республіки Білорусь, державного комітету судових експертиз Республіки Білорусь, органів фінансових розслідувань комітету державного контролю Республіки Білорусь, органів і підрозділів з надзвичайних ситуацій Республіки Білорусь, цивільної авіації¹, водночас слухачем визнають особу з числа офіцерського складу рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ Республіки Білорусь, яка отримує вищу освіту II ступеня, другу або наступну вищу освіту за спеціальностями (напрямами спеціальностей, спеціалізацій) для органів внутрішніх справ Республіки Білорусь.

Національне законодавство Республіки Білорусь характеризується докладною врегульованістю адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів, що здобувають вищу освіту у закладах МВС РБ. Так, Положенням про проходження служби в органах внутрішніх справ² такі елементи адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів:

- право на присвоєння і порядок присвоєння спеціальних звань;
- право на відпустки й докладний порядок їх надання;
- засади виплати грошового утримання;

¹ Кодекс Республики Беларусь об образовании от 13 января 2011 г. № 243-З. URL: <https://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk1100243> (дата звернення: 29.04.2019).

² О вопросах прохождения службы в органах внутренних дел Республики Беларусь : Указ Президента Республики Беларусь от 15 марта 2012 г. № 133. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=31234601 (дата звернення: 29.04.2019).

- право на компенсацію у випадку загибелі чи отримання інвалідності;
- підстави звільнення;
- обов'язок відшкодування витрат державі, пов'язаних із їх підготовкою.

Слід зазначити, що аналіз нормативно-правових актів України, у яких визначено порядок та терміни надання відпусток для курсантів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, дає змогу зробити висновок щодо наявності певних прогалин щодо врегулювання зазначеного питання¹. З огляду на це видається позитивним досвід Республіки Білорусь у питаннях урегулювання видів відпусток і докладного порядку їх надання.

Крім цього, певні елементи адміністративно-правового статусу містяться й у нормативно-правових актах, які стосуються окремих питань проходження служби і навчання здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти системи МВС Республіки Білорусь. Наприклад, як у Республіці Азербайджан, так само й у Республіці Білорусь права та обов'язки курсантів та слухачів, які реалізуються ними в адміністративно-правових відносинах, передбачені статутами закладів вищої освіти, які належать до системи МВС РБ, тобто в Статуті Академії Міністерства внутрішніх справ Республіки Білорусь та в Статуті закладу освіти «Могильовський інститут внутрішніх справ Республіки Білорусь».

Зазначимо, що навряд чи можливо в межах одного підрозділу роботи охопити дослідження законодавчого регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів поліцейських закладів вищої освіти всіх зарубіжних країн й однаково детально розглянути їх, саме тому ми і не ставили подібного завдання в нашому дослідженні, а приділили увагу лише окремим із них.

Отже, проведене компаративістське дослідження адміністративно-правового статусу здобувачів вищої освіти, підготовка яких

здійснюється для потреб поліції різних країн, дає змогу зробити такі висновки:

- у більшості країн для позначення здобувачів вищої освіти застосовують узагальнений термін «курсант», не виокремлюючи поняття «слухач»;
- у більшості досліджених країн курсанти та слухачі мають так само як і в Україні статус індивідуальних суб'єктів адміністративного права, які наділені спеціальною правосуб'єктністю, закріпленою адміністративно-правовими нормами, обумовленою задоволенням їх приватних освітніх інтересів;
- основні засади визначення їх адміністративно-правового статусу переважно визначають у базових законодавчих нормативно-правових актах, які стосуються діяльності поліції в цілому, конкретизують у відомчих нормативно-правових актах, а також в окремих випадках закріплюють локальними організаційно-розпорядчими документами закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку поліцейських;
- аналіз законодавства, що регламентує адміністративно-правовий статус зазначеної категорії осіб, та практика його реалізації дають змогу визначити можливість запровадження їх позитивного досвіду в Україні, а саме: досвід Естонії щодо запровадженого механізму виплати стипендій курсантам поліції; досвід Республіки Вірменія щодо наявності прямої норми, що визнає курсантів та слухачів поліцейськими, та врегулювання їхніх прав на соціальне забезпечення; досвід Республіки Казахстан у частині чіткої регламентації порядку розподілу випускників після здобуття ними освіти за певним освітнім ступенем; довід Республіки Білорусь щодо врегулювання видів відпусток і докладного порядку їх надання.

¹ Шульга М. В. Проблеми надання відпусток здобувачам вищої освіти денної форми навчання у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України* : матеріали IV Міжнародній науково-практичній конференції, (10 листопада 2017 року Одеса). Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 246.

Висновки до розділу 1

У результаті дослідження курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, в системі адміністративно-правових відносин зроблено такі висновки:

1. Уточнено й уніфіковано поняттєво-категорійний апарат, зокрема надано визначення таких понять:

- курсант закладів вищої освіти із специфічними умовами, які здійснюють підготовку поліцейських як особа, яка в установленому порядку зарахована до закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, на денну форму навчання за державним замовленням і навчається з метою здобуття вищої освіти за освітнім ступенем «бакалавр» та якій присвоєно первинне спеціальне звання молодшого складу поліції або таке звання вона мала під час вступу на навчання;
- слухач як особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого військового навчального закладу чи вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання з метою здобуття вищої освіти й має відповідне військово або спеціальне звання;
- слухач закладу вищої освіти із специфічними умовами, які здійснюють підготовку поліцейських як особа, яка в установленому порядку зарахована до закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, на денну форму навчання за державним замовленням з метою здобуття вищої освіти за освітнім ступенем «магістр» і має під час вступу на навчання звання середнього складу поліції або на заочну форму навчання за державним замовленням з метою здобуття вищої освіти за освітнім ступенем «бакалавр», «магістр» і має під час вступу на навчання звання молодшого чи середнього складу поліції.

2. Доведено, що курсант і слухач під час навчання в ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, одночасно є суб'єктом публічно-правових і приватно-правових відносин.

Наголошено, що адміністративно-правові відносини зазначеної категорії осіб з іншими суб'єктами адміністративного права (зазвичай це заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських та територіальні органи Національної поліції України) можуть виникати:

- при реалізації курсантами та слухачами ЗВО належних їм прав у сфері освітньої діяльності та прав, пов'язаних із проходженням служби;
- у зв'язку з виконанням покладених на курсантів та слухачів ЗВО обов'язків, зумовлених їхню освітньою діяльністю і особливостями проходження служби;
- при захисті прав, свобод і законних інтересів курсантів та слухачів ЗВО;
- при порушенні (невиконанні) курсантами та слухачами ЗВО правових обов'язків, а також в процесі притягнення їх до юридичної відповідальності.

2. На підставі аналізу теоретико-методологічних розробок учених, чинного законодавства виділено юридичні факти, які підтверджують настання саме адміністративно-правових відносин, суб'єктами яких є курсанти та слухачі ЗВО.

3. З'ясовано, що курсанти і слухачі ЗВО, є суб'єктами адміністративно-правових відносин, які наділені спеціальною правосуб'єктністю, закріпленою нормами адміністративного права, обумовленою задоволенням їх приватних освітніх інтересів та особливостями проходження служби в поліції. Адміністративно-правовий статус зазначеної категорії осіб – подвійний, змішаний: в одному випадку він виступає як працівник поліції, в іншому – як індивід, що реалізує власний, особистісний інтерес у відносинах з державними закладами вищої освіти.

4. Досліджено нормативне регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських з позиції трьох рівнів правового регулювання: законодавчого, підзаконного та локального, комплексний розгляд якого дозволив нам виокремити такі основні недоліки наявних нормативно-правових актів: невизначеність адміністративно-правового статусу курсантів і слухачів у нормах чинного законодавства;

наявність застарілої термінології в положеннях відомчих нормативно-правових актів; відсутність узгодженості відомчих нормативно-правових актів з положеннями базового Закону України «Про вищу освіту»; наявність неврегульованих питань у сфері здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. Запропоновано шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання адміністративно-правового статусу зазначених осіб шляхом:

- конкретизації адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО в Законі України «Про Національну поліцію»;
- здійснення комплексного моніторингу відомчих нормативно-правових актів на предмет їх відповідності нормам Закону України «Про вищу освіту», узгодженості між собою та врахування особливостей організації освітнього процесу на сучасному етапі розвитку відомчої освіти;
- прийняття єдиного відомчого нормативно-правового акта з метою нормативного закріплення адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, наприклад, Положення про проходження служби та навчання на посадах курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

5. Виявлено відсутність одностайного розуміння в адміністративно-правовій доктрині поняття «адміністративно-правовий статус», яке розглядане у вузькому, універсальному й широкому розумінні, обґрунтовано доцільність застосування широкого підходу при розгляді адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО із врахуванням певних особливостей, що його характеризують.

Наголошено, що поряд із загальними ознаками адміністративно-правового статусу, які також є властивими й для статусу курсантів та слухачів ЗВО, специфічними ознаками їх адміністративно-правового статусу є:

- особливий порядок адміністративно-правового регулювання;
- особливий порядок проходження служби;
- наявність специфічних умов навчання.

На підставі узагальнення теоретико-методологічних розробок учених, виокремлення специфічних ознак адміністративно-правового

статусу зазначеної категорії осіб надано авторське визначення поняття «адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» – сукупність урегульованих адміністративно-правовими нормами суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються ними в адміністративно-правових відносинах із закладами вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, і Головними управліннями Національної поліції України, гарантії їх реалізації, а також передбачена відповідальність, обумовлена специфікою навчання та особливим порядком проходження служби.

6. Проведено порівняльно-правовий аналіз законодавчого регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів поліцейських закладів вищої освіти в зарубіжних країнах, зокрема проаналізовано досвід таких країн, як Грузія, Естонія, Латвія, Литва, Норвегія, Республіка Азербайджан, Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Фінляндія. За результатами аналізу з'ясовано:

- у більшості країн для позначення здобувачів вищої освіти застосовують узагальнений термін «курсант», не виокремлюючи поняття «слухач»;
- у більшості досліджених країн курсанти та слухачі мають так само як і в Україні статус індивідуальних суб'єктів адміністративного права, які наділені спеціальною правосуб'єктністю, закріпленою адміністративно-правовими нормами, обумовленою задоволенням їх приватних освітніх інтересів;
- основні засади визначення їх адміністративно-правового статусу переважно визначені в базових законодавчих нормативно-правових актах, які стосуються діяльності поліції в цілому, конкретизовані у відомчих нормативно-правових актах, а також в окремих випадках закріплені локальними організаційно-розпорядчими документами закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку поліцейських;

Акцентовано на доцільності використання позитивного зарубіжного досвіду регулювання адміністративно-правового статусу курсантів

та слухачів поліцейських закладів вищої освіти в Україні, а саме: досвіду Естонії щодо запровадженого механізму виплати стипендій курсантам поліції; досвіду Республіки Вірменія щодо наявності прямої норми, що визначає курсантів та слухачів поліцейськими, та врегулювання їх прав на соціальне забезпечення; досвіду Республіки Казахстан в частині чіткої регламентації порядку розподілу випускників після здобуття ними освіти за певним освітнім ступенем; досвіду Республіки Білорусь щодо врегулювання видів відпусток і докладного порядку їх надання.

7. З метою вдосконалення законодавства, що визначає адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, доведено необхідність:

- внесення змін до пункт 2 частини 2 статті 61 Закону України «Про вищу освіту» в частині уточнення терміна «слухач»; ст. 59 Закону України «Про Національну поліцію» щодо визнання часу навчання на денній формі навчання за державним замовленням у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, проходженням служби в поліції;
- приведення положень наказу МВС України «Про затвердження типових форм контрактів про здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» від 01 березня 2017 року № 173 до норм Закону України «Про вищу освіту»;
- прийняття Міністерством внутрішніх справ Положення про заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, Положення про порядок відрахування, переривання навчання, поновлення й переведення курсантів, слухачів і студентів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КУРСАНТІВ ТА СЛУХАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

2.1. Суб'єктивні права і обов'язки курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, як складник їх адміністративно- правового статусу

Класично в основу адміністративно-правового статусу в адміністративно-правовій доктрині покладають комплекс суб'єктивних прав і обов'язків, якими відповідно до законодавства володіє той чи інший суб'єкт. О. Ю. Синявська підкреслює, що адміністративно-правовий статус фізичної особи встановлений обсягом та характером її адміністративної правосуб'єктності¹. Водночас О. Ю. Якимов зазначає, що сутність правосуб'єктності полягає в тому, що вона повинна встановлювати ті юридично значущі характеристики, наявність яких дає можливість конкретній особі стати носієм того чи іншого правового статусу². Саме тому розуміння категорії адміністративної правосуб'єктності, яка

¹ Синявська О. Ю. Суб'єктивні публічні права приватних осіб. *Право і безпека*. 2010. №2(34). С. 52.

² Якимов А. Ю. Статус субъекта административной юрисдикции и проблемы его реализации : монография. Москва: Проспект, 1999. С.19.

характеризує здатність особи бути суб'єктом адміністративного права, елементами якої в адміністративно-правовій науці визнають адміністративну правоздатність та адміністративну дієздатність¹, а деякими вченими ще і адміністративну деліктоздатність² також нерозривно пов'язане із суб'єктивними правами та обов'язками особи.

Однак, А. В. Чуб адміністративну правосуб'єктність дефінує як юридично закріплений правовий стан суб'єкта, що потенційно дає змогу йому вступати в адміністративні правовідносини як носієві певних прав та обов'язків, проте безпосередньо права та обов'язки, як занотовано у визначенні, не є складниками правосуб'єктності, оскільки її елементами є правоздатність, дієздатність та деліктоздатність³. П. С. Лютиков з цього приводу справедливо зазначає, що обсяг суб'єктивних прав та суб'єктивних обов'язків як складників адміністративно-правового статусу залежить від адміністративної правосуб'єктності особи⁴.

Розглядаючи різних суб'єктів адміністративно-правових відносин, характеризуючи їхній адміністративно-правовий статус, учені оперують різними термінами, досліджуючи їх права та обов'язки: «суб'єктивні права й обов'язки, закріплені нормами адміністративного права»⁵, «суб'єктивні публічні права і обов'язки»⁶, «адміністративні

¹ Гуржій Т. О. Адміністративне право України: навчальний посібник. К.: КНТ, Х.: Бурун і К, 2011. С. 148.; Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2020. С. 79.; Стеценко С. Г. Адміністративне право України: Навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. С. 89.

² Чуб А. В. Адміністративна правосуб'єктність приватної особи. *Право та державне управління*. 2020. № 3. С. 58.; Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2005. С. 18.; Мацелик Т. О. Адміністративна правосуб'єктність як онтологічна здатність особи бути суб'єктом адміністративного права. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Випуск 597. С. 93.

³ Чуб А. В. Адміністративно-правове регулювання реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 93-94.

⁴ Лютиков П. С. Суб'єктивні права й обов'язки як складові адміністративно-правового статусу юридичної особи: класифікація та характерні ознаки. *Актуальні проблеми держави та права*. 2013. С. 434.

⁵ Там само. С. 431.

⁶ Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. С. 129;

права та обов'язки»¹, «суб'єктивні адміністративні права та юридичні обов'язки»². Аналізуючи їх, зазначимо, що нам найбільше імпонує позиція П. С. Лютикова щодо використання терміна «суб'єктивні права й обов'язки, закріплені нормами адміністративного права», як найбільш точна конструкція.

В адміністративно-правовій науці майже одностайно суб'єктивні права особи визначають як надану і гарантовану державою міру можливої (дозволеної) поведінки особи шляхом закріплення її в правових нормах, а суб'єктивні обов'язки як закріплену правовими нормами міру належної поведінки особи³. Зважаючи на таку доктринальну визначеність, ми не будемо здійснювати науковий пошук щодо надання авторського визначення зазначеним категоріям щодо курсантів та слухачів ЗВО, адже названі дефініції є прийнятними й для суб'єктивних прав та обов'язків осіб, що нами розглядаються, а зосередимо увагу на їхньому аналізі та систематизації.

У наукових студіях панує думка, що ознаками наявності в учасників адміністративних правовідносин суб'єктивних прав і обов'язків є:

- можливість певної поведінки з метою задоволення своїх інтересів;
- наявність адміністративної правосуб'єктності;
- можливість реалізації поведінки в адміністративних правовідносинах;
- обмеженість поведінки межами адміністративно-правових норм, вихід за які є порушенням правових приписів⁴.

Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/ Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ, 2005. С. 116.

¹ Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/ Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ, 2005. С. 74, 94-95.

² Горбач А. М. Зміст адміністративно-правових відносин: теорія і практика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 43. Том 3. С. 95.

³ Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. С. 129.; Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2020. С. 89.

⁴ Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Юрид. думка, 2004. С. 191-192.

Застосовуючи таке твердження до курсантів та слухачів ЗВО, значимо, що ознаками наявності в названих осіб суб'єктивних прав і обов'язків є такі:

- можливість певної поведінки виникає у них у зв'язку із задоволенням приватних інтересів – здобуття вищої освіти за певним освітнім ступенем та виявлення бажання проходити службу в поліції;
- наявність правових підстав щодо реалізації прав і обов'язків та відповідність таких осіб критеріям, що висувають до них з метою добору, направлення та зарахування на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських;
- можливість реалізації визначеної поведінки у відносинах із ЗВО та територіальними органами поліції;
- установлення в адміністративно-правових нормах численних обмежень і заборон, пов'язаних із проходженням служби в поліції.

Положеннями чинного законодавства на сьогодні закріплює досить велику кількість прав та обов'язків курсантів та слухачів ЗВО, проте не всі з них характеризують його адміністративно-правовий статус, а «тільки ті, що реалізуються у взаємовідносинах з органами публічної влади, оскільки адміністративно-правові відносини існують тільки там, де один із суб'єктів є суб'єктом владних повноважень»¹, тобто в нашому випадку це права та обов'язки, що реалізуються зазначеною категорією осіб у відносинах із закладами вищої освіти із специфічними умовами навчання та територіальними органами поліції. Перейдемо до їх розгляду.

Як справедливо зазначено в юридичній літературі, адміністративні права громадян у сфері освіти виступають важливим елементом в структурі адміністративно-правового статусу особи, що навчається, і по суті визначають його зміст. Відмінною рисою таких прав є

¹ Козирева А. О. Адміністративно-правовий статус громадських об'єднань в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Донецький юридичний інститут МВС України. Донецьк, 2014. С. 71.

необхідність їх активного здійснення і обов'язкового використання в освітньому процесі¹.

У ст. 62 Закону України «Про вищу освіту» визначені узагальнені права осіб, які навчаються у закладах вищої освіти². Аналіз цієї норми свідчить про те, що курсанти та слухачі ЗВО можуть реалізовувати не всі з перерахованих у наведеній правовій нормі прав. Так, особи, які навчаються в закладах вищої освіти мають право на трудову діяльність у позанавчальний час, натомість курсанти і слухачі ЗВО денної форми навчання такого права не мають, оскільки на зазначену категорію осіб розповсюджуються норма ст. 66 Закону України «Про Національну поліцію» щодо заборони під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім науково-педагогічної, наукової або творчої. Так само зазначеною категорією осіб не реалізовується право внесення пропозицій щодо умов і розміру плати за навчання, що обумовлюється їх адміністративною правосуб'єктністю, оскільки здобуття освіти для курсантів та слухачів ЗВО здійснюється за державним замовленням на безоплатній основі. Зазначимо, що курсанти та слухачі ЗВО можуть брати участь у громадських об'єднаннях, окрім участі в політичних партіях, які відповідно до законодавства є зареєстрованими згідно із законом добровільними об'єднаннями громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що мають своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах та інших політичних заходах³, що обумовлене законодавчою заборонаю членства в політичних партіях, установленою щодо поліцейських.

На жаль, на сьогодні не можна спостерігати дієвих механізмів забезпечення права на академічну мобільність, зокрема міжнародну, у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють

¹ Братановский С. Н., Кочерга С. А., Братановская М. С. Административные права граждан в сфере образования. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2017. №1(114). С. 110.

² Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. ст.2004.

³ Про політичні партії: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2365-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №23. Ст. 118.

підготовку поліцейських, що пояснюється специфічністю умов навчання в таких закладах і відсутністю нормативно-правових актів, які б визначали організаційно-правові засади її реалізації і загалом позицію Міністерства внутрішніх справ України, до сфери управління якого належать такі заклади освіти, щодо можливості існування академічної мобільності для означеної категорії здобувачів. Ураховуючи те, що науковці академічну мобільність визнають «важливим складником проведення реформування освіти у сфері підготовки поліцейських, який дає змогу підвищувати якість підготовки фахівців та здобувачів освіти з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн, залучити до навчального та науково-дослідницького процесу фахівців зарубіжних закладів вищої освіти, оптимізувати навчальний процес відповідно до сучасних тенденцій і стандартів європейської освіти», вважаємо цілком доцільною розробку спеціалізованого нормативно-правового акта, наприклад, Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України, який визначить порядок організації програм академічної мобільності з метою забезпечення права на академічну мобільність для такої специфічної категорії здобувачів вищої освіти, як курсанти та слухачі.

Так само залишається не врегульованим реалізація права курсантів та слухачів ЗВО на академічну відпустку або перерву в навчанні із збереженням окремих прав здобувача вищої освіти, а також на поновлення навчання.

Зазначимо, що на курсантів та слухачів ЗВО не розповсюджені норми, що регулюють право на стипендії, оскільки зазначеним особам на час навчання виплачується грошове забезпечення.

Узагальнюючи розгляд наведених прав, можна зробити висновки про те, що лише частина із задекларованих у Законі України «Про вищу освіту» прав може бути зарахована до суб'єктивних прав зазначеної категорії осіб, реалізація окремих прав на сьогодні не можлива через відсутність відомчого нормативно-правового врегулювання в частині реалізації окремих положень названого закону щодо курсантів та слухачів ЗВО, обумовлених специфікою їх навчання.

Поряд із правами в Законі України «Про вищу освіту» передбачено такі узагальнені обов'язки осіб, які навчаються у закладах вищої освіти:

1) дотримуватися вимог законодавства, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти;

2) виконувати вимоги з охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами та інструкціями;

3) виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану (за наявності), дотримуючись академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання¹.

На нашу думку, зазначені обов'язки в повному обсязі стосуються й курсантів та слухачів ЗВО. Невиконання зазначених обов'язків може спричинити настання певного виду юридичної відповідальності.

Зазначимо, що в Законі України «Про Національну поліцію» перелік прав та обов'язків курсантів та слухачів ЗВО чітко не визначений, проте низка прав та обов'язків поліцейських є властивою й для означеної категорії осіб.

У юридичних студіях зазначають, що суттєвою прогалиною Закону України «Про Національну поліцію» є відсутність у його положеннях переліку прав, що є порушенням принципу правової визначеності, адже фактично справляється враження, що у поліцейського є лише обов'язки². У протилежність цьому зазначимо, що в названому нормативно-правовому акті у ст. 23 містяться повноваження поліцейських, які в узагальненому вигляді трактуються як «офіційно надане кому-небудь право певної діяльності, ведення справ»³. Повноваження

¹ Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. ст.2004.

² Клипа О. П. Поняття та сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. №5. Том 31 (70). С.54.

³ Повноваження / Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення: 10.05.2019).

спрямованої коронавірусом SARS-CoV-2 відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.03.2020 №339-р «Про заходи із забезпечення публічної безпеки і порядку, спрямованої на запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спрямованої коронавірусом SARS-CoV-2» та наказу МВС України від 24.03.2020 № 283 «Про залучення особового складу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, до заходів із забезпечення публічної безпеки і порядку».

Під час і в таких заходах курсанти та слухачі ЗВО набувають більш широкі права та обов'язки, передбачені Законом України «Про Національну поліцію». Наприклад, право на здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; уживання заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; право на їх припинення; право на вживання заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; право на вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях, зокрема право на застосування поліцейських заходів у визначеному законом порядку¹ тощо.

До обов'язків курсантів та слухачів ЗВО за наведених вище умов, на нашу думку, можна віднести такі:

- обов'язок щодо негайного вживання всіх можливих заходів з метою припинення будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, доповіді про такі факти безпосередньому керівництву, а також повідомлення про це органу досудового розслідування, уповноваженого на розслідування відповідних кримінальних правопорушень, учинених поліцейськими (ч. 4 ст. 7);
- обов'язок щодо повідомлення особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також доведення до її відома

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

нормативно-правових актів, на підставі яких застосовують такі заходи (ч. 2 ст. 32);

- обов'язки, пов'язані із реалізацією окремих видів поліцейських заходів (ч. 2,3 ст. 35; ч. 4, 5 ст. 37; ч. 2, 5, 6 ст. 41; ч. 7 ст. 42; ч. 1, 4 ст. 43; ч. 2 ст. 44, ч. 6 ст. 45)¹.

Ураховуючи відсутність конкретизації прав і обов'язків курсантів та слухачів ЗВО, залучених до заходів із забезпечення публічної безпеки і порядку, їхній статус, нормативно визначений порядок та підстави їх залучення, вважаємо доцільним конкретизувати ці питання в спеціалізованому відомчому нормативно-правовому акті, який було запропоновано в межах підрозділу 1.2. роботи.

Серед законодавчих актів, норми яких містять обов'язки курсантів та слухачів ЗВО, необхідно назвати Закон України «Про запобігання корупції», норми якого розповсюджуються на поліцейських, зокрема й на курсантів та слухачів ЗВО, а саме:

- обов'язки подачі декларації;
- обов'язки щодо реалізації заходів із запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними з дотриманням нормативно визначеного механізму;
- обов'язки повідомлення про конфлікт інтересів та реалізації заходів із його запобігання та врегулювання з дотриманням нормативно визначеного механізму.

Принагідно зауважимо, що відомче законодавство також не вносить чіткої ясності в питання визначення прав та обов'язків ЗВО. Так, у Положенні про вищі навчальні заклади МВС зазначено, що «загальні права та обов'язки осіб перемінного складу ВНЗ відповідно до їх спеціального або військового звання та службового положення визначаються згідно із законами України, статутами органів внутрішніх справ, Збройних Сил України, ВНЗ, іншими нормативно-правовими актами, а також цим Положенням. На осіб перемінного складу поширюються права та обов'язки, передбачені законодавством для працівників МВС,

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

із урахуванням особливостей проходження служби (навчання) у ВНЗ»¹. Як бачимо, зазначена норма сконструйована як бланкетна й на сьогодні втрачає свою дієвість через зміну положень законодавства, а в деяких випадках і втрату його чинності, на яке вона посилається. Так само і права, передбачені п. 6.6.2, та обов'язки, передбачені п. 6.7.3 названого положення на сьогодні є застарілими й не можуть характеризувати адміністративно-правовий статус курсантів ЗВО, попри загальної чинності норм зазначеного нормативно-правового акта.

Слід зазначити, що суб'єктивні обов'язки, які впливають на адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО, передбачені й Типовою формою контракту про здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, до яких зараховано:

- обов'язок щодо виконання в повному обсязі освітньо-професійної програми підготовки для здобуття ступеня вищої освіти бакалавра (магістра);
- обов'язок щодо дотримання правил внутрішнього розпорядку ЗВО, службової та навчальної дисципліни, вимог законодавства України, зокрема нормативно-правових актів з питань здобуття вищої освіти та проходження служби в Національній поліції України;
- обов'язок щодо несення матеріальної відповідальності згідно із законодавством України в разі заподіяння шкоди майну ЗВО;
- обов'язок щодо прибуття після закінчення навчання до місця призначення в строк, визначений у направленні на роботу, приступити до виконання службових обов'язків відповідно до посади;
- обов'язок щодо відшкодування Міністерству внутрішніх справ України витрат, пов'язаних з утриманням у закладі вищої освіти, відповідно до пункту 4 статті 74 Закону України «Про Національну поліцію», у разі дострокового розірвання

¹ Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС України: Наказ МВС України від 14 лютого 2008 року. № 62. *Офіційний вісник України*. 2008. № 21. Ст. 615.

контракту, а також звільнення зі служби в поліції протягом трьох років після закінчення навчання¹.

У межах нашого дослідження окремо слід зупинитися на так званих «етичних обов'язках» курсантів та слухачів ЗВО, які нормативно закріплені на рівні відомчого акта, і є узагальненими для всіх поліцейських. Зокрема в ньому визначено:

«Під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен: неухильно дотримуватися положень Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;

професійно виконувати свої службові обов'язки, діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, визначений Конституцією, законами України, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, міжнародними договорами України, а також цими Правилами;

поважати й не порушувати права та свободи людини, до яких зараховують: права на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; інші права, які передбачені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України;

у кожному окремому випадку обирати той захід з-поміж заходів, передбачених законодавством України, застосування якого призведе до настання найменш негативних наслідків;

неухильно дотримуватись антикорупційного законодавства України, обмежень, пов'язаних зі службою в Національній поліції України, визначених Законами України «Про Національну поліцію», «Про запобігання корупції» та іншими актами законодавства України;

¹ Про затвердження типових форм контрактів про здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України від 01 березня 2017 року № 173. *Офіційний вісник України*. 2017. № 26. Ст. 759.

виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку;

поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції й готовність співпрацювати;

контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку;

мати охайний зовнішній вигляд, бути в установленій формі одягу;

дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики;

зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

інформувати безпосереднього керівника про обставини, що неможливіють його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді»¹.

Позитивно оцінюючи існування такого нормативно-правового акта, наголосимо на тому, що викликає сумніви доцільність дублювання в ньому обов'язків, визначених у Законі України «Про Національну поліцію». Говорячи про курсантів та слухачів ЗВО, перераховані обов'язки можемо узагальнити в єдину міру належної поведінки – обов'язок дотримання етичних норм.

У підрозділі 1.2. нашого дослідження як складники нормативного регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО розглядані локальні нормативні акти закладів вищої освіти, які також можуть визначати окремі елементи статусу зазначеної категорії осіб.

Так, наприклад, у Регламенті Донецького юридичного інституту МВС України передбачено, що курсант (слухач магістратури) інституту має право:

¹ Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: наказ МВС України від 09 листопада 2016 року № 1179. *Офіційний вісник України*. 2017. № 2. Ст. 55.

1. Брати участь у роботі наукових товариств, творчих гуртків, спортивних секцій, інших організацій, визначених Статутом інституту

2. Самостійно організовувати свою роботу в час, визначений для цього розпорядком дня та розкладом занять.

3. Знати всі поточні, модульні та підсумкові результати оцінювання своїх знань.

4. Відвідувати додатково будь-які види занять, що проводяться в навчальному закладі та сприяють успішному оволодінню спеціальністю.

5. Перескладати модульний контроль, якщо оцінка є незадовільною (менше 20 балів) або якщо курсант (слухач) був на ньому відсутній лише до початку наступного модульного контролю (якщо з навчальної дисципліни передбачено 2 модульних контролю протягом семестру) або в будь-якому разі до дня проведення підсумкового контролю з цієї навчальної дисципліни.

6. На чергову (канікулярну) відпустку та інші соціальні відпустки, визначені законодавством. Чергова (канікулярна) відпустка надається у строки, визначені графіком освітнього процесу.

7. Використовувати навчально-матеріальну базу інституту з метою підвищення свого рівня – навчальної та службової діяльності.

8. Безоплатно використовувати можливості загальної та спеціальної бібліотек інституту.

9. Безкоштовно користуватися можливостями медико-санітарної частини інституту.

10. За письмовим рапортом ознайомлюватися з висновком службового розслідування, а також із матеріалами, зібраними в процесі його проведення в частині, яка його стосується, крім випадків, визначених законодавством України.

11. Носити цивільний одяг поза розташуванням навчального закладу, під час перебування у відпустці або у вільний від служби (навчання) час.

12. Курсанти (слухачі), які були відраховані з навчального закладу, можуть бути поновлені на навчання, якщо їх було відраховано з другого і наступних курсів; є клопотання відповідного комплектувального підрозділу.

13. Курсанти (слухачі), які були відраховані з першого курсу, можуть бути поновлені на другий курс за умови ліквідації ними

академічної заборгованості до початку навчальних занять на другому курсі¹.

Трохи менший перелік прав курсантів та слухачів установлено Регламентом Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, у якому зазначено, що вони мають такі права:

1. Проживати за межами університету з письмового дозволу керівництва факультету.

2. Бути обраним до складу Вченої ради університету в порядку, передбаченому Законом України «Про вищу освіту» та Статутом університету.

3. Брати участь у роботі наукових товариств, творчих гуртків, спортивних секцій, інших організацій, визначених Статутом університету.

4. Самостійно організувати свою роботу в час, визначений для цього розпорядком дня та розкладом занять.

5. Знати всі поточні, модульні та підсумкові результати оцінювання своїх знань.

6. Відвідувати додатково будь-які види занять, що проводяться у навчальному закладі та сприяють успішному оволодінню спеціальністю.

7. Використовувати навчально-матеріальну базу університету з метою підвищення свого рівня навчальної та службової діяльності.

8. Носити цивільний одяг поза розташуванням навчального закладу, під час перебування у відпустці або проведенні господарчих робіт на території університету [64].

Звернемо увагу на те, що деякі із зазначених прав є конкретизацією законодавчо закріплених прав, деякі суто правами, визначеними локальними нормами. Як бачимо, наведений перелік є майже ідентичним, що, на нашу думку, обумовлюється типовістю організації освітньої та службової діяльності в таких закладах освіти.

У свою чергу обов'язки курсанта (слухача магістратури) Донецького юридичного інституту МВС України в Регламенті розподілено на три групи:

¹ Про заходи щодо забезпечення дотримання дисципліни і законності, профілактики надзвичайних подій за участю особового складу інституту: наказ Донецького юридичного інституту МВС України від 13 квітня 2018 року № 110.

- обов'язки курсанта (слухача магістратури) у службовій діяльності;
- обов'язки курсанта (слухача магістратури) в навчальній діяльності;
- обов'язки курсанта (слухача магістратури) під час перебування за межами інституту¹.

На відміну від Донецького юридичного інституту МВС України в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ розрізняють:

- загальні обов'язки курсантів, магістрів денної форми навчання;
- обов'язки курсантів, магістрів денної форми навчання у службовій діяльності;
- обов'язки курсантів, магістрів денної форми навчання в навчальній діяльності;
- обов'язки курсантів, магістрів денної форми навчання під час проведення модульних контролів та екзаменаційних сесій;
- обов'язки курсантів, магістрів денної форми навчання під час перебування на лікарняному;
- обов'язки курсантів, магістрів денної форми навчання під час перебування у відпустці, звільненні, а також курсантів, яким надано право проживати за межами університету².

Ураховуючи типовість організації освітньої та службової діяльності ЗВО, вважаємо доцільним уніфіковане визначення спеціальних прав та обов'язків курсантів та слухачів таких закладів у запропонованому нами Положенні про проходження служби та навчання на посадах курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

Досліджуючи питання суб'єктивних прав та обов'язків курсантів та слухачів ЗВО, вважаємо доцільним зупинитися більш детально на цьому

¹ Про заходи щодо забезпечення дотримання дисципліни і законності, профілактики надзвичайних подій за участю особового складу інституту: наказ Донецького юридичного інституту МВС України від 13 квітня 2018 року № 110.

² Про заходи, спрямовані на зміцнення дисципліни в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ : наказ Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 12 квітня 2019 року № 301.

важливому аспекті. М. О. Вашаєв справедливо зазначив, що серед адміністративно-правових відносин, участь у яких беруть курсанти та слухачі, необхідно виділити окрему групу внутрішніх правовідносин, що виникають у процесі організації, забезпечення і функціонування освітньої організації¹. На нашу думку, до таких правовідносин слід зарахувати відносини, пов'язані із організацією внутрішньої служби, дотриманням правил внутрішнього порядку, взаємовідносини між постійним та перемінним складом ЗВО тощо. Беручи участь у зазначених відносинах, курсанти та слухачі ЗВО також мають певні права та обов'язки, які, на наш погляд, повинні знайти своє закріплення у спеціалізованому відомчому нормативно-правовому акті, наприклад, у Типовому положенні з організації внутрішньої служби і внутрішнього порядку в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

Аналіз положень чинного законодавства дає змогу стверджувати, що суб'єктивні права та обов'язки курсантів та слухачів ЗВО на сьогодні є розпорощеними в численних нормативно-правових актах, у зв'язку з чим актуалізуються питання їх систематизації шляхом класифікації, яка є одним із її способів.

Цілком погоджуємося з позицією А. В. Чуба про те, що «метод класифікації виступає одним із найважливіших методів наукового пізнання, осмислення та описання закономірностей навколишнього середовища, а також формою пізнання, базою емпіричного знання, засобом упорядкування знань. Метод класифікації в науці використовують із метою систематизації та організації знань, репрезентації їх в надійному та зручному для огляду розпізнавання та порівняння вигляді; відображенні або встановленні порядку речей; представленні знань; використанні знань; опосередкованому наданні знань»².

Адміністративно-правові дослідження характеризовані плюралізмом авторських класифікацій прав та обов'язків як елементів

¹ Вашаєв М. А. Проблемные аспекты реализации административно-правового статуса курсантов и слушателей, обучающихся в образовательных организациях МВД России. *Вестник экономической безопасности*. 2017. № 2. С. 26.

² Чуб А. В. Адміністративно-правове регулювання реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 110.

адміністративно-правового статусу за різними критеріями, властиві різним суб'єктам адміністративно-правових відносин.

В адміністративно-правовій науці існує позиція, відповідно до якої обов'язки індивідуальних суб'єктів поділяють на абсолютні, тобто такі, які не залежать від конкретних обставин, та відносні, які виникають із правомірних або неправомірних дій, спрямованих на набуття певних прав та їх збереження, або у зв'язку із певним видом діяльності, саме тому вони не завжди є постійними і мають (або можуть мати) короткостроковий характер¹. Таке твердження цілком стосується обов'язків курсантів та слухачів, оскільки певні з них дійсно носять короткостроковий характер, наприклад, обов'язки, пов'язані з реалізацією повноважень працівника поліції, виникають у зазначеній категорії осіб лише під час проходження ними практичної підготовки або залучення до реалізації заходів із забезпечення публічної безпеки і порядку. Зазначимо, що О. В. Кузьменко застосовує наведений розподіл в порівнянні з обов'язками та правами². В. Б. Авер'янов постулює: «За зв'язком з основними правами та обов'язками, закріпленими в нормах Конституції, виокремлюють: 1) права громадян, закріплені в нормах адміністративного права, які розвивають та конкретизують права, закріплені в Конституції (право на участь у державному управлінні, право на медичну допомогу, право на освіту тощо); 2) права громадян, передбачені тільки нормами адміністративного права, наприклад, права, обумовлені наявністю паспортної системи»³.

П. С. Лютіков, намагаючись систематизувати суб'єктивні права та обов'язки як складники адміністративно-правового статусу юридичних осіб, пропонує розподіляти їх за такими критеріями: залежно від наявності в юридичної особи владних повноважень (права та обов'язки органів публічної адміністрації та права та обов'язки осіб, наділених владними повноваженнями); залежно від підстав виникнення (легальні

¹ Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2020. С. 81.

² Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О.В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 208.

³ Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. С. 181

та договірні); залежно від обсягу адміністративної правосуб'єктності (загальні та спеціальні), за характером правових норм, які їх закріплюють (матеріальні та процесуальні)¹.

Д. Л. Лемеш, досліджуючи права поліцейського як суб'єкта адміністративних правовідносин, розподіляє їх залежно від рівня посади, яку обіймає поліцейський; за функціональним критерієм; залежно від тривалості та підстав наділення поліцейського відповідними правами². На відміну від Д. Л. Лемеша, С. О. Іщенко, визначаючи адміністративно-правовий статус військовослужбовців, навпаки здійснює спробу класифікації лише їх обов'язків, які ранжує на загальні, спеціальні та службові³.

Погоджуємося з твердженням про те, що наявність значної кількості критеріїв класифікації суб'єктивних прав та обов'язків є перешкодою до визначення їх системи⁴.

З огляду на це, узагальнюючи положення чинного законодавства в частині визначення суб'єктивних прав та обов'язків курсантів та слухачів ЗВО, науково-теоретичні та практичні підходи щодо їх класифікації, зазначимо, що наразі суб'єктивні права та обов'язки зазначеної категорії осіб є розгалуженою системою нормативно визначеної правової поведінки, у якій пропонуємо виділення таких груп:

- загальні, до яких віднесено права та обов'язки курсантів та слухачів ЗВО як здобувачів вищої освіти, визначені Законом України «Про вищу освіту»;
- спеціальні, до яких віднесено права та обов'язки курсантів та слухачів ЗВО як суб'єктів спеціального

¹ Лютиков П. С. Суб'єктивні права й обов'язки як складові адміністративно-правового статусу юридичної особи: класифікація та характерні ознаки. *Актуальні проблеми держави та права*. 2013. С. 432-433.

² Лемеш Д. Л. Класифікація прав поліцейського як суб'єкта адміністративних правовідносин в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 3(9). Том 2. С.123.

³ Іщенко С. О. Поняття й ознаки адміністративно-правового статусу військовослужбовця збройних сил України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 37. С. 74.

⁴ Чуб А. В. Адміністративно-правове регулювання реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 110.

адміністративно-правового статусу, пов'язані із специфікою їх одночасного навчання та проходження служби в поліції;

- особливі, до яких віднесено права та обов'язки курсантів та слухачів ЗВО, які виникають у зазначених суб'єктів з настанням особливих юридичних фактів;
- локальні, до яких віднесено права та обов'язки курсантів та слухачів ЗВО, які визначені локальними актами конкретних закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, з урахуванням наявних у таких закладів можливостей.

2.2. Гарантії як самостійний елемент адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських

На сьогодні продовжують реалізацію реформ у системі Національної поліції у різних напрямках її діяльності, зокрема вживають низку заходів, спрямованих на посилення соціального-правового захисту поліцейських із метою забезпечення адміністративно-правових гарантій їх діяльності, які утворюють один із ключових елементів їх адміністративно-правового статусу. І якщо з гарантуванням прав поліцейських, які перебувають на службі в Національній поліції, усе зрозуміло, то в забезпеченні адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та його гарантуванні виникає низка проблем, серед яких привертає увагу певна неврегульованість окремих сторін соціально-правового захисту зазначених суб'єктів. До того ж і в сучасних наукових студіях практично відсутні дослідження гарантій як самостійного елемента адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

Дослідження гарантій у межах цього підрозділу як самостійного адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО необхідно розпочати із з'ясування кола суб'єктів, яких вони стосуються. Як ми вже зазначали, під терміном «слухач» у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, розуміють здобувачів вищої освіти, які навчаються на денній формі навчання і здобувають вищу освіту за освітнім ступенем «магістр», а також усіх здобувачів вищої освіти, які є поліцейськими та в установленому порядку зараховані до ЗВО на заочну форму навчання для здобуття вищої освіти за освітніми ступенями «бакалавр» та «магістр». З огляду на це об'єм гарантій їх адміністративно-правового статусу відрізняється. Для категорії слухачів, які навчаються на заочній формі навчання, характерними є так звані «гарантії професійної діяльності, які визначають умови забезпечення прав працівників поліції при реалізації ними своїх повноважень», адже ця категорія є діючими працівниками поліції й у ЗВО, тому, здобуваючи вищу освіту, специфічні гарантії надані їм опосередковано.

Слід наголосити, що вчені-адміністративісти майже одноставно визнають гарантії як невід'ємний елемент адміністративно-правового статусу індивідуальних суб'єктів адміністративного права¹, хоча зустрічаються й погляди, за яких такий елемент не розглядають² або розглядають як додатковий³. Ми також приєднуємося до панівної в

¹ Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Атіка, 2009. С. 90-91; Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ, 2005. С. 179; Зуй В. В. Адміністративно-правовий статус громадян в Україні. *Правова держава України: проблеми, перспективи розвитку*: короткі тези доп. та наук. повід. респ. н-пр. конфер. 9-11 лист. 1995. Харків, 1995. С. 107.

² Смагіна Т. А. Тюфякова О. А. К вопросу об административно-правовом статусе студента высшего учебного заведения. *Проблемы и перспективы развития науки в России и мире*: сборник статей Международной научно-практической конференции: в 7 ч. 2016. Ч. 6. С. 107; Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. *Наше право*. 2014. №5. С. 32-37, с.36; Загородня Н.В. Адміністративно-правовий статус громадян України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2018 № 33. С. 77.

³ Горбач М. І. Класифікація елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. №2. С. 39.

адміністративно-правовій науці позиції щодо визнання гарантій адміністративно-правового статусу як самостійного елемента, оскільки, на нашу думку, наявна система засобів, що їх утворює, саме такі й відрізняє адміністративно-правовий статус одних суб'єктів від інших.

Дослідження гарантій адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО доречно розпочати із з'ясування змісту базової категорії «гарантії адміністративно-правового статусу».

Т. О. Гуржій в узагальненому вигляді під гарантіями розуміє передбачені законодавством умови, засоби та заходи, спрямовані на забезпечення й охорону прав та інтересів громадян у сферах трудових, житлових, земельних, кредитно-фінансових та інших відносин¹.

Ю. М. Старилів, досліджуючи гарантії державного службовця, визначає їх як установлені законодавством основні положення, що характеризують соціально-правову сторону їх статусу². Більш детально це визначення розкриває І. А. Смагіна, яка³ під гарантіями державного та муніципального службовця пропонує розуміти встановлені в законодавстві засоби опосередкованого адміністративно-правового впливу на поведінку державного й муніципального службовця, які покликані забезпечити здійснення ними своїх посадових прав і обов'язків, а також їх прав і обов'язків як громадянина й людини.

В. П. Коваль, досліджуючи правові гарантії адміністративно-правового статусу військовослужбовців, справедливо зазначає, що «при розгляді адміністративно-правового статусу військовослужбовців доречно говорити не про звичайні гарантії, які у своїх працях розглядають учені-теоретики, учені-конституціоналісти та здійснюють спробу їх класифікувати, а про адміністративно-правові гарантії, які, на наш погляд, є передбаченими чинним законодавством комплексом владних засобів впливу на сферу забезпечення адміністративно-правового статусу військовослужбовців із метою створення умов для безперешкодного

¹ Гуржій Т. О. Адміністративне право України: навчальний посібник. К.: КНТ, Х.: Бурун і К, 2011. С.80.

² Старилів Ю. Н. *Служебное право*: учебник. Москва, 1996. С. 344.

³ Смагіна І. А. *Гарантии как элемент административно-правового статуса государственного и муниципального служащего*: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Поволжская академия государственной службы при Президенте РФ. Саратов, 2002. С. 26.

здійснення військовослужбовцями своїх прав, якими вони наділені при проходженні військової служби»¹.

І. І. Когутич адміністративно-правові гарантії нотаріальної діяльності розглядає як систему закріплених у Конституції України та інших законодавчих актах загальних умов і спеціальних (юридичних) засобів, спрямованих на забезпечення належної, повної та ефективної реалізації нотаріусом покладених на нього повноважень, їх охорону, захист і відновлення, а також створення умов для безперешкодного й ефективного виконання основних завдань нотаріальної діяльності².

М. О. Вашаєв, проводячи спеціалізоване дослідження, гарантії, надані співробітникам ОВС, які навчаються в освітніх організаціях МВС Росії, визначає як систему соціально-юридичних гарантій, які спрямовані на задоволення матеріальних, духовних потреб співробітників і різняться в прямій залежності від посади, що заміщується, і державного органу, де проходить служба³. Навряд чи таке визначення можна назвати досконалим, адже автор «гарантії» визначає як «систему гарантій», що, на нашу думку, змістовно є некоректним, оскільки вони є системою певних нормативно визначених заходів, які надаються певному суб'єкту.

Отже, гарантіями адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, є сукупність правових, матеріальних, соціальних засобів, що надані їм державою з метою забезпечення ефективності реалізації їх адміністративної правосуб'єктності.

У наукових студіях зазначають, що класифікація адміністративно-правових гарантій – це процес їх упорядкування, систематизації та розподілу на різновиди з метою з'ясування багатоаспектності та

фактичної зумовленості гарантій, поглиблення розуміння їх сутності та змісту¹.

Аналіз теоретико-методологічних розробок учених, присвячених дослідженню адміністративно-правових гарантій різних суб'єктів, зокрема й поліцейських, говорить про відсутність єдиного підходу до класифікації адміністративно-правових гарантій за певними критеріями, що, на нашу думку, можна пояснити передусім специфікою діяльності різних суб'єктів публічного адміністрування, особливостями їх адміністративно-правового статусу.

С. Г. Стеценко, досліджуючи адміністративно-правовий статус громадянина України, виокремлює економічні, політичні, юридичні та організаційні гарантії².

Д. Л. Лемеш, досліджуючи адміністративно-правовий статус працівників поліції в Україні, пропонує дещо іншу класифікацію: 1) гарантії – умови; 2) організаційно-правові гарантії; 3) гарантії інформаційно-правового забезпечення; 4) гарантії забезпечення особистої безпеки поліцейського та безпеки членів його сім'ї; 5) гарантії правового захисту поліцейського; 6) гарантії соціального захисту поліцейського; 7) службово-трудова гарантії; 8) гарантії належного виконання поліцейським своїх посадових обов'язків та недопущення зловживання своїм службовим становищем³.

За окресленням І. І. Сенчука, основою для визначення гарантій професійної діяльності поліцейських є ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію», з якої можна виокремити основні види гарантій діяльності поліцейського. Умовно автор ранжує їх на правові, організаційні, матеріально-технічні та соціально-економічні⁴, а

¹ Коваль В. Правові гарантії як самостійний елемент адміністративно-правового статусу військовослужбовців: теоретично-практичний аспект. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Випуск 2 (14). С. 42.

² Когутич І. І. Адміністративно-правові гарантії нотаріальної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. С. 205.

³ Вашаєв М. А. Административно-правовое обеспечение социальной защиты сотрудников органов внутренних дел, обучающихся в образовательных организациях МВД России. *Актуальные вопросы административно-правового регулирования* : сборник научных трудов I Междунар. науч.-практ. конф. (Кореневские чтения). М., 2017. С.203.

¹ Скакун Д. І. Адміністративно-правові гарантії надання безоплатної правової допомоги адвокатами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2020. С. 14.

² Стеценко С. Г. Адміністративне право України: Навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. С. 96.

³ Лемеш Д. Л. Адміністративно-правовий статус працівників поліції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2016. С. 5

⁴ Сенчук І. І. Гарантії професійної діяльності поліцейських в сучасних умовах. *Форум права*. 2018. №3. С. 89.

також пропонує доповнити специфічними гарантіями, які визначає як «психологічні»¹.

М. О. Вашаєв вважає доцільним виділити дві групи гарантій, закріплених у законах, що забезпечують соціальний захист працівників ОВС, що навчаються в освітніх організаціях МВС Росії. До першої групи автор зараховує соціальні гарантії (грошове забезпечення, обов'язкове страхування життя і здоров'я, надання їм відпусток, медичне й санаторно-курортне забезпечення, соціальне страхування), до другої групи – матеріальні гарантії (забезпечення осіб, що навчаються речовим майном, продовольчим забезпечення, матеріальні компенсації в разі загибелі (смерті) співробітника, заподіяння шкоди його здоров'ю)². Підтримуючи власне перелік, визначених М. О. Вашаєвим гарантій, вважаємо, що розподіл їх між названими групами викликає певні зауваження, адже грошове забезпечення, на нашу думку, є матеріальною гарантією.

Аналіз положень нормативно-правових актів, узагальнення наукових доробок учених у частині класифікації адміністративно-правових гарантій фізичних осіб дає змогу запропонувати власну класифікацію адміністративно-правових гарантій як елемента адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО:

1) економічні гарантії, до яких слід віднести гарантування грошового, речового, продовольчого, житлового забезпечення, надання права безоплатного проїзду;

2) службово-трудова гарантії, до яких відносимо, визначення службового часу й часу відпочинку, гарантування право на відпустки, гарантування практичної підготовки в підрозділах Національної поліції України, гарантування працевлаштування після закінчення закладу освіти;

3) соціальні гарантії, до яких зараховуємо безоплатне медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх

¹ Сенчук І. І. Гарантії професійної діяльності поліцейських в сучасних умовах. *Форум права*. 2018. №3. С.92.

² Вашаєв М. А. Административно-правовое обеспечение социальной защиты сотрудников органов внутренних дел, обучающихся в образовательных организациях МВД России. *Актуальные вопросы административно-правового регулирования* : сборник научных трудов I Междунар. науч.-практ. конф. (Кореневские чтения). М., 2017. С. 203.

справ України, щорічний психофізичний і фізіологічний диспансерний огляд; страхування життя і здоров'я, соціальні стипендії окремим категоріям здобувачів вищої освіти.

Розглянемо більш детально зазначені групи адміністративно-правових гарантій.

Грошове забезпечення поліцейських цілком природно вважають однією із ключових гарантій, що створює матеріальну основу їх внутрішньої мотивації, створює умови для залишення на службі та стимулювання найбільш якісних кадрів¹. Таке твердження цілком можна застосувати й до курсантів та слухачів ЗВО, однак навряд чи на сьогодні можна говорити, що грошове забезпечення зазначеної категорії осіб дійсно виконує розглядані вище функції.

Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції» від 11 листопада 2015 р. № 988 грошове забезпечення курсантів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, які не перебували на службі в поліції перед зарахуванням на навчання, складається з посадового окладу² [47]. Водночас розмір затвердженого посадового окладу на сьогодні, на нашу думку, є занадто низьким. На недостатність грошового забезпечення вказують і самі курсанти.

Так, курсанти з числа осіб, які не перебували на службі в поліції перед зарахуванням на навчання, що навчаються за програмами підготовки фахівців освітніх ступенів магістра, бакалавра, першого і другого курсу навчання отримують 208 гривень, третього курсу навчання – 245 гривень, четвертого і кожного наступного курсу навчання – 281 гривня³. Зі свого боку, грошове забезпечення курсантів ЗВО з числа молодшого складу поліції складається з посадового окладу за останньою штатною посадою, яку поліцейський обіймав до зарахування на навчання, окладу

¹ Сенчук І. І. Гарантії професійної діяльності поліцейських в сучасних умовах. *Форум права*. 2018. №3. С.91.

² Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції: Постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 988. *Офіційний вісник України*. 2015. № 96. Ст. 3281.

³ Там само.

за спеціальним званням та надбавки за стаж служби¹. На нашу думку, навіть за умов перебування курсантів ЗВО, яких вперше прийнято на службу в поліцію, на повному державному утриманні, тобто надання їм речового, продовольчого, житлового забезпечення, зазначена сума наразі є такою, що не відповідає умовам сьогодення.

Як приклад, розмір мінімальної академічної стипендії в 2020 році становив: для учнів ПТУ – 490 гривень; для студентів закладів вищої освіти I-II рівня акредитації – 980 гривень; для студентів закладів вищої освіти III-IV рівня акредитації – 1300 гривень². Тобто, як бачимо, грошове забезпечення курсантів ЗВО, яких вперше прийнято на службу в поліцію, складається з посадового окладу, що порівняно з академічними стипендіями є значно нижчим.

До того ж, установлені посадові оклади є незмінними і жодним чином не індексовані. Позитивним у цьому випадку вважаємо досвід грошового забезпечення здобувачів вищої освіти військових закладів освіти, посадовий оклад яких щорічно індексований залежно від прожиткового мінімуму для працездатних осіб і помножений на нормативно затверджений тарифний коефіцієнт³. За таких умов здобувачам вищої освіти забезпечується щорічне зростання грошового забезпечення, що безумовно забезпечує виконання одного з головних призначень грошового забезпечення – створення достатніх і належних матеріальних умов. Саме тому вважаємо доцільним переглянути схему посадових окладів курсантів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, і запровадити вираховування їх посадового окладу із застосуванням тарифного коефіцієнту залежно від прожиткового мінімуму.

Як відомо, однією з особливостей навчання у ЗВО є носіння курсантами і слухачами однострою. Речове забезпечення курсантів та слухачів

¹ Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України від 06 квітня 2016 року № 260. *Офіційний вісник України*. 2016. № 39. Ст. 1497.

² Стипендія 2020: розмір соціальних і академічних виплат. URL: <https://lawportal.com.ua/stipendija-rozmir-socialnih-akademichnih-viplat.html> (дата звернення: 03.01.2020).

³ Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року №704. *Офіційний вісник України*. 2017. №77. Ст. 2374.

є однією із адміністративно-правових гарантій, що надане їм державою з перших днів зарахування на навчання.

У юридичній літературі під адміністративно-правовим регулюванням забезпечення одностроєм поліцейських пропонують розуміти регламентовану адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів державно-владних повноважень, спрямовану на створення необхідних умов для належного функціонування системи органів і підрозділів поліції шляхом установлення гарантій належного речового забезпечення та правил носіння однострою працівниками поліції¹. Отже, як бачимо, речове забезпечення вважають однією з адміністративно-правових гарантій поліцейського, а тому й по праву може бути визнано гарантією курсантів та слухачів, оскільки відповідно до положень нормативно-правових актів зазначена категорія осіб забезпечується одностроєм.

Так, відповідно до Порядку забезпечення поліцейських одностроєм (у мирний час) одностроєм забезпечують поліцейських, які здобувають освіту на денній формі навчання за державним замовленням у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських² відповідно до Норми № 8 належності однострою курсантів (яким присвоєно спеціальне звання молодшого складу поліції) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських³.

Як бачимо, норма належності однострою встановлена лише для курсантів, яким присвоєно спеціальне звання молодшого складу поліції, зі свого боку, така категорія, як слухачі, які в установленому порядку зараховані до ЗВО і навчаються за денною у Нормі № 8, не визначені, так само як і інші встановлені норми належності, визначені наказом

¹ Натарова В. В. Особливості адміністративно-правового регулювання забезпечення поліцейських одностроєм. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. Том 2. С. 34.

² Про затвердження Порядку забезпечення поліцейських одностроєм (у мирний час): наказ МВС України від 12 вересня 2017 року №772. *Офіційний вісник України*. 2017. № 88. Ст. 2708.

³ Про затвердження норм належності однострою поліцейських: наказ МВС України від 04 червня 2020 року № 434. *Офіційний вісник України*. 2020. № 53. Ст. 1647.

МВС України від 04 червня 2020 року № 434, на зазначену категорію осіб не розповсюджені.

Ураховуючи потреби слухачів денної форми навчання у форменому одязі поліцейського, вважаємо їх ідентичними до норм належності курсантів, саме тому доцільно внести зміни до назви Норми 8, виклавши її в такій редакції: «Норма № 8 належності однострою курсантів (яким присвоєно спеціальне звання молодшого складу поліції) та слухачів денної форми навчання закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських».

Слід наголосити, що гарантування речового забезпечення курсантів та слухачів на сьогодні здійснюють на належному рівні, про що свідчить проведене нами опитування 375 здобувачів вищої освіти, результати якого показали, що 96 % курсантів 1-ого курсу задоволені забезпеченням одностроєм, 2-ого та 3-ого курсів задоволені на 94%, а 4-ого курсу – 82 %.

Однією із економічних гарантій адміністративно-правового статусу курсантів і слухачів ЗВО є їх продовольче забезпечення на час навчання. Слід зазначити, що на сьогодні в положеннях чинних нормативно-правових актів відсутні прямі норми щодо гарантування продовольчого забезпечення курсантів та слухачів на час навчання у ЗВО. Водночас положення певних нормативно-правових актів свідчать про їх гарантування.

Так, у Порядку розрахунку витрат, пов'язаних з утриманням курсантів у вищих навчальних закладах, передбачено відшкодування витрат на їх продовольче забезпечення¹, що свідчить про те, що під час навчання зазначеній категорії осіб гарантоване таке право. *Продовольчим забезпеченням* є забезпечення курсантів та слухачів продовольством згідно з нормами харчування, які передбачені постановою Кабінету міністрів України «Про норми харчування військовослужбовців Збройних Сил,

¹ Про затвердження Порядку розрахунку витрат, пов'язаних з утриманням курсантів у вищих навчальних закладах: Наказ Міністерства оборони України, Міністерства фінансів України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, Служби безпеки України від 16 липня 2007 року №419/831/240/605/537/219/534. Офіційний вісник України. 2007. № 56, Ст. 2263.

інших військових формувань та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу підрозділів Державної фіскальної служби, осіб рядового, начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту» від 29 березня 2002 р. № 426. Отже, положення зазначених нормативно-правових актів указують на гарантування продовольчого забезпечення, однак у них не конкретизують його терміни, порядок забезпечення тощо. Крім того, досить дивним видається зазначення в них тільки курсантів, постає закономірне питання щодо застосування їх положень за аналогією й для слухачів денної форми навчання.

Принагідно зауважимо, що на відміну від закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та їх курсантів і слухачів, у положеннях чинних нормативно-правових актів для інших так званих «силових закладів вищої освіти» наявні такі норми:

- у закладах вищої освіти Служби безпеки України курсанти забезпечуються харчуванням або грошовою компенсацією замість норми харчування на весь період навчання до отримання наказу про присвоєння їм офіцерських звань, а курсантам таких закладів із числа сиріт та осіб, які позбавлені батьківського піклування або в яких один із батьків загинув при виконанні обов'язків військової служби, під час перебування у відпустці, зокрема у відпустці через хворобу, за місцем навчання виплачується грошова компенсація замість норми харчування. Крім того, курсантам, які мають зріст 190 см і вище, на весь строк навчання (крім курсантів випускного курсу) надана можливість отримувати додаткове харчування в розмірі половини норми, передбаченої для них¹;
- майже такі самі норми встановлені й для курсантів закладу освіти Держспецзв'язку, які на весь період навчання (до отримання закладом освіти Держспецзв'язку наказу про присвоєння офіцерського звання) до дня їх випуску забезпечуються

¹ Про затвердження Положення про продовольче забезпечення в системі Служби безпеки України: наказ Служби безпеки України 26.05.2020 № 140. Офіційний вісник України. 2020. № 48, Ст. 1530.

безкоштовним харчуванням згідно зі встановленими нормами харчування через їдальні громадського харчування на конкурсних засадах або грошовою компенсацією замість установленної вартості Норми № 1 – загальновійськова¹;

- курсанти закладів вищої освіти, а також слухачі закладів вищої освіти цивільного захисту, навчальних закладів цивільного захисту, які не мають офіцерських звань увесь період навчання до дня їх випуску забезпечуються харчуванням за рахунок держави через їдальні навчальних закладів (інших органу і підрозділу в разі відрядження або лікування) або грошовою компенсацією замість нього згідно з чинним законодавством².

З огляду на це вважаємо доцільною розробку й прийняття на рівні наказу Міністерства внутрішніх справ України спеціалізованого нормативно-правового акта, який би визначив організацію та порядок продовольчого забезпечення в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, наприклад, Положення про продовольче забезпечення.

На сьогодні гарантування житлового забезпечення курсантів та слухачів є нормативно невизначеним. Так, у ст. 96 Закону України «Про Національну поліцію» закріплено засади житлового забезпечення поліцейських³. Однак аналіз положень зазначеної статті свідчить про те, що вони не розповсюджуються на здобувачів вищої освіти ЗВО. Зі свого боку, у Положенні про вищі навчальні заклади МВС, норми якого хоча і є застарілими, проте до сьогодні чинними, зазначено, що курсанти першого курсу (крім військовослужбовців Національної гвардії України) розміщуються в казармах (гуртожитках). Курсанти наступних курсів проживають у гуртожитках, що знаходяться в розташуванні

¹ Про затвердження Положення про продовольче забезпечення у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України у мирний час: наказ Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 15.12.2015 № 778. *Офіційний вісник України*. 2016. № 5, Ст. 279.

² Про затвердження Положення про продовольче забезпечення у Державній службі України з надзвичайних ситуацій: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03 липня 2014 року № 632. *Офіційний вісник України*. 2014. № 65. Ст. 1806.

³ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

навчального закладу, або поза розташуванням ВНЗ¹. На жаль, як ми вже зазначали, законодавець у положеннях нормативно-правових актів знов оминає таку категорію здобувачів вищої освіти, як слухачі.

Про наявність житлового забезпечення курсантів та слухачів свідчать і норми інших нормативно-правових актів. Так, хоч у Порядку відшкодування курсантами та особами офіцерського складу витрат, пов'язаних з їх утриманням у закладах вищої освіти прямо не передбачено вказівки на відшкодування витрат, пов'язаних із їх житловим забезпеченням², проте зазначено, що такі особи зобов'язані відшкодувати фактичні витрати, пов'язані з оплатою комунальних послуг і вартості спожитих енергоносіїв відповідно до Порядку розрахунку витрат, пов'язаних з утриманням курсантів у вищих навчальних закладах³.

Поряд з урегулюванням на законодавчому рівні гарантій житлового забезпечення курсантів і слухачів, ураховуючи їх особливий адміністративно-правовий статус, наголошуємо на необхідності запровадження додаткових гарантій, які повинні закріплюватися у статутах закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання. Наприклад, можливість проживання за межами розташування закладу вищої освіти курсантам 1-ого курсу, які зобов'язані розташовуватися в казармах (гуртожитках), але мають сім'ї, або надання курсантам та слухачам, які мають сім'ї, житлових площ у сімейних гуртожитках ЗВО. Слід зазначити, що додаткові гарантії житлового забезпечення курсантам та слухачам ЗВО кожен заклад вищої освіти повинен запроваджувати з урахуванням своїх матеріальних можливостей та інших ресурсів.

¹ Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС України: Наказ МВС України від 14 лютого 2008 року. № 62. *Офіційний вісник України*. 2008. № 21. Ст. 615.

² Про затвердження Порядку відшкодування курсантами та особами офіцерського складу витрат, пов'язаних з їх утриманням у закладах вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 року №964. *Офіційний вісник України*. 2006. № 28. Ст. 2026.

³ Про затвердження Порядку розрахунку витрат, пов'язаних з утриманням курсантів у вищих навчальних закладах: Наказ Міністерства оборони України, Міністерства фінансів України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, Служби безпеки України від 16 липня 2007 року №419/831/240/605/537/219/534. *Офіційний вісник України*. 2007. № 56, Ст. 2263.

Найбільш проблемні моменти реалізації адміністративно-правового статусу курсантів і слухачів ЗВО пов'язані із закріпленою в Законі України «Про Національну поліцію» гарантією права безоплатного проїзду. Проведеним нами опитуванням курсантів Донецького юридичного інституту МВС України встановлено, що 93% з опитаних стикалися з відмовою надання права на безоплатний проїзд у міському транспорті.

Принагідно зауважимо, що така сама ситуація має місце і в інших ЗВО. Так, на офіційній платформі електронних петицій м. Дніпра в 2018 році було зареєстровано петицію «Пільговий проїзд для курсантів у громадському транспорті (маршрутному таксі)», у якій зокрема зазначалося, що в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, окрім навчального процесу, передбачається несення служби, що вимагає своєчасного, точного прибуття до місця несення служби в будь-який час доби. Грошове забезпечення курсантів – майбутніх офіцерів Національної поліції – складає від 208 до 300 грн. на місяць (!), що вдвічі менше, ніж місячний проїзд у громадському транспорті (маршрутному таксі). Практика застосування пільг на проїзд в маршрутних таксі для окремих осіб є (школярі, пенсіонери), тому ініціатори петиції зверталися із проханням про її підтримання та надання курсантам певних пільг на проїзд¹.

Така ситуація пов'язана з тим, що в п. 7 ч. 10 ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що «поліцейський під час виконання поліцейських повноважень користується безоплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі), а також попутним транспортом»². Таке формулювання дає підстави стверджувати, що курсантам та слухачам ЗВО не гарантуються зазначене право, адже вони не здійснюють «виконання поліцейських повноважень», тобто фактично зазначена категорія осіб повинна сплачувати за проїзд у громадському транспорті.

¹ Пільговий проїзд для курсантів в громадському транспорті (маршрутному таксі). URL: <https://petition.e-dem.ua/dnipropetrovsk/Petition/View/692> (дата звернення 02.02.2020).

² Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

Із метою забезпечення необхідного рівня соціального захисту, уточнення пільг здобувачам вищої освіти, які навчаються у ЗВО, та належного гарантування їм права на безоплатний проїзд пропонуємо ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію» доповнити частиною 12 такого змісту:

«Курсанти та слухачі закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, користуються безоплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського й місцевого сполучення (крім таксі)».

Підсумовуючи, зазначимо, що проведений аналіз економічних гарантій адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, дає змогу зробити висновок про те, що наявна система зазначеного різновиду гарантій потребує вдосконалення, зокрема в частині конкретизації їх розповсюдження на слухачів денної форми навчання, перегляду схеми посадових окладів курсантів ЗВО із запровадженням їх вирахування шляхом застосування тарифного коефіцієнту залежно від прожиткового мінімуму, прийняття уточнювальних норм щодо продовольчого забезпечення зазначеної категорії осіб, їхні права на безоплатний проїзд, а також можливого запровадження ЗВО додаткових гарантій з урахуванням наявних в них матеріальних можливостей та інших ресурсів¹.

Як ми вже зазначали, до так званих службово-трудова гарантій належить визначення службового часу та часу відпочинку. Зазначимо, що ці питання є законодавчо конкретизованими, оскільки в ч. 3 ст. 91 Закону України «Про Національну поліцію» для курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, встановлено шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем.

Водночас право на відпустку для курсантів та слухачів ЗВО на сьогодні залишається нормативно неврегульованим, що призводить до відсутності єдиного чітко виробленого механізму його реалізації.

¹ Шульга М. В. Економічні гарантії адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 4 (70). Том 2. С. С. 119.

З одного боку, курсанти та слухачі ЗВО відповідно до положень ст. 17 Закону України «Про Національну поліцію» є поліцейськими¹, а отже, на них повинні розповсюджувати всі положення зазначеного нормативно-правового акта в частині забезпечення права на відпустку, з іншого – зазначені суб'єкти є здобувачами відповідного ступеня вищої освіти, а отже, на них розповсюджуються норми Закону України «Про вищу освіту»². Крім того, слід зазначити, що заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання функціонують у єдиній системі вищої освіти України та підпорядковуються всім закономірностям її розвитку, проте в їх діяльності існує численна кількість особливостей, пов'язаних із субординаційною підпорядкованістю не тільки Міністерству освіти і науки України, а й Міністерству внутрішніх справ України.

Аналіз нормативно-правових актів, у яких визначено порядок та терміни надання щорічних (канікулярних) відпусток для здобувачів вищої освіти, працівників Національної поліції України, а також для курсантів і слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, дає змогу зробити висновок щодо наявності певних прогалин щодо врегулювання зазначеного питання.

У ст. 92 Закону України «Про Національну поліцію» визначено організаційно-правові засади надання відпусток поліцейським, а в ст. 93 визначено їх тривалість³. Аналіз положень зазначених статей дає нам право стверджувати, що в них ідеться тільки про щорічні чергові оплачувані відпустки. У випадку відпустки курсантів та слухачів денної форми навчання ЗВО доцільно все таки говорити про щорічні канікулярні відпустки. Поняття канікулярної відпустки для здобувачів вищої освіти ЗВО, які здійснюють підготовку поліцейських, нормативно не визначено. Слід зазначити, що в раніше чинному Положенні про проходження служби рядовим та начальницьким

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

² Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. ст.2004.

³ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

складом органів внутрішніх справ, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів Української РСР від 29.07.1991 № 114, було визначено, що канікулярні відпустки надаються особам рядового і начальницького складу, які навчаються на очних факультетах (відділеннях) у навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ один раз протягом навчального року під час перерви в заняттях на строки, визначені навчальними планами¹, аналогічних норм у чинних нормативно-правових актах наразі не існує.

Принагідно зауважимо, що Законом України «Про вищу освіту», норми якого розповсюджуються на визначену нами категорію здобувачів вищої освіти, установлено, що особи, які навчаються у закладах вищої освіти, мають право на канікулярну відпустку тривалістю не менш, як 8 календарних тижнів на навчальний рік². Отже, відповідно до цього положення відпустка курсантів та слухачів денної форми закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, повинна становити 56 днів на рік. Зазначених термінів, на жаль, на сьогодні не дотримано.

Так, у типовому навчальному плані «Правоохоронна діяльність (поліцейські)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» щорічно передбачено зимову канікулярну відпустку – 2 календарні тижні та літню – 4 календарні тижні, окрім останнього року навчання, в якому передбачено тільки зимову канікулярну відпустку³. Такі самі терміни встановлені і для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право»⁴.

¹ Шульга М. В. Економічні гарантії адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 4 (70). Том 2. С. 115-121.

² Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. ст. 2004.

³ Типовий навчальний план «Правоохоронна діяльність (поліцейські)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» галузі знань 26 Цивільна безпека, затверджений т.в.о. державного секретаря Міністерства внутрішніх справ Шевніним С. від 03.08.2020 року.

⁴ Типовий навчальний план «Право (поліцейські)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 Право, затверджений т.в.о. державного секретаря Міністерства внутрішніх справ Шевніним С. від 03.08.2020 року.

Цікавим є той факт, що навіть на сайті «Офіційне інтернет-представництво Президента України» у 2017 році була зареєстрована електронна петиція «Збільшення тридцятиденної відпустки курсантам вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання», яка не набрала відповідної кількості голосів¹. Проте це ще раз свідчить про важливість визначення питання врегулювання відпусток здобувачам вищої освіти у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських.

На відміну від українського законодавства, питання строку відпусток перемінному складу закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, достатньо чітко врегульовано у білоруському законодавстві. Так, курсантам, слухачам, які опановують зміст освітньої програми середньої спеціальної, вищої освіти на денній формі навчання в установах освіти Міністерства внутрішніх справ, надаються канікулярні відпустки. Терміни надання таких відпусток регламентовані навчальними планами закладів освіти за спеціальностями (напрямами спеціальностей, спеціалізацій). Тривалість канікулярних відпусток установами таким чином: зимової – 14 календарних днів; літньої – 30 календарних днів. Курсантам, слухачам, які мають академічні заборгованості, канікулярна відпустка надається після її ліквідації в межах часу, що залишився. Водночас літня канікулярна відпустка повинна надаватися тривалістю не менше 15 календарних днів. Відпустка у зв'язку з направленням випускника до місця служби надається тривалістю 30 календарних днів випускникам із числа курсантів, слухачів, які отримали середню спеціальну, вищу освіту на денній формі навчання в установах освіти Міністерства внутрішніх справ, при направленні їх до місця служби. Ця відпустка зараховується замість основної відпустки за поточний рік і повинна бути використана до призначення випускника на посаду².

¹ Електронна петиція №22/037762-ep // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/37762> (дата звернення 04.02.2020).

² О вопросах прохождения службы в органах внутренних дел Республики Беларусь : Указ Президента Республики Беларусь от 15 марта 2012 г. № 133. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=31234601 (дата звернення: 29.04.2019).

Ураховуючи особливий адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів денної форми навчання закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, які також є й поліцейськими, для яких щорічна відпустка містить 30 календарних днів, цілком доречно говорити про те, що таким особам надають канікулярні відпустки: зимову – тривалістю 26 календарних днів та літню – 30 календарних днів. Тривалість таких відпусток повинна не залежати від вислуги років, адже тільки за такої умови є можливість побудови належної організації освітнього процесу у закладі вищої освіти з розробкою його графіку-календарю. Особам, які навчаються на випускних курсах, надається тільки зимова канікулярна відпустка – тривалістю 26 календарних днів та відпустка у зв'язку із закінченням закладу вищої освіти тривалістю, передбаченою ст. 93 Закону України «Про Національну поліцію».

Аналіз вищезазначених нормативно-правових актів свідчить про неузгодженість їх положень, відсутність чітко визначеного порядку надання відпусток курсантам та слухача денної форми навчання та необхідність нормативного врегулювання цього питання. З огляду на це видається доцільним статтю 92 «Відпустки поліцейських» Закону України «Про Національну поліцію» доповнити частиною 3 такого змісту: «Здобувачам вищої освіти денної форми навчання у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, надаються канікулярні відпустки та відпустка у зв'язку із закінченням навчального закладу».

Стаття 93 «Обчислення тривалості відпусток поліцейських» Закону України «Про Національну поліцію» доповнити частиною 12 такого змісту:

«Тривалість зимової канікулярної відпустки здобувачів вищої освіти на денній формі навчання у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, становить 26 календарних днів, літньої – 30 календарних днів. Тривалість таких відпусток не повинна залежати від вислуги років.

Випускникам закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, надається тільки зимова канікулярна відпустка тривалістю 26 календарних днів та відпустка

у зв'язку із закінченням навчального закладу тривалістю, передбаченою у ч. 2–3 Цієї статті»¹.

Сподіваємося, що запропоновані пропозиції щодо внесення змін до положень чинного законодавства сприятимуть належному забезпеченню соціального захисту курсантів та слухачів денної форми навчання вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

Однією з особливостей адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО є гарантування їм проходження на системній основі практичної підготовки в підрозділах Національної поліції України та обов'язкового працевлаштування після закінчення закладів вищої освіти. Зазначимо, що ці гарантії нормативно врегульовано. Так, зокрема, у ч. 3 ст. 48 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено, що випускники закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, після закінчення навчання призначаються на посади в органах (закладах, установах) поліції наказами посадових осіб поліції, зазначених у статті 47, а ч. 3 ст. 65 те, що такі особи призначаються на відповідні вакантні посади безпосередньо після закінчення навчання в цих навчальних закладах². Крім того, типовими формами контрактів про здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, передбачено обов'язок замовника, якими є територіальні органи Національної поліції, щодо забезпечення проходження курсантами та слухачами ЗВО практики та стажування за відповідними програмами, розробленими закладами вищої освіти та погодженими із замовником, а також обов'язок призначення зазначених осіб, які

¹ Шульга М. В. Проблеми надання відпусток здобувачам вищої освіти денної форми навчання у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України* : матеріали IV Міжнародній науково-практичній конференції, (10 листопада 2017 року Одеса). Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 247.

² Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

прибули за направленням, на посаду, визначеної комісією з персонального розподілу у порядку, встановленому законодавством¹.

Слід зазначити, що в юридичних наукових студіях, присвячених питанням адміністративно-правових гарантій, найбільш дослідженими є соціальні гарантії, однак їх розглядають у межах дослідження адміністративно-правового статусу поліцейського².

Не викликає сумніву той факт, що гарантії діяльності працівників поліції є одним із мотиваційних аспектів для подальшої службової діяльності, який слугує чинником престижу професії, а також засобом, що підвищує ефективність реалізації покладених на поліцію завдань. У зв'язку з цим для мотивації майбутніх поліцейських необхідно формувати дієвий адміністративно-правовий механізм забезпечення адміністративно-правових гарантій, зокрема курсантів і слухачів ЗВО. Незважаючи на важливість цього питання, у реалізації його виникають певні труднощі, зокрема, через недостатню урегульованість статусу курсантів та слухачів ЗВО в Законі України «Про Національну поліцію». Так, відповідно, у розділі IX «Соціальний захист поліцейських» зазначеного закону передбачено низку соціальних гарантій, проте закономірним є питання, чи розповсюджуються вони на визначену нами категорію здобувачів вищої освіти. Аналіз положень зазначеного розділу дає нам право констатувати, що не всі з передбачених соціальних гарантій однозначно можуть застосовуватися до курсантів та слухачів ЗВО, як приклад, компенсація за винаймання житла, медичного забезпечення членів родини, пільгове реабілітаційне, санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок у медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України за рахунок бюджетних коштів тощо.

¹ Про затвердження типових форм контрактів про здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України від 01 березня 2017 року № 173. Офіційний вісник України. 2017. № 26. Ст. 759.

² Іншин М. І. Сутність і значення соціального забезпечення працівників поліції в сучасних умовах. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. №4. С. 269-277; Калашнік М. В. Соціально-правові гарантії забезпечення діяльності органів поліції. *Європейські перспективи*. 2017. №1. С. 64-68.

У спеціальних дослідженнях зазначено, що загальноосвітньою практикою є намагання держави соціально забезпечити власних правоохоронців та членів їх сімей, що проявляється в різних формах, однією з яких є медичне забезпечення поліцейських. Україна використовує модель медичного забезпечення власних правоохоронців за рахунок державного бюджету й передбачає безкоштовний характер (звісно, відповідно до конституційних норм) у закладах охорони здоров'я при Міністерстві внутрішніх справ¹.

Право на безоплатне медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України відповідно до Інструкції про порядок медичного обслуговування в закладах охорони здоров'я МВС мають «особи, які зараховані на навчання за державним замовленням на денну форму до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, що належить до сфери управління МВС, – на період навчання»². Зі свого боку, аналіз норм зазначеної інструкції свідчить, що члени сім'ї (дружина / чоловік, діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років), курсантів та слухачів ЗВО, на відміну від членів сім'ї поліцейських, такого права не мають. На практиці, наприклад, може виникнути така ситуація: особа, яка проходила службу в поліції і яка має членів сім'ї (дружина / чоловік, діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років), після вступу до закладу вищої освіти на денну форму навчання для здобуття певного освітнього ступеня автоматично втрачає таке право, що, на нашу думку, є неприпустимим. Зазначимо, що в закладах вищої освіти, як правило, існує невелика категорія осіб, які зараховані на навчання та мають членів сім'ї (дружина / чоловік, діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років), проте такі особи є. З метою підвищення мотивації діючих працівників поліції до продовження навчання протягом

¹ Андруш Л. В. Проблематика нормативно-правового визначення категорії осіб та відповідних послуг щодо медичного забезпечення поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ*. 2020. №1. С.228.

² Про затвердження Інструкції про порядок медичного обслуговування в закладах охорони здоров'я МВС: наказ МВС України від 03 червня 2016 року № 462. *Офіційний вісник України*. 2016. № 57. Ст. 1987.

всієї служби в поліції, доцільно передбачити зазначену пільгу і для названої категорії осіб.

До того ж, виникає питання й щодо розповсюдження права пільгового реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України на курсантів та слухачів ЗВО. Відповідно до Порядку пільгового реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України поліцейських, деяких інших категорій осіб та членів їх сімей:

1) право на безкоштовну медичну та медико-психологічної реабілітацію мають:

- поліцейські і працівники МВС та Національної поліції України, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення та перебували безпосередньо в районах проведення антитерористичної операції;
- поліцейських і працівників МВС, які постраждали при виконанні службових обов'язків та / або потребують продовження лікування після стаціонарного лікування;

2) право пільгового санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку мають поліцейські та члени їхніх сімей (дружина / чоловік, діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років)¹.

Як бачимо, законодавець окремо не виділяє категорію осіб, які проходять навчання в ЗВО, а зазначає лише категорію поліцейських. За таких умов, застосовуючи ст. 17 Закону України «Про Національну поліцію», можна зробити висновок, що їх уналежнюють до поліцейських, однак

¹ Про затвердження Порядку пільгового реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України поліцейських, деяких інших категорій осіб та членів їх сімей: наказ МВС України від 14 грудня 2015 року № 1568. *Офіційний вісник України*. 2016. № 8. Ст. 395.

на практиці такі пільги курсантам і слухачам не надають через те, що вони проходять навчання, а не службу в поліції.

Ураховуючи вищеназвані підстави для надання пільг, вважаємо доцільним для осіб, які зараховані на навчання за державним замовленням на денну форму до закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належить до сфери управління МВС, передбачити право на безкоштовну медичну та медико-психологічної реабілітацію у випадку, якщо вони потребують продовження лікування після стаціонарного лікування.

Однією із соціальних гарантій є обов'язковість страхування життя і здоров'я поліцейських, яка відповідно до Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського розповсюджується на «слухачів і курсантів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських»¹. Схвальної оцінки заслуговує положення щодо наявності норми прямої дії в зазначеному нормативно-правовому акті, у якому законодавець прирівнює курсантів та слухачів ЗВО до поліцейських, що одразу знімає питання застосування названої гарантії до зазначеної категорії осіб.

Окремо слід зупинитися на проблемі виплати соціальних стипендій, які є соціальною гарантією, так званої «соціально незахищеним» категоріям курсантів, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, через наявні прогалини в чинному законодавстві. Так, в ч. 4 ст. 8 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» передбачено, що дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, особам із їх числа, які навчаються, крім повного державного забезпечення, виплачують соціальну стипендію, а курсантам навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України – посадовий оклад у розмірі не менше 150 відсотків від розміру прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку, а

¹ Про затвердження Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського: наказ МВС України від 11 січня 2016 року №4. *Офіційний вісник України*. 2016. № 13. Ст. 548.

після досягнення такими дітьми 18 років – у розмірі не меншому 150 відсотків від розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також виплачують 100 відсотків заробітної плати, яка нарахована в період виробничого навчання та виробничої практики. Посадовий оклад у розмірі, передбаченому в першому реченні зазначеної частини, виплачують також курсантам, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків (батьки яких померли / оголошені померлими, загинули або пропали безвісти). Порядок виплати та розмір соціальної стипендії, посадового окладу затверджує Кабінет Міністрів України¹. Натомість норми Порядку призначення й виплати стипендій² та Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти [178], на жаль, не приведені до положень вищеназваного закону і в їх нормах категорія курсантів навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України не передбачена, що унеможливує реалізацію законодавчо визначеної соціальної гарантії. Саме тому закладами вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських на сьогодні відповідно до додатку 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 988 «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції» виплачується посадовий оклад відповідно до затвердженої Схеми посадових окладів курсантів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, а саме: курсантам із числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, що навчаються за програмами підготовки фахівців освітніх ступенів магістра, бакалавра: першого і другого курсу навчання – 281 гривня, третього курсу навчання – 299 гривень, четвертого і кожного наступного курсу навчання – 317 гривень³.

¹ Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст.147.

² Питання стипендіального забезпечення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 року № 882. *Офіційний вісник України*. 2004. № 28. Том 1. Ст. 1871.

³ Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції: Постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 988. *Офіційний вісник України*. 2015. № 96. Ст. 3281.

Із метою забезпечення виплати соціальних стипендій курсантам ЗВО відповідно до чинних нормативно-правових актів України вкрай необхідним, на наш погляд, є приведення нормативних актів Кабінету Міністрів України у відповідність до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

Уважаємо, що виявлені проблемні питання щодо надання соціальних гарантій курсантам та слухачам ЗВО пояснюються передусім неузгодженістю положень чинного законодавства, а також неоднорідністю самого адміністративно-правового статусу зазначеної категорії осіб та його законодавчою невизначеністю, що може бути вирішено, як ми вже зазначали, у підрозділі 1.3. шляхом внесення змін до ст. 59 Закону України «Про Національну поліцію» та внесення відповідних змін до підзаконних нормативно-правових актів. Такі зміни забезпечать безумовне застосування всіх заходів соціального захисту курсантів і слухачів ЗВО на рівні з поліцейськими, що проходять службу на відповідних посадах в органах і підрозділах Національної поліції.

Отже, підсумовуючи сказане вище, зазначимо, що для забезпечення ефективного адміністративно-правового механізму гарантування адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО необхідно застосувати комплексний підхід, який полягає в удосконаленні положень чинного законодавства з питань урегулювання їх адміністративно-правового статусу, а також в розробленні та запровадженні додаткових заходів соціального захисту, визначених у статутах закладів вищої освіти.

2.3. Юридична відповідальність як самостійний елемент адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських

Невід'ємним самостійним елементом адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання,

які здійснюють підготовку поліцейських, є юридична відповідальність. На думку Л. І. Каленіченко, «Юридична відповідальність конкретного працівника Національної поліції України є гарантією виконання ним належним чином службових обов'язків та непорушення режиму законності, службової дисципліни. Юридична відповідальність є одним із засобів забезпечення законності в діяльності Національної поліції України»¹. Таке твердження, безумовно, цілком стосується і юридичної відповідальності курсантів та слухачів ЗВО.

За загальним правилом відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» в разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність відповідно до закону², які регульовані відповідними законодавчими актами: Кримінальним Кодексом України³, Кодексом України про адміністративні правопорушення⁴, Цивільним кодексом України⁵, Законом України «Про матеріальну відповідальність⁶ військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі», Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції»⁷.

Щодо кримінальної відповідальності курсантів та слухачів ЗВО, то вона може застосовуватися до зазначеної категорії осіб в межах загальноправового статусу особи. Слід наголосити, що в Кримінальному

¹ Каленіченко Л. І. Місце і роль національної поліції України у механізмі реалізації юридичної відповідальності. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття: тези доп. ...* Наук.-дослід. ін-т публ. політики та соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2020. С. 26.

² Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

³ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.

⁵ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

⁶ Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі: Закон України від 03 жовтня 2019 року № 160-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 47. Ст.313.

⁷ Про затвердження Статусу слухачів і курсантів вищих навчальних закладів МВС України: наказ МВС України від 13 вересня 1994 року № 505.

кодексі України передбачено низку складів кримінальних правопорушень, у яких у ролі спеціального суб'єкта визначено працівників правоохоронних органів, до яких зараховано й поліцейських, – це кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг та у сфері правосуддя.

Ураховуючи адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО, зокрема те, що вони в повному обсязі не реалізують «професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень», та зміст положень вищеназваних складів кримінальних правопорушень дає змогу констатувати, що зазначена категорія осіб може бути їх суб'єктами за настанням певних обставин, наприклад, при проходженні практичної підготовки в територіальних органах поліції, залученні реалізації заходів із охорони публічної безпеки й порядку тощо. Об'єм державно-владних повноважень, якими наділені курсанти та слухачі ЗВО, є значно обмеженим порівняно з іншими працівниками поліції, саме тому вірогідність учинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, та у сфері правосуддя зазначеною категорією осіб низька. Це підтверджують і матеріали судової практики. Аналіз реєстру судових рішень дозволив нам виявити єдиний випадок розгляду справи відносно особи, яка, маючи статус курсанта Львівського державного університету внутрішніх справ, виступала обвинуваченою особою у кримінальному провадженні за ч. 2 ст. 365 «Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу» КК України, за результатами судового розгляду якого її було визнано виправданою у зв'язку з відсутністю в його діянні складу злочину¹.

Слід наголосити, що специфіка адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО передбачає для них особливий порядок настання адміністративної відповідальності, який за вчинення ними адміністративних правопорушень передбачає настання адміністративної чи дисциплінарної відповідальності, а також специфічність

¹ Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області за справою №343/2502/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58100630> (дата звернення: 10.02.2020).

адміністративних стягнень, що можуть бути застосовані до зазначеної категорії осіб, оскільки до них не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт.

Так, відповідно до ст. 15 Кодексу України про адміністративну відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень курсанти та слухачі ЗВО несуть дисциплінарну відповідальність, крім певних видів правопорушень, визначених у частині 1 зазначеної статті, серед яких: порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, учинення правопорушень, пов'язаних із корупцією, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, за які зазначена категорія осіб несе адміністративну відповідальність на загальних підставах¹.

Нааявність ст. 15 КУпАП щодо спеціального порядку адміністративної відповідальності для військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, неодноразово піддавалася критиці з боку науковців. Так, наприклад, А. О. Гембар та А. Є. Краковська, наводячи позицію В. М. Туманова та В. В. Вернигори, зазначають, що це положення порушує принцип рівності відповідальності за вчинене правопорушення, адже в такий спосіб відбувається звільнення цієї групи осіб від адміністративної відповідальності і заміна дисциплінарною, саме таке правило має бути скасованим, а принцип рівності відповідальності за вчинене правопорушення – дотриманий². Зазначимо, що в Проєкті

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.

² Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області за справою №343/2502/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58100630> (дата звернення: 10.02.2020).

Кодексу України про адміністративні проступки¹ загалом не передбачено спеціального порядку відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень зазначеною категорією осіб.

Крім того, цілком погоджуємося з позицією про те, що зазначений перелік правопорушень, за вчинення яких відбувається настання адміністративної відповідальності, не є достатнім для забезпечення настання негативних наслідків за вчинення адміністративних деліктів і примушування зазначених осіб до дотримання вимог законодавства України та відповідального ставлення до визначених законом обов'язків та заборон². Саме тому порушені питання щодо його розширення.

Як приклад, у 2020 році було ініційовано внесення змін до зазначеного переліку щодо передбачення адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування для військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів³. Необхідність внесення таких змін підтримують і науковці, які пояснюють їх тим, що дисциплінарні статuti не містять спеціальних норм чи підстав притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності за вчинення домашнього насильства. Така ситуація призводить до дискримінації членів їхніх родин та інших осіб, які потерпають через домашнє насильство та насильство за ознакою статі з боку таких осіб⁴.

¹ Лист Міністерства юстиції України від 01.12.2020 року №7139-11.1.2-20.

² Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо розширення переліку підстав для притягнення до адміністративної відповідальності військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів)». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH6CN00A?an=2> (дата звернення: 06.06.2020).

³ Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69632 (дата звернення 08.09.2020).

⁴ Ковальова О. В. Насильство в сім'ях військовослужбовців: чи існує проблема? *Актуальні проблеми впливу збройного конфлікту на Сході України на появу й поширення гендерно обумовленого насильства та забезпечення доступу до правосуддя*: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф., Київ, 18 верес. 2020 р. Київ: ДНДІ МВС України, 2020. С. 299.

У контексті нашого дослідження вважаємо доцільним порушити питання щодо адміністративної відповідальності за вчинення булінгу (цькування) учасника освітнього процесу. Так, відповідно до ч. 1 ст. 173-4 КУпАп булінгом (цькуванням) визнають діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняють стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, унаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого¹. Ураховуючи те, що курсанти ЗВО 1-ого та 2-ого курсів є неповнолітніми особами й у випадку вчинення ними зазначених у диспозиції діянь, вони можуть бути суб'єктами цього адміністративного правопорушення, проте враховуючи відсутність зазначення його у ст. 15 КУпАп, названа нами категорія осіб буде нести дисциплінарну відповідальність, що унеможлиблює взяття такої особи на профілактичний облік. До того ж у випадку вчинення булінгу малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, батьки якої є військовослужбовцями та іншими особами, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, вони також несуть відповідальність не за ч. 4 ст. 173-4 КУпАп, а за дисциплінарними статутами, що, на нашу думку, є неприпустимим.

З огляду на це вважаємо доцільним внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема в частині першій статті 15 після слів «порушення тиші в громадських місцях» додати слова «учинення булінгу (цькування) учасника освітнього процесу».

В юридичній доктрині цивільно-правова відповідальність поліцейських визначається як вид юридичної відповідальності, що виникає в результаті завдання шкоди фізичній особі внаслідок незаконних діянь поліцейських та покладає на них обов'язок відшкодувати державі завдану шкоду в порядку регресу в разі встановлення у їхніх діяннях

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.

складу злочину за обвинувальним вироком суду стосовно них, який набрав законної сили¹.

На сьогодні поняття «незаконні дії» поліцейських, унаслідок яких може бути завдана шкода фізичній особі, міститься в ряді законодавчих актів.

Так, у ч. 1 ст. 1176 Цивільного кодексу України незаконними діями вважають незаконне засудження, незаконне притягнення до кримінальної відповідальності, незаконне застосування запобіжного заходу, незаконне затримання, незаконне накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт². Зі свого боку, Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» містить більш широкий перелік незаконних дій працівників поліції, які є підставою для відшкодування шкоди, зокрема:

1) незаконне засудження, незаконне повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконне взяття і тримання під вартою, незаконне проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконне накладення арешту на майно, незаконне відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;

2) незаконне застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу;

3) незаконне проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства³.

¹ Панченко О. І. Цивільно-правова відповідальність поліцейських в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. С.15; Падалка О. А. Юридична відповідальність Національної поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. №20. С. 83.

² Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

³ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01 грудня 1994 року № 266/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 1. Ст. 1.

Аналіз положень зазначених нормативно-правових актів дає нам право стверджувати, що адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО унеможливує реалізацію вищезазначених дій, оскільки вони не наділені відповідно до законодавства повноваженнями в наведених сферах поліцейської діяльності. Ураховуючи особливий адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО, зазначимо, що цивільно-правова відповідальність зазначеної категорії осіб, як і кримінальна відповідальність, можлива за настання певних обставин, пов'язаних із тимчасовим наділенням їх певними повноваженнями.

Безумовно, найбільш поширеним різновидом юридичної відповідальності курсантів та слухачів ЗВО є дисциплінарна відповідальність. Як справедливо наголошує О. В. Кузьменко, вона значно переважає кримінальну, адміністративну, цивільну та інші види юридичної відповідальності, як за своїми масштабами, так і за частотою реалізації. Це зумовлює надзвичайну важливість дослідження різноманітних аспектів відповідної проблематики, зокрема процесуального порядку застосування дисциплінарних санкцій¹. На підтвердження цього Н. В. Медведенко, С. В. Медведенко, О. В. Ковальова зазначають, що дисциплінарна відповідальність є невід'ємним складником державного управління та результативного функціонування органів та підрозділів системи Міністерства внутрішніх справ України, зокрема Національної поліції України, а її реалізація забезпечується дисциплінарним провадженням².

Синтез норм законодавчого й відомчого характеру дає змогу стверджувати, що в дисциплінарному провадженні, з одного боку, бере участь курсант (слухач), який притягається до дисциплінарної відповідальності, з іншого, – його прямиий керівник, якій наділений дисциплінарною компетенцією, наданою йому законодавством³. У нашому випадку,

¹ Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права : дис. ...д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Київський національний університет внутрішніх справ, Київ: 2006. С. 356

² Медведенко Н. В., Медведенко С.В., Ковальова О.В. Правові та організаційні засади дисциплінарного провадження в органах Національної поліції України: монографія. Одеса, 2019. С. 190.

³ Вашаев М. А. Некоторые особенности наложения дисциплинарных взысканий на курсантов и слушателей, обучающихся в образовательных организациях МВД России. *Право и государство: теория и практика*. 2017. № 10 (154). С. 136.

хоча прямими керівниками для курсантів та слухачів ЗВО є начальники (фахівці) курсів, вони не наділені дисциплінарною компетенцією, а відповідно до законодавства такі повноваження мають лише ректори ЗВО.

Підставою для притягнення курсантів та слухачів ЗВО до дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок. Під ним у законодавстві розуміють «протиправну винну дію чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції»¹.

Із прийняттям 15 березня 2018 року Дисциплінарного статуту Національної поліції України² особливої уваги заслуговують питання саме дисциплінарної відповідальності курсантів та слухачів ЗВО, яка в порівнянні з Дисциплінарним статутом органів внутрішніх справ зазнала суттєвих змін.

Зокрема, це стосується дисциплінарних стягнень. Аналіз положень статті 13 Дисциплінарного статуту Національної поліції України свідчить про те, що до курсантів і слухачів ЗВО за вчинення дисциплінарних проступків поряд із загальними (властивими для всіх поліцейських) дисциплінарними стягненнями, може застосовуватися і спеціальне дисциплінарне стягнення у вигляді призначення поза чергою в наряд – до п'яти діб. Така норма стала новелою, оскільки до прийняття зазначеного нормативно-правового акта до визначеної категорії осіб безпосередніми керівниками застосовувалися дисциплінарні стягнення у вигляді позачергових нарядів за аналогією з нормами Дисциплінарного статуту Збройних Сил України.

Наявність дисциплінарних стягнень, що застосовуються лише до курсантів та слухачів денної форми навчання, в юридичній літературі обґрунтовують їх сутністю, яка являє собою не лише вид морального осуду, який є загальним для всіх дисциплінарних стягнень, але й

певною формою реалізації разових позбавлень і обмежень для порушника дисципліни¹.

Отже, на сьогодні, до зазначеної категорії осіб можуть бути застосовані вісім видів дисциплінарних стягнень, порівняно з Дисциплінарним статутом ОВС їх також було вісім, однак замість усного зауваження з'явилося нове спеціальне дисциплінарне стягнення – у вигляді призначення поза чергою в наряд.

Зазначимо, що аналіз зарубіжного досвіду дисциплінарної відповідальності курсантів та слухачів поліцейських закладів вищої освіти свідчить, що в багатьох країнах застосовано підхід щодо визначення спеціальних різновидів дисциплінарних стягнень до зазначеної категорії осіб. Так, наприклад, в Естонії до курсантів застосовують тільки 3 види дисциплінарних стягнень: зауваження, догана та ексматрикуляція (відрахування із закладу освіти)². У Республіці Білорусь поряд із загальними видами дисциплінарних стягнень такими, як зауваження, догана, сувора догана, позбавлення нагрудного знаку органу внутрішніх справ, виключення з Книги пошани органу внутрішніх справ, пониження в спеціальному званні на один ступінь, пониження в посаді, звільнення з органів внутрішніх справ, до курсантів закладів освіти Міністерства внутрішніх справ Республіки Білорусь застосовують такі: позбавлення права на звільнення з розташування установи освіти на термін до одного місяця; призначення поза чергою в наряд по службі (за винятком призначення в караул або черговим по підрозділу); позбавлення права на підвищення розміру стипендії³. У Республіці Вірменія серед загальних адміністративних стягнень, що застосовують до всіх поліцейських, зокрема й до курсантів і слухачів, виокремлюють догану, сувору догану й пониження в спеціальному званні на один ступінь, а також

¹ Вашаев М. А. Некоторые особенности наложения дисциплинарных взысканий на курсантов и слушателей, обучающихся в образовательных организациях МВД России. *Право и государство: теория и практика*. 2017. № 10 (154). С. 138.

² Sisekaitseakadeemia õppurite distsiplinaarvastutuse rakendamise kord. URL: https://www.sisekaitse.ee/sites/default/files/inline-files/DM_kord.pdf (дата звернення: 09.09.2020).

³ Об утверждении Дисциплинарного устава органов внутренних дел Республики Беларусь и текста Присяги лиц рядового и начальствующего состава органов внутренних дел Республики Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь 29 мая 2003 г. № 218. URL: [https://pravo.by/pdf/2003-62/2003-62\(004-011\).pdf](https://pravo.by/pdf/2003-62/2003-62(004-011).pdf) (дата звернення: 09.09.2020).

¹ Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 29. Ст.233.

² Там само.

спеціальні дисциплінарні стягнення, такі як: оголошення наряду поза чергою, відрахування із закладу освіти¹. До курсантів освітніх установ системи Міністерства внутрішніх справ Латвії можуть бути застосовані такі дисциплінарні стягнення: позачерговий наряд (до трьох разів); заборона на звільнення на один місяць; відрахування із закладу освіти у зв'язку із порушенням дисципліни з одночасним звільненням або незвільненням зі служби в системі МВС². Однаковими є спеціальні дисциплінарні стягнення для курсантів та слухачів освітніх закладів Міністерства внутрішніх справ Республіки Казахстан³ та Російської Федерації⁴, а саме: призначення поза чергою в наряд (за винятком призначення в наряд із забезпечення охорони підрозділу); позбавлення чергового звільнення з розташування навчального закладу; відрахування з навчального закладу. Як бачимо, законодавство зарубіжних країн установлює значно більший арсенал спеціальних заходів дисциплінарного впливу, що можуть застосовуватися до курсантів та слухачів порівняно із законодавством України, які, на нашу думку, можуть бути запроваджені й у національній дисциплінарній практиці щодо зазначеної категорії осіб.

Після прийняття Дисциплінарного статуту Національної поліції, ми наголошували, певні положення статті 13 потребують уточнення, оскільки законодавцем визначено, що до курсантів та слухачів можуть застосовуватися всі види стягнень визначених частиною 3 статті 13 Дисциплінарного статуту Національної поліції України, однак аналіз їхнього змісту давав нам право стверджувати, що до курсанта та слухача

¹ Pasaiklānījumi nodotā darbinieku ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārais reglaments: Ministru kabineta noteikumi Nr.594 Rīgā 2003.gada 28.oktobrī (prot. Nr.56, 31.§). <https://likumi.lv/ta/id/80581-iekšlietu-ministrijas-sistemas-iestazu-darbinieku-ar-specialajam-dienesta-pakapem-disciplinairais-reglaments> (дата звернення: 23.04.2019).

² Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu darbinieku ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārais reglaments: Ministru kabineta noteikumi Nr.594 Rīgā 2003.gada 28.oktobrī (prot. Nr.56, 31.§). <https://likumi.lv/ta/id/80581-iekšlietu-ministrijas-sistemas-iestazu-darbinieku-ar-specialajam-dienesta-pakapem-disciplinairais-reglaments> (дата звернення: 09.09.2020).

³ Некоторые вопросы прохождения службы в органах внутренних дел Республики Казахстан: приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 27 мая 2011 года № 246. https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31052462 (дата звернення: 10.09.2020).

⁴ О Дисциплинарном уставе органов внутренних дел Российской Федерации: Указ Президента РФ от 14.10.2012 № 1377. *Собрание законодательства Российской Федерации*. 2012. №43. Ст. 5808.

ЗВО не може бути застосовано окремі види стягнень¹. Усвідомлюючи це, майже через рік Міністерством внутрішніх справ України питання реалізації дисциплінарної відповідальності курсантів та слухачів ЗВО було конкретизовано в Положенні про повноваження ректора закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, із застосування заохочень і дисциплінарних стягнень². Необхідно звернути увагу на те, що в пп. 2 п. 5 зазначеного нормативно-правового акта чітко вказано, що до поліцейських, які здобувають вищу освіту на певному рівні вищої освіти у ЗВО МВС на денній формі навчання, ректор ЗВО МВС уповноважений застосовувати такі види дисциплінарних стягнень:

- призначення курсантів (слухачів) поза чергою в наряд – до п'яти нарядів;
- зауваження;
- догана;
- сувора догана;
- звільнення з посади курсантів (слухачів);
- звільнення зі служби в поліції курсантів, яким первинне звання молодшого складу поліції присвоєно керівником ЗВО МВС³.

Поліцейські, які здобувають вищу освіту на певному рівні вищої освіти у ЗВО МВС на денній формі навчання, до яких застосовано дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення з посади (крім курсантів, яким первинне звання молодшого складу поліції присвоєно керівником ЗВО МВС), відраховуються із ЗВО МВС із подальшим направленням до територіального (зокрема й міжрегіонального) органу Національної поліції, з яким ними укладено контракт про здобуття освіти⁴.

¹ Шульга М. В. Актуальні питання притягнення до дисциплінарної відповідальності курсантів та слухачів ВНЗ із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, у світлі нового законодавства. *Національна поліція України: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 березня 2018 р, м. Кривий Ріг). Кривий Ріг, 2018. С. 193.

² Про затвердження Положення про повноваження ректора закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, із застосування заохочень і дисциплінарних стягнень: наказ МВС України від 25 березня 2019 року № 209. *Офіційний вісник України*. 2019. № 29. Ст. 1028.

³ Там само.

⁴ Там само.

Така конкретизація, на нашу думку, є цілком доречною, проте в такому разі норми відомчого нормативно-правового акта суперечать положенням закону, у якому прямо зазначено, що «до курсантів (слухачів), які проходять навчання у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, крім видів дисциплінарних стягнень, визначених цією статтею...», що фактично дає підстави стверджувати, що всі сім дисциплінарних стягнень можуть бути застосовані й до здобувачів вищої освіти. З огляду на це вважаємо доречним внести зміни до ч. 4 ст. 13 Дисциплінарного статуту Національної поліції, виклавши її в такій редакції:

«До курсантів (слухачів), які проходять навчання у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, застосовують дисциплінарне стягнення у вигляді призначення поза чергою в наряд – до п'яти нарядів, а також дисциплінарні стягнення, передбачені частиною 3 цієї статті, визначені Міністерством внутрішніх справ України». За таких умов конкуренцію й протиріччя між нормами зазначених нормативно-правових актів можна буде уникнути.

Крім того, ураховуючи прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію» (щодо відрядження поліцейських до органів державної влади, підприємств, установ, організацій, закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання та присвоєння спеціальних звань відрядженим (прикомандированим) поліцейським)¹, нормами якого ректорам закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, надаються повноваження щодо присвоєння чергових спеціальних звань поліцейським, у перспективі цілком доречним буде наділення їх правом пониження в спеціальному званні на один ступінь до поліцейських, які здобувають вищу освіту, на певному рівні вищої освіти. Зазначений вид дисциплінарного стягнення може застосовуватися до

¹ Прийнято за основу проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію» (щодо відрядження поліцейських до органів державної влади, підприємств, установ, організацій, закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання та присвоєння спеціальних звань відрядженим (прикомандированим) поліцейським)» URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/201219.html> (дата звернення: 20.12.2020).

слухачів та курсантів ЗВО денної форми навчання, які до зарахування на навчання перебували на штатних посадах в органах (зкладах, установах) поліції й мали спеціальні звання.

У частині 4 статті 13 Дисциплінарного статуту Національної поліції України не зазначено, про який наряд ідеться в нормі: про добовий наряд чи наряд на роботу, адже порядок та особливості їх виконання різняться, проте, ураховуючи, що законодавцем встановлено термін 5 діб, із цього можемо зробити висновок, що йдеться саме про позачерговий добовий наряд. Слід зазначити, що для такого виду дисциплінарного стягнення передбачено загальний порядок його накладення: за підсумками рішення дисциплінарної комісії видається письмовий наказ про застосування дисциплінарного стягнення. Цілком погоджуємося з тим, що такий порядок, з одного боку, створює додаткові гарантії курсантам та слухачам від неправомірного застосування до них зазначеного дисциплінарного стягнення, з іншого – суттєво ускладнює оперативність дисциплінарного впливу й обмежує коло його заходів¹.

Наголосимо ще на одному моменті, пов'язаному з реалізацією дисциплінарного стягнення у вигляді наряду поза чергою. Так, стаття 22 Дисциплінарного статуту Національної поліції України врегульовує аспекти виконання дисциплінарних стягнень, де в частині 8 зазначено, що «Дисциплінарне стягнення у вигляді призначення поза чергою в наряд виконують шляхом несення служби в наряді позачергово в будь-який день тижня»². Ураховуючи, що зазначений наряд може призначатися до п'яти діб, вважаємо, що ця норма потребує уточнення і її доцільно викласти у такій редакції: «Дисциплінарне стягнення у вигляді призначення поза чергою в наряд виконуються шляхом несення служби в добовому наряді, визначеному безпосереднім керівником, позачергово в будь-який день тижня. Забороняється призначення двічі поспіль у добовий наряд поза чергою».

¹ Ванюшина І. Н. Особенности применения дисциплинарных взысканий к курсантам и слушателям образовательных организаций системы МВД России. *Правопорядок: история, теория и практика*. 2014. №2(3). С. 14.

² Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 29. Ст. 233.

Одним із проблемних моментів щодо застосування дисциплінарних стягнень є їхня реалізація щодо слухачів ЗВО, адже залежно від форми навчання, освітнього ступеня здобуття вищої освіти, вони мають різний статус. Як ми вже зазначали, з метою здобуття вищої освіти особа, яка має спеціальне звання, може бути зарахована до закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання як слухач на денну та заочну форму. У випадку навчання на денній формі, наприклад, слухача освітнього ступеня «магістр», прямими й безпосередніми керівниками для нього будуть відповідні службові особи закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, як-то: ректор, декан, начальник курсу тощо. Зі свого боку, у випадку здобуття вищої освіти слухачем на заочній формі навчання, зазначені особи є його керівниками тимчасово – на період проведення екзаменаційної сесії, зазвичай двічі на рік по два-три тижні. Як відомо, у разі вчинення дисциплінарного проступку за письмовим наказом керівника, якому надані повноваження із застосування до поліцейського дисциплінарного стягнення, призначають службове розслідування, строк якого за загальним правилом складає не більше 1 місяця, що перевищує термін перебування слухача в тимчасовому підпорядкуванні керівництву закладу вищої освіти, а отже, реалізувати всі заходи, що передбачає процедура притягнення особи до дисциплінарної відповідальності, у такому разі не є можливим.

Крім того, визначаючи повноваження ректора закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, із застосування заохочень і дисциплінарних стягнень, у відомчому нормативно-правовому акті прямо визначено категорію здобувачів вищої освіти денної форми навчання відносно яких ректором ЗВО МВС може бути накладено дисциплінарне стягнення.

З огляду на це вважаємо доцільним у відомчому нормативно-правовому акті, що визначає порядок проведення службового розслідування, або передбачити положення щодо передачі його матеріалів у випадку зміни слухачами прямого керівника, або встановити норму, відповідно до якої ректор закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, повинен порушити перед відповідним керівником клопотання про притягнення поліцейського до дисциплінарної

відповідальності. Такий випадок є винятком із загальних правил, а отже, потребує спеціального врегулювання¹.

Процедуру проведення службового розслідування стосовно курсантів та слухачів ЗВО, права учасників службового розслідування, порядок оформлення його результатів, прийняття та реалізації рішень за результатами службового розслідування на сьогодні визначено в Порядку проведення службових розслідувань у Національній поліції України². Відповідно до його положень розгляд справи дисциплінарна комісія проводить зазвичай у формі письмового провадження. Збирання та перевірка матеріалів і відомостей про дисциплінарний проступок курсанта чи слухача ЗВО в разі розгляду справи у формі письмового провадження здійснюються зазвичай шляхом одержання пояснень щодо обставин справи від особи, стосовно якої проводять службове розслідування, та від інших осіб³. У зв'язку з цим, важливим моментом, на який необхідно звернути увагу в межах нашого дослідження є те, що у випадку проведення службового розслідування відносно неповнолітньої особи або із залученням такої особи як свідка (а у випадку з курсантами таке може бути, оскільки під час навчання на 1-ому та 2-ому курсах не всі особи досягають 18 років) відібрання пояснень у неї щодо обставин справи, стосовно якої воно проводиться, повинно здійснюватися в присутності одного з батьків, інших законних представників, педагога або психолога, що відповідає загальним процесуальним стандартам проведення опитування дитини.

¹ Шульга М. В. Актуальні питання притягнення до дисциплінарної відповідальності курсантів та слухачів ВНЗ із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, у світлі нового законодавства. *Національна поліція України: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 березня 2018 р, м. Кривий Ріг). Кривий Ріг, 2018. С. 193-194.

² Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України: наказ МВС України від 07 листопада 2018 року № 893. *Офіційний вісник України*. 2018. № 98. Ст. 3257.

³ Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України: наказ МВС України від 07 листопада 2018 року № 893. *Офіційний вісник України*. 2018. № 98. Ст. 3257.

З огляду на це вважаємо доцільним у Порядку проведення службових розслідувань у Національній поліції України додати абзац 7 пункту 14 такого змісту:

«Отримання пояснень від здобувачів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, які не досягли 18 років повинно здійснюватися в присутності одного з батьків, інших законних представників, педагога або психолога».

Підсумовуючи, зазначимо, що позитивно оцінюємо прийняття Дисциплінарного статуту Національної поліції України та відомчі нормативно-правові акти, що визначають порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності, водночас вважаємо доцільним вирішення визначених нами актуальних питань щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності курсантів та слухачів ЗВО.

Одним із нових різновидів юридичної відповідальності є матеріальна відповідальність, яка в законодавстві визначена, як «вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку військовослужбовців та деяких інших осіб покрити повністю або частково пряму дійсну шкоду, що було завдано з їх вини шляхом знищення, пошкодження, створення нестачі, розкрадання або незаконного використання військового та іншого майна під час виконання обов'язків військової служби або службових обов'язків, а також додаткове стягнення в дохід держави як санкція за протиправні дії у разі застосування підвищеної матеріальної відповідальності»¹. У ст. 2 Закону України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» прямо зазначено, що його дія поширюється на осіб рядового та начальницького складу Національної поліції України, з огляду на це його положення розповсюджуються і на курсантів та слухачів ЗВО.

Матеріальна відповідальність поліцейських характеризується такими ознаками: 1) фактичною підставою матеріальної відповідальності є винне порушення поліцейським своїх обов'язків, що призвело

¹ Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі: Закон України від 03 жовтня 2019 року № 160-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 47. Ст. 313.

до заподіяння майнової шкоди; 2) настає за прямі збитки, які є безпосереднім наслідком протиправного діяння працівника Національної поліції України; 3) існує трьох видів: повна, обмежена, підвищена¹.

Досліджуючи адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО, необхідно зазначити, що вони не є матеріально-відповідальними особами, проте, досліджуючи законодавче визначення поняття прямої дійсної шкоди, можна стверджувати, що в діяльності курсантів та слухачів ЗВО така шкода може бути завдана майну закладу вищої освіти («шляхом знищення, пошкодження, створення нестачі, розкрадання або незаконного використання військового та іншого майна, погіршення або зниження його цінності»²) в процесі їх навчання та проходження служби.

Слід зазначити, що особливістю цього різновиду відповідальності є те, що в деяких випадках вона може носити регресний характер, адже шкода, завдана з вини курсанта або слухача ЗВО третім особам відшкодовується закладом вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, а здобувачі вищої освіти вже відшкодовують завдану шкоду закладу освіти.

Отже, аналіз різновидів юридичної відповідальності як самостійного елемента адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, дає змогу зробити такі висновки:

- кримінально-правова та цивільно-правова відповідальність курсантів та слухачів ЗВО може розглядатися лише в межах загального правового статусу людини, оскільки притягнення зазначеної категорії осіб до цих видів юридичної відповідальності як до спеціальної відповідальності поліцейських можлива за настання певних обставин, пов'язаних із тимчасовим

¹ Каленіченко Л. І. Місце і роль національної поліції України у механізмі реалізації юридичної відповідальності. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття: тези доп. ...* Наук.-дослід. ін-т публ. політики та соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2020. С. 27.

² Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі: Закон України від 03 жовтня 2019 року № 160-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 47. Ст. 313.

наділенням їх певними повноваженнями в поліцейській діяльності;

- адміністративна, дисциплінарна та матеріальна відповідальність є характерною для адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО;
- на сьогодні положення нормативно-правових актів, що визначають адміністративну та дисциплінарну відповідальність потребують удосконалення шляхом внесенням змін як до законодавчих, так і до підзаконних нормативно-правових актів.

Висновки до розділу 2

У результаті здійснення характеристики елементів адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, зроблено такі висновки:

1. Визначено, що ознаками наявності в курсантів та слухачів ЗВО як суб'єктів адміністративно-правових відносин, суб'єктивних прав і обов'язків є такі: можливість певної поведінки виникає в них у зв'язку із задоволенням приватних інтересів – здобуття вищої освіти за певним освітнім ступенем та виявлення бажання проходити службу в поліції; наявність правових підстав щодо реалізації прав і обов'язків та відповідність таких осіб критеріям, що висуваються до них з метою добору, направлення та зарахування на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських; можливість реалізації визначеної поведінки у відносинах із ЗВО та територіальними органами поліції; установлення в адміністративно-правових нормах численних обмежень і заборон пов'язаних із проходженням служби в поліції. Зроблено висновок, що не всі з нормативно визначених прав та обов'язків характеризують адміністративно-правовий статус зазначеної категорії осіб, наголошено, що їх систему складають лише ті, що реалізуються курсантами і слухачами у відносинах із закладами вищої освіти із специфічними умовами навчання та територіальними органами поліції.

У результаті аналізу чинного законодавства висновковано, що суб'єктивні права та обов'язки курсантів та слухачів ЗВО на сьогодні є розпорощеними у численних нормативно-правових актах, у зв'язку з чим актуалізуються питання їхньої систематизації шляхом класифікації. Виокремлено чотири групи суб'єктивні права та обов'язків курсантів та слухачів ЗВО:

- загальні, до яких віднесено права та обов'язки курсантів та слухачів ЗВО як здобувачів вищої освіти, визначені Законом України «Про вищу освіту»;
- спеціальні, до яких віднесено права та обов'язки курсантів та слухачів ЗВО як суб'єктів спеціального адміністративно-правового статусу, пов'язані із специфікою їх одночасного навчання та проходження служби в поліції;
- особливі, до яких віднесено права та обов'язки курсантів та слухачів ЗВО, які виникають у зазначених суб'єктів з настанням особливих юридичних фактів;
- локальні, до яких віднесено права та обов'язки курсантів та слухачів ЗВО, які визначені локальними актами конкретних закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, з урахуванням наявних у таких закладів можливостей.

2. Закцентовано увагу на тому, що гарантії як самостійний елемент адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО, розповсюджені лише на здобувачів вищої освіти денної форми навчання, для слухачів заочної форми навчання характерними є так звані «гарантії професійної діяльності, які визначають умови забезпечення прав працівників поліції при реалізації ними своїх повноважень».

Уточнено поняття гарантій курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, яке визначене як сукупність правових, матеріальних, соціальних засобів, що надані їм державою з метою забезпечення ефективності реалізації їх адміністративної правосуб'єктності.

Запропонована власна класифікація гарантій як елемента адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО:

- економічні гарантії, до яких віднесено гарантування грошового, речового, продовольчого, житлового забезпечення, надання права безоплатного проїзду;
- службово-трудова гарантії, до яких віднесено визначення службового часу й часу відпочинку, гарантування права на відпустки, гарантування практичної підготовки в підрозділах Національної поліції України, гарантування працевлаштування після закінчення закладу освіти;
- соціальні гарантії, до яких віднесено безоплатне медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України, щорічний психофізичний і фізіологічний диспансерний огляд; страхування життя і здоров'я, соціальні стипендії окремим категоріям здобувачів вищої освіти.

Для вдосконалення гарантій, які відповідно до законодавства надають курсантам та слухачам ЗВО, запропоновано вжити такі: здійснити перегляд схеми посадових окладів курсантів закладів вищої освіти із запровадженням механізму їх вирахування шляхом застосування тарифного коефіцієнту залежно від прожиткового мінімуму; забезпечити прийняття уточнювальних норм щодо продовольчого забезпечення курсантів та слухачів, їх права на безоплатний проїзд; удосконалити механізм реалізації права на відпустки та їх тривалості, права на безкоштовну медичну та медико-психологічну реабілітацію у випадку, якщо вони потребують продовження лікування після стаціонарного лікування, вжити заходи щодо врегулювання питання виплати соціальних стипендій курсантам ЗВО; пошук можливостей запровадження закладами вищої освіти додаткових гарантій з урахуванням наявних у них матеріальних можливостей та інших ресурсів.

3. Досліджено особливості юридичної відповідальності курсантів та слухачів ЗВО, зроблено висновок, що кримінально-правова та цивільно-правова відповідальність курсантів та слухачів ЗВО може розглядатися лише в межах загального правового статусу людини, оскільки притягнення зазначеної категорії осіб до цих видів юридичної відповідальності як до спеціальної відповідальності поліцейських можлива за настання певних обставин, пов'язаних із тимчасовим наділенням їх певними повноваженнями в поліцейській діяльності.

Специфіка адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО передбачає для них особливий порядок настання адміністративної відповідальності, який за вчинення ними адміністративних правопорушень передбачає настання адміністративної чи дисциплінарної відповідальності, а також специфічність адміністративних стягнень, що можуть бути застосовані до зазначеної категорії осіб. З огляду на це обґрунтовано необхідність розширення категорій правопорушень, за які військовослужбовці та особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, повинні нести адміністративну відповідальність на загальних засадах.

Дисциплінарна відповідальність є найбільш характерним різновидом юридичної відповідальності курсантів та слухачів ЗВО. За результатами аналізу чинного законодавства, що визначає дисциплінарну відповідальність курсантів та слухачів ЗВО, можемо констатувати про необхідність:

- уточнення положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України в частині конкретизації видів дисциплінарних стягнень, що застосовують до зазначеної категорії осіб;
- у перспективі наділити ректорів ЗВО правом пониження в спеціальному званні на один ступінь до поліцейських, які здобувають вищу освіту, на певному рівні вищої освіти;
- уточнення нормативно визначеного механізму реалізації дисциплінарного стягнення у вигляді призначення поза чергою в наряд;
- визначення механізму притягнення до дисциплінарної відповідальності слухачів заочної форми навчання у випадку вчинення ними дисциплінарного проступку під час перебування в ЗВО;
- передбачення обов'язкової присутності батьків, інших законних представників, педагога або психолога при опитуванні в межах службового розслідування курсанта, який є неповнолітньою особою.

4. З метою вдосконалення законодавства, що визначає адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, доведено необхідність:

- внесення змін до ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію», доповнивши її авторською редакцією частини 12, до ст. 92 Закону України «Про Національну поліцію», доповнивши її авторською редакцією частини 3; ст. 93 Закону України «Про Національну поліцію», доповнивши її авторською редакцією частини 12; ч. 1 ст. 15 Кодексу України «Про адміністративні правопорушення» ч. 4 ст. 13, ч. 8 ст. 22 Дисциплінарного статуту Національної поліції; назви Норми 8, затвердженої наказом МВС України «Про затвердження норм належності однострою поліцейських» від 04 червня 2020 року № 434;
- приведення нормативних актів Кабінету Міністрів України, зокрема Порядку призначення й виплати стипендій та Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти у відповідність до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»;
- прийняття Міністерством внутрішніх справ двох спеціалізованих нормативно-правових актів, які б визначали організацію та порядок продовольчого забезпечення в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, а також установлювали організаційно-правові засади організації внутрішньої служби і внутрішнього порядку в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

ВИСНОВКИ

В монографії наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у формуванні на основі аналізу чинного законодавства України, узагальнень практики його реалізації, сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових підходів цілісного комплексного уявлення щодо адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, визначенні елементів, що його характеризують та виокремленні напрямів удосконалення чинного законодавства в досліджуваній сфері. За результатами роботи сформульовано такі основні висновки:

1. Установлено, що курсанти і слухачі ЗВО є суб'єктами адміністративно-правових відносин, які наділені спеціальною правосуб'єктністю, закріпленою нормами адміністративного права, обумовленою задоволенням їх приватних освітніх інтересів та особливостями проходження служби в поліції. Адміністративно-правовий статус зазначеної категорії осіб – подвійний, змішаний: в одному випадку він виступає як працівник поліції, в іншому – як індивід, що реалізує власний, особистісний інтерес у відносинах з державними закладами вищої освіти.

Адміністративно-правові відносини зазначеної категорії осіб з іншими суб'єктами адміністративного права (зазвичай це заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських та територіальні органи Національної поліції України) можуть виникати: при реалізації курсантами та слухачами ЗВО належних їм прав у сфері освітньої діяльності та прав, пов'язаних із проходженням служби; у зв'язку з виконанням покладених на курсантів та слухачів ЗВО обов'язків, обумовлених їхньою освітньою діяльністю й особливостями проходження служби; при захисті прав, свобод і законних інтересів курсантів та слухачів ЗВО; при порушенні (невиконанні) курсантами та слухачами ЗВО правових обов'язків, а також в процесі притягнення їх до юридичної відповідальності.

2. Досліджено нормативне регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами

навчання, які здійснюють підготовку поліцейських з позиції трьох рівнів правового регулювання: законодавчого, підзаконного та локального, комплексний розгляд якого дозволив нам виділити такі основні недоліки наявних нормативно-правових актів: чітка невизначеність адміністративно-правового статусу курсантів і слухачів у нормах чинного законодавства; наявність застарілої термінології в положеннях відомчих нормативно-правових актів; відсутність узгодженості відомчих нормативно-правових актів з положеннями базового Закону України «Про вищу освіту»; наявність не врегульованих питань у сфері здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. Запропоновано шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання адміністративно-правового статусу зазначених осіб шляхом:

- конкретизації адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО в Законі України «Про Національну поліцію»;
- здійснення комплексного моніторингу відомчих нормативно-правових актів на предмет їхньої відповідності нормам Закону України «Про вищу освіту», узгодженості між собою та врахування особливостей організації освітнього процесу на сучасному етапі розвитку відомчої освіти;
- прийняття єдиного відомчого нормативно-правового акта з метою нормативного закріплення адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО.

3. Запропоновано авторське визначення поняття «адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» як сукупність урегульованих адміністративно-правовими нормами суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізовані ними в адміністративно-правових відносинах із закладами вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, і Головними управліннями Національної поліції України, гарантії їх реалізації, а також передбачена відповідальність, обумовлені специфікою навчання та особливим порядком проходження служби.

Наголошено, що поряд із загальними ознаками адміністративно-правового статусу, які також є властивими й для статусу курсантів

та слухачів ЗВО, специфічними ознаками їх адміністративно-правового статусу є: особливий порядок адміністративно-правового регулювання; особливий порядок проходження служби; наявність специфічних умов навчання.

4. Запропоновано використання позитивного зарубіжного досвіду регулювання адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів поліцейських закладів вищої освіти в Україні, зокрема:

- щодо запровадженого механізму виплати стипендій курсантам поліції (досвід Естонії);
- щодо наявності прямої норми, що визнає курсантів та слухачів поліцейськими, та врегулювання їх прав на соціальне забезпечення (досвід Республіки Вірменія);
- щодо чіткої регламентації порядку розподілу випускників після здобуття ними освіти за певним освітнім ступенем (досвід Республіки Казахстан);
- щодо врегулювання видів відпусток і докладного порядку їх надання (досвід Республіки Білорусь).

5. У процесі дослідження суб'єктивних прав та обов'язків курсантів та слухачів ЗВО як складника їх адміністративно-правового статусу встановлено, що не всі із нормативно визначених прав та обов'язків характеризують адміністративно-правовий статус зазначеної категорії осіб, наголошено, що їх систему складають лише ті, що реалізуються курсантами і слухачами у відносинах із закладами вищої освіти із специфічними умовами навчання та територіальними органами поліції.

У результаті аналізу чинного законодавства висновковано, що суб'єктивні права та обов'язки курсантів та слухачів ЗВО на сьогодні є розпорошеними у численних нормативно-правових актах, у зв'язку з чим обґрунтовано їх систематизацію шляхом класифікації. Виокремлено чотири групи суб'єктивних прав та обов'язків курсантів та слухачів ЗВО: загальні, спеціальні, особливі та локальні.

6. Гарантії курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, визначено як сукупність правових, матеріальних, соціальних засобів, що надані їм державою з метою забезпечення ефективності реалізації їх адміністративної правосуб'єктності.

Охарактеризовано гарантії адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО з позиції їх розподілу на економічні, службово-трудова, та соціальні гарантії, виявлено низку проблемних моментів практичної реалізації механізму гарантування діяльності зазначеної категорії осіб. З огляду на це обґрунтовано необхідність конкретизації питання розповсюдження окремих економічних гарантій на слухачів денної форми навчання, перегляду схеми посадових окладів курсантів закладів вищої освіти із запровадженням механізму їх вирахування шляхом застосування тарифного коефіцієнту залежно від прожиткового мінімуму, прийняття уточнювальних норм щодо продовольчого забезпечення курсантів та слухачів, їх права на безоплатний проїзд, а також можливого запровадження закладами вищої освіти додаткових гарантій з урахуванням наявних у них матеріальних можливостей та інших ресурсів; уточнення реалізації права на відпустки та їх тривалості, права на безкоштовну медичну та медико-психологічну реабілітацію у випадку, якщо вони потребують продовження лікування після стаціонарного лікування, прийняття уточнювальних норм щодо виплати соціальних стипендій курсантам ЗВО.

7. Доведено, що кримінально-правова та цивільно-правова відповідальність курсантів та слухачів ЗВО може розглядатися лише в межах загального правового статусу людини, оскільки притягнення зазначеної категорії осіб до цих видів юридичної відповідальності як до спеціальної відповідальності поліцейських можлива за настання певних обставин, пов'язаних із тимчасовим наділенням їх певними повноваженнями в поліцейській діяльності.

З'ясовано, що адміністративна, дисциплінарна та матеріальна відповідальність є характерною для адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів ЗВО. Наголошено на необхідності вдосконалення положень нормативно-правових актів, що визначають адміністративну та дисциплінарну відповідальність шляхом:

- розширення категорій правопорушень, за які військовослужбовці та особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, повинні нести адміністративну відповідальність на загальних засадах.

- уточнення положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України в частині конкретизації видів дисциплінарних стягнень, що застосовують до зазначеної категорії осіб;
- надання ректорам ЗВО повноважень на застосування дисциплінарного стягнення у вигляді пониження в спеціальному званні на один ступінь до поліцейських, які здобувають вищу освіту, на певному рівні вищої освіти;
- уточнення нормативно визначеного механізму реалізації дисциплінарного стягнення у вигляді призначення поза чергою в наряд;
- визначення механізму притягнення до дисциплінарної відповідальності слухачів заочної форми навчання у випадку вчинення ними дисциплінарного проступку під час перебування в ЗВО;
- передбачення обов'язкової присутності батьків, інших законних представників, педагога або психолога при опитуванні в межах службового розслідування курсанта, який є неповнолітньою особою.

8. Обґрунтовано низку пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення законодавства України, що визначає адміністративно-правовий статус курсантів та слухачів ЗВО із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, зокрема:

8.1. Запропоновано внесення низки змін до таких нормативно-правових актів: Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про вищу освіту», Кодексу України про адміністративні правопорушення, Дисциплінарного статуту Національної поліції України, наказу МВС України «Про затвердження норм належності однострою поліцейських».

8.2. Доведено необхідність приведення положень постанови Кабінету Міністрів України «Питання стипендіального забезпечення» та Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти» у відповідність до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»; наказу МВС України «Про затвердження типових форм контрактів про здобуття освіти в закладах

вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських», до норм Закону України «Про вищу освіту».

8.3. Зроблено висновок про доцільність прийняття Міністерством внутрішніх справ відомчих нормативно-правових актів, серед яких: Положення про заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, Положення про проходження служби та навчання на посадах курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, Положення про порядок відрахування, переведення навчання, поновлення і переведення курсантів, слухачів і студентів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, Положення про продовольче забезпечення в закладах закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, Типового положення з організації внутрішньої служби і внутрішнього порядку у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврик С. Ю. Старук Ю.О. Особливості відрахування курсантів з ВНЗ МВС України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2009. № 3 . Частина 1. С. 202-210.
2. Гаврик С. Ю. Старук Ю. О. Правове становище особи, яка навчається у ВНЗ МВС України за державним замовленням. *Проблеми правознавства та правохоронної діяльності*. 2011. № 1. С. 80-86.
3. Вашаев М. В. Особенности прохождения государственной службы в органах внутренних дел курсантами и слушателями, обучаемыми в образовательных организациях МВД России. *Административно-правовое регулирование правоохранительной деятельности: теория и практика*. 2016. № с. 477-480.
4. Мухіна Г. В. Про особливості соціального статусу курсанта вищого навчального закладу МВС України. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2011. № 3(16). С. 109-113
5. Белошицкий А. В. Становление субъектности будущих офицеров в военном вузе: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.01 / Воронежский государственный университет. Воронеж, 2009. 23 с.
6. Дараганов М. В. Дискусійні питання класифікації суб'єктів адміністративного права (на прикладі екіпажу повітряного судна України). *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2010. № 4-1. С.227-232.
7. Гуржій Т. О. Адміністративне право України: навчальний посібник. К.: КНТ, Х. : Бурун і К, 2011. 680 с.
8. Вимоги до тексту закону. URL: www.csi.org.ua/vimogy-do-tekstu-zakonu/ (дата звернення: 01.10.2017).
9. Военный энциклопедический словарь : в 2 т. / сост. А. Горкин и др. М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2001. Т. 1. 848 с.
10. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. ст.2004.
11. Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС України: Наказ МВС України від 14 лютого 2008 року. № 62. *Офіційний вісник України*. 2008. № 21. Ст. 615.

12. Мінченко А. О., Пилипенко А. А., Борисевич М. О. Проблеми правового регулювання статусу курсанта в Україні. *Вісник АМСУ*. Серія: "Право". 2015. № 1 (14). С. 76-81.

13. Дисциплінарний статут Національної поліції України : наук.-практ. коментар / В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, Д. В. Швець та ін.; за заг. ред. В. В. Сокурєнко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2019. 253 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6946> (дата звернення: 17.02.2020)

14. Николаенко Е. А. Административно-правовое регулирование прохождения службы курсантами образовательных организаций МВД России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Белгородский юридический институт МВД Российской Федерации имени И.Д. Путилина. Белгород, 2017. 292 с.

15. Ванюшина И. Н. Особенности применения дисциплинарных взысканий к курсантам и слушателям образовательных организаций системы МВД России. *Правопорядок: история, теория и практика*. 2014. №2(3). С. 12-15.

16. Вашаев М. А. Проблемные аспекты реализации административно-правового статуса курсантов и слушателей, обучающихся в образовательных организациях МВД России. *Вестник экономической безопасности*. 2017. № 2. С. 22–26.

17. О науке и образовании: Закон Литовской Республики от 30 апреля 2009 года № XI-242. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ad342f02135e11e5af81c7d24921dbde?jfwid=5sjolg8sb> (дата звернення: 03.12.2019).

18. О специальном профессиональном образовании : Закон Грузии от 6 декабря 2011 года №5366-ІІс. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/1531874/2/ru/pdf> (дата звернення: 03.12.2019)

19. Об образовании : Закон Республики Армения от 8 мая 1999 года №ЗР-297. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7468 (дата звернення: 03.12.2019).

20. Кодекс Республики Беларусь об образовании 243-3 от 13.01.2011 г. URL: http://kodeksy-by.com/kodeks_ob_obrazovani_rb.htm (дата звернення 10.01.2018).

21. Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України: Указ Президента України від 29 грудня 2009 року № 1115/2009. *Урядовий кур'єр*. 31.12.2009. № 245.

22. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

23. Кодекс Цивільного захисту України: Закон України від 02 жовтня 2012 року № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. Ст. 458.

24. Про затвердження Положення про порядок проходження служби цивільного захисту осіб рядового і начальницького складу: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2013 року № 593. *Офіційний вісник України*. 2013. № 67. Ст. 2436.

25. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 року № 876- VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.

26. Про затвердження порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України, поліцейських та військовослужбовців для Національної гвардії України: Наказ МВС України від 15 квітня 2016 року № 315. *Офіційний вісник України*. 2016. № 41/№ 44. Ст. 1557.

27. Про затвердження Положення про проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу: Постанова кабінету Міністрів України від 11 липня 2013 року № 593. *Офіційний вісник України*. 2013. № 167. Ст. 2436.

28. Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: монографія. Ірпінь: Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2013. 342 с.

29. Смагина Т. А. Тюфякова О. А. К вопросу об административно-правовом статусе студента высшего учебного заведения. *Проблемы и перспективы развития науки в России и мире*: сборник статей Международной научно-практической конференции: в 7 ч. 2016. Ч. 6. С.115-117.

30. Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О.В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 904 с.

31. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: підручник / за заг. ред. академіка НАПрН України О.М. Бандурки. Х : Золота миля, 2011. 584 с.

32. Остапенко О. І., Кісіль З. Р., Ковалів М. В., Кісіль Р.-В. В. Адміністративне право : навч. посіб. 3-тє видання. К. Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2011. 536 с.

33. Лист Міністерства юстиції України від 22 лютого 2013 року № 1332-0-26-13/11 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v13_1323-13 (дата звернення 12.12.2017).

34. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

35. Тильчик О. В. Класифікація нормативно-правових актів, що регулюють питання протидії тінізації економіки в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 117-122.

36. Мердова О. М., Цуркан О. П. Адміністративно-правові засади професійного навчання поліцейських: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2020. 186 с.

37. Андреев А. В. Адміністративно-правове регулювання підготовки кадрів для Національної поліції у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. 238 с.

38. Вілегжаніна М. В. Класифікаційний аналіз нормативно-правових актів. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/bdi_2011_1_6.pdf (дата звернення 21.03.2018)

39. Николаенко Е. А. Особенности административно-правового статуса курсантов образовательных организаций системы МВД России. Пробелы в российском законодательстве. 2015. №6. С. 201-204.

40. Про затвердження типових форм контрактів про здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України від 01 березня 2017 року № 173. *Офіційний вісник України*. 2017. № 26. Ст. 759.

41. Родіонова В. Відпрацювання трьох років після безоплатного навчання. URL: <https://www.rodionova.com.ua/otrabotka-tri-goda-posle-besplatnogo-obucheniya/> (дата звернення 21.03.2018)

42. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.

43. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

44. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 29. Ст. 233.

45. Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі: Закон України від 03 жовтня 2019 року № 160-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 47. Ст. 313.

46. Про затвердження Статусу слухачів і курсантів вищих навчальних закладів МВС України: наказ МВС України від 13 вересня 1994 року № 505.

47. Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції: Постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 988. *Офіційний вісник України*. 2015. № 96. Ст. 3281.

48. Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України від 06 квітня 2016 року № 260. *Офіційний вісник України*. 2016. № 39. Ст. 1497.

49. Про затвердження Порядку складання Присяги працівника поліції: наказ МВС України від 09 листопада 2015 року № 1453. *Офіційний вісник України*. 2015. № 99. Ст. 3407.

50. Маськовіта М. М. Присяга працівника органів внутрішніх справ як складовий елемент його правового статусу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 827. С. 163-168.

51. Про затвердження Порядку забезпечення поліцейських одностроєм (у мирний час): наказ МВС України від 12 вересня 2017 року № 772. *Офіційний вісник України*. 2017. № 88. Ст. 2708.

52. Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України: наказ МВС України від 07 листопада 2018 року № 893. *Офіційний вісник України*. 2018. № 98. Ст. 3257.

53. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: наказ МВС України від 09 листопада 2016 року № 1179. *Офіційний вісник України*. 2017. № 2. Ст. 55.

54. Про затвердження Положення про повноваження ректора закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, із застосування заохочень і дисциплінарних стягнень: наказ МВС України від 25 березня 2019 року № 209. *Офіційний вісник України*. 2019. № 29. Ст. 1028.

55. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України: наказ МВС України від 14 лютого

2008 року №69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0069320-08#Text> (дата звернення: 06.06.2017).

56. Про затвердження Положення про практичну підготовку слухачів та курсантів вищих навчальних закладів МВС України: наказ МВС України від 27.06.2013 року №621. *Офіційний вісник України*. 2013. № 61. Ст. 2203.

57. Біліченко В. В. Робота поліцейських та курсантів в умовах режиму надзвичайного стану. *Young Scientist*. 2019. №10(74). С. 125-128.

58. Про затвердження Положення про порядок відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів МВС: наказ МВС України від 07 вересня 2009 року №381. *Офіційний вісник України*. 2009. № 77. Ст. 2630.

59. Лист Департаменту персоналу Міністерства внутрішніх справ України «Про опрацювання проекту Положення» від 10 квітня 2020 року №11791/22-2020.

60. Кириленко І. С. Локальна правотворчість як особливий різновид юридичної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Вип. 23. Частина І. Том 1. С. 55-58.

61. Литвин І. І. Адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг: : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Класичний приватний університет. Ужгород, 2016. 428 с.

62. Уложенко В. М. Окремі питання правового забезпечення державного управління вищими навчальними закладами. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/1961/Ulozhenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 07.06.2018)

63. Про заходи щодо забезпечення дотримання дисципліни і законності, профілактики надзвичайних подій за участю особового складу інституту: наказ Донецького юридичного інституту МВС України від 13 квітня 2018 року № 110.

64. Про заходи, спрямовані на зміцнення дисципліни в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ : наказ Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 12 квітня 2019 року № 301.

65. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтєвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

66. Бородін І. Л. Адміністративне право України : підручник. К.: Алерта, 2019. 548 с.

67. Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2020. 392 с.

68. Большой юридический словарь / А. В. Малько, К. Е. Игнатенкова и др. Москва: Проспект, 2009. 505 с.

69. Воротнятников О. О. Адміністративно-правовий статус державної міграційної служби України. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2018. №5. С. 70-73.

70. Ківалов С. В., Біла Р. Л. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. Вид. 2-е, перероб і доп. Одеса : Юридична література. 2020. 312 с.

71. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Атіка, 2009. 640 с.

72. Петришин О. В. Статус службової особи: природа, структура, спеціалізація. Київ.: УНКВО, 1990. 76 с.

73. Гусар О. А. Адміністративно-правовий статус персоналу державного управління. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2. С. 116-123.

74. Пилипів В. В. Адміністративно-правовий статус учасників антитерористичної операції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2018. 200 с.

75. Огаренко Є. А. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері діяльності вищих навчальних закладів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 46. С. 292-299.

76. Клипа О. П. Поняття та сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. №5. Том 31 (70). С.52-56.

77. Лемеш Д. Л. Адміністративно-правовий статус працівників поліції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2016. 22 с.

78. Іщенко С. О. Поняття й ознаки адміністративно-правового статусу військовослужбовця збройних сил України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 37. С.73-76.

79. Игнатенко А. С. Особенности правового статуса слушателей и курсантов военных факультетов при вузах Республики Беларусь. URL: <http://rep.brsu.by:80/handle/123456789/6757> (дата звернення: 23.06.2020).

80. Шляжко М. А. Правовой статус курсантов военных учебных заведений Республики Беларусь. *Юридическая наука и правоприменительная практика*:

материалы научной конференции студентов, магистров и аспирантов. Минск, 26-27 октября 2012 года. Минск, 2012. С.88-89.

81. Николаенко Е. А. Административно-правовое регулирование прохождения службы курсантами образовательных организаций МВД России. автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Белгородский юридический институт МВД Российской Федерации имени И.Д. Путилина. Белгород, 2017. 22 с.

82. Шульга Є. В. Особливості правосуб'єктності осіб в адміністративно-деліктних відносинах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2017. № 3 (3). С. 44-49.

83. Чуб А. В. Адміністративна правосуб'єктність приватної особи. *Право та державне управління*. 2020. № 3. С. 53-59.

84. Юридическая энциклопедия: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редколлегии) та ін. К.: Укр. енцикл., 2001. Т. 3: К-М. 2001. 792 с.

85. Витрук Н. В. Общая теория правового положения личности. Москва: Норма, 2008. 448 с.

86. Павлюков Р. О. Поняття та структурні елементи правового статусу інвалідів в Україні. *Право і безпека*. 2006. №5. С. 137-140.

87. Тильчик О. В., Тильчик В. В. Права платників податків – учасників податкових спорів як невід'ємний елемент їхнього правового статусу. *Вісник Запорізького національного університету: Зб. наукових праць: юридичні науки*. 2012. Вип.1(ч. 2). С.85-91.

88. Шульга М. В. Курсант як суб'єкт адміністративно-правових відносин. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. №3-4. С. 131-136.

89. Вирок Рогатинського районного суду Івано-Франківської області за справою 349/695/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89990058> (дата звернення 03.08.2020).

90. Вирок Малиновського районного суду міста Одеси за справою № 501/740/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83344089> (дата звернення 03.08.2020).

91. Вирок Деснянського районного суду м. Києва за справою №754/14575/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80814240> (дата звернення 03.08.2020).

92. Романюк В. В. Вплив специфічних умов навчання у ВНЗ МВС України на здійснення підготовки поліцейських. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917-2017 рр.)*: зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25

листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. С. 242-243.

93. Балабан І. В. Адміністративно-правове забезпечення професійного навчання поліцейських: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Донецький юридичний інститут МВС України. Кривий Ріг, 2018. 211 с.

94. Андреев А. В. Адміністративно-правове регулювання підготовки кадрів для Національної поліції у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. 20 с.

95. Про вдосконалення підготовки курсантів у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських (далі ЗВО МВС), за спеціальністю «Правоохоронна діяльність»: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30 травня 2019 року № 427.

96. Etter-videreutdanning. URL: <https://www.politihogskolen.no/etter-videreutdanning/> (дата звернення: 04.04.2019).

97. Master. URL: <https://www.politihogskolen.no/master/> (дата звернення: 04.04.2019).

98. Alminnelig tjenesteinstruks for politiet. URL: <https://lovdata.no/dokument/INS/forskrift/1990-06-22-3963> (дата звернення: 04.04.2019).

99. Forskrift om studier og eksamen ved Politihøgskolen dato FOR-2016-12-07-1957. URL: <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2016-12-07-1957> (дата звернення: 04.04.2019).

100. Education and studies / Police University College. URL: <https://polamk.fi/en/education-and-studies> (дата звернення: 05.04.2019).

101. Audit of the police university college 2018 / John Taylor, Kristiina Erkkilä, Jaana Ignatius ats. Finnish Education Evaluation Centre Publications 2:2018. 73 p.

102. Ethical oath / Police University College. URL: <https://polamk.fi/en/ethical-oath> (дата звернення: 06.04.2019).

103. Politseiteenistuse seadus Vastu võetud 14.05.1998. (muudatuste ja täiendustega) URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12849426> (дата звернення: 06.04.2019).

104. Elina Rikken. Politseiteenistusõigus. Teine, muudetud trükk. Tallinn, 2006. 92 l.

105. Politseiteenistuse seadus Vastu võetud 14.05.1998 URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/75362> (дата звернення: 07.04.2019)

106. Sisekaitseakadeemia üliõpilasele, kadetile ja õpilasele makstava stipendiumi suurus, maksmise tingimused ja kord Vastu võetud 07.03.2007 nr 25. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12851799?dbNotReadOnly=true> (дата звернення: 07.04.2019).

107. Sisekaitseakadeemia. URL: <https://sisseastumine.sisekaitse.ee/> (дата звернення: 14.04.2019).

108. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas 2018 m. birželio 29 d. Nr. XIII-1381. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fae39102834511e89188e16a6495e98c> (дата звернення: 15.04.2019).

109. Valsts policijas koledža / Normatīvie akti un dokumenti. URL: http://www.policijas.koledza.gov.lv/lv/par_koledzu/normativie_akti_un_dokumenti/ieksejie_normativie_akti (дата звернення: 15.04.2019).

110. პოლიციის შესახებ: საქართველოს კანონი 04.10.2013 №1444-ლს. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2047533?publication=29#DOCUMENT:1> (дата звернення: 21.04.2019).

111. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროში სამსახურის გავლის წესის დამტკიცების შესახებ: საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის ბრძანება 24.12.2013 №975. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/2138967?publication=0> (дата звернення: 22.04.2019).

112. საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიის წესდების დამტკიცების შესახებ: საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის ბრძანება 24.12.2013 №975. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/2138967?publication=0> (дата звернення: 22.04.2019).

113. Оստիკანությունում дагваруулгын мaaхйн: Цагаасууны Цанраацунуулгын орнур: 2002 орсалын хичуах 03-нл. URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=110486> (дата звернення: 23.04.2019).

114. Զինდაտարյուղների ել նրանց ընտանիքների անդամների սոցիալական ապահովության մաахին: Цагаасууны Цанраацунуулгын орнур: 27 хилсунурների, 1998 թ. URL: <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=79873> (дата звернення: 23.04.2019).

115. Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasının NİZAMNAMƏSİ. URL: <https://www.pa.edu.az/?/az/menu/23/> (дата звернення: 24.04.2019)

116. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 № 319-III ЗПК. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747#pos=3;-108 (дата звернення: 25.04.2019).

117. Закон Республики Казахстан «О правоохранительной службе» 6 января 2011 года № 380-IV ЗПК. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30916594 (дата звернення: 25.04.2019).

118. Об утверждении Правил перевода и восстановления в военные, специальные учебные заведения Министерства внутренних дел Республики Казахстан : приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 13 января 2016 года № 25. *Казахстанская правда*. 13.10.2016. № 196.

119. Об утверждении Правил проведения текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся военных, специальных учебных заведений Министерства внутренних дел Республики Казахстан : приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 13 января 2016 года № 20. *Казахстанская правда*. 23.05.2017. № 96.

120. Об утверждении Правил распределения выпускников организаций образования органов внутренних дел Республики Казахстан : приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 09 июня 2014 року № 332 <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1400009573> (дата звернення: 28.04.2019).

121. Об утверждении Правил заключения, продления, изменения, расторжения и прекращения контракта с лицами, поступающими в организации образования Министерства внутренних дел Республики Казахстан, в организации образования, реализующие профессиональные учебные программы высшего образования правоохранительных органов иностранных государств по направлению Министерства внутренних дел Республики Казахстан с оплатой обучения за счет бюджетных средств: приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 13 мая 2016 года № 500. *Казахстанская правда*. 23.05.2017. № 96.

122. Кодекс Республики Беларусь об образовании от 13 января 2011 г. № 243-З. URL: <https://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk1100243> (дата звернення: 29.04.2019).

123. О вопросах прохождения службы в органах внутренних дел Республики Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь от 15 марта 2012 г. № 133. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=31234601 (дата звернення: 29.04.2019).

124. Шульга М. В. Проблеми надання відпусток здобувачам вищої освіти денної форми навчання у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України* : матеріали IV Міжнародній

науково-практичній конференції, (10 листопада 2017 року Одеса). Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 246-247.

125. Синявська О. Ю. Суб'єктивні публічні права приватних осіб. *Право і безпека*. 2010. №2(34). С. 52-55.

126. Якимов А. Ю. Статус суб'єкта адміністративної юрисдикції и проблемы его реализации : монографія. Москва: Проспект, 1999. 200 с.

127. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: Навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 624 с.

128. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2005. 21 с.

129. Мацелик Т. О. Адміністративна правосуб'єктність як онтологічна здатність особи бути суб'єктом адміністративного права. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Випуск 597. С. 90-94.

130. Чуб А. В. Адміністративно-правове регулювання реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 444 с.

131. Лютиков П. С. Суб'єктивні права й обов'язки як складові адміністративно-правового статусу юридичної особи: класифікація та характерні ознаки. *Актуальні проблеми держави та права*. 2013. С. 429-435.

132. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / За заг. ред. Р.С. Мельника. Київ: Ваіте, 2014. 376 с.

133. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ, 2005. 213 с.

134. Горбач А. М. Зміст адміністративно-правових відносин: теорія і практика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 43. Том 3. С. 91-96.

135. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Юрид. думка, 2004. 584 с.

136. Козирева А. О. Адміністративно-правовий статус громадських об'єднань в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Донецький юридичний інститут МВС України. Донецьк, 2014. 199 с.

137. Братановский С. Н., Кочерга С. А., Братановская М. С. Административные права граждан в сфере образования. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2017. №1(114). С. 108-115.

138. Про політичні партії : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2365-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №23. Ст. 118.

139. Повноваження / Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення: 10.05.2019).

140. Голосніченко І. П., Голосніченко Д. І. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні. URL: http://afgp.kpi.ua/sites/default/files/11%20-%201_9_%20-%2025.pdf (дата звернення 13.05.2018).

141. Великий енциклопедичний юридичний словник / за редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. 992 с.

142. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 384 с.

143. Лемеш Д. Л. Класифікація прав поліцейського як суб'єкта адміністративних правовідносин в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 3(9). Том 2. С. 122-124.

144. Зуй В. В. Адміністративно-правовий статус громадян в Україні. *Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку*: короткі тези доп. та наук. повід. респ. н-пр. конфер. 9-11 лист. 1995. Харків, 1995. С. 107-108.

145. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. *Наше право*. 2014. №5. С. 32-37, с. 36; Загородня Н. В. Адміністративно-правовий статус громадян України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2018 № 33. С. 73-77.

146. Горбач М. І. Класифікація елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. №2. С. 29-41.

147. Стариков Ю. Н. Служебное право: учебник. Москва, 1996. 698 с.

148. Смагина И. А. Гарантии как элемент административно-правового статуса государственного и муниципального служащего: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Поволжская академия государственной службы при Президенте РФ. Саратов, 2002. 190 с.

149. Коваль В. Правові гарантії як самостійний елемент адміністративно-правового статусу військовослужбовців: теоретично-практичний аспект. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Випуск 2 (14). С. 39-43.

150. Когутич І. І. Адміністративно-правові гарантії нотаріальної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. 272 с.

151. Вашаев М. А. Административно-правовое обеспечение социальной защиты сотрудников органов внутренних дел, обучающихся в образовательных организациях МВД России. *Актуальные вопросы административно-правового регулирования* : сборник научных трудов I Междунар. науч.-практ. конф. (Кореневские чтения). М., 2017. С. 200-204.

152. Скакун Д. І. Адміністративно-правові гарантії надання безоплатної правової допомоги адвокатами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2020. 26 с.

153. Сенчук І. І. Гарантії професійної діяльності поліцейських в сучасних умовах. *Форум права*. 2018. №3. С. 88-95.

154. Стипендія 2020: розмір соціальних і академічних виплат. URL: <https://lawportal.com.ua/stipendija-rozmir-socialnih-akademichnih-viplat.html> (дата звернення: 03.01.2020).

155. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року №704. *Офіційний вісник України*. 2017. №77. Ст. 2374.

156. Натарова В. В. Особливості адміністративно-правового регулювання забезпечення поліцейських одностроєм. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. Том 2. С. 33-36.

157. Про затвердження норм належності однострою поліцейських: наказ МВС України від 04 червня 2020 року № 434. *Офіційний вісник України*. 2020. № 53. Ст. 1647.

158. Про затвердження Порядку розрахунку витрат, пов'язаних з утриманням курсантів у вищих навчальних закладах: Наказ Міністерства оборони України, Міністерства фінансів України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, Служби безпеки України від 16 липня 2007 року №419/831/240/605/537/219/534. *Офіційний вісник України*. 2007. № 56, Ст. 2263.

159. Про затвердження Положення про продовольче забезпечення в системі Служби безпеки України: наказ Служби безпеки України 26.05.2020 № 140. *Офіційний вісник України*. 2020. № 48, Ст. 1530.

160. Про затвердження Положення про продовольче забезпечення у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України у мирний час: наказ Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 15.12.2015 № 778. *Офіційний вісник України*. 2016. № 5, Ст. 279.

161. Про затвердження Положення про продовольче забезпечення у Державній службі України з надзвичайних ситуацій: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03 липня 2014 року № 632. *Офіційний вісник України*. 2014. № 65. Ст. 1806.

162. Про затвердження Порядку відшкодування курсантами та особами офіцерського складу витрат, пов'язаних з їх утриманням у закладах вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 року № 964. *Офіційний вісник України*. 2006. № 28. Ст. 2026.

163. Пільговий проїзд для курсантів в громадському транспорті (маршрутному таксі). URL: <https://petition.e-dem.ua/dnipropetrovsk/Petition/View/692> (дата звернення 02.02.2020).

164. Шульга М. В. Економічні гарантії адміністративно-правового статусу курсантів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 4 (70). Том 2. С. 115-121.

165. Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів Української РСР від 29.07.1991 № 114 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/114-91-%D0%BF?info=1> (дата звернення: 02.02.2020).

166. Типовий навчальний план «Правоохоронна діяльність (поліцейські)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» галузі знань 26 Цивільна безпека, затверджений т.в.о. державного секретаря Міністерства внутрішніх справ Шевніним С. від 03.08.2020 року.

167. Типовий навчальний план «Право (поліцейські)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 Право, затверджений т.в.о. державного секретаря Міністерства внутрішніх справ Шевніним С. від 03.08.2020 року.

168. Електронна петиція №22/037762-еп // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/37762> (дата звернення 04.02.2020).

169. Шульга М. В. Проблеми надання відпусток здобувачам вищої освіти денної форми навчання у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України* : матеріали IV Міжнародній науково-практичній конференції, (10 листопада 2017 року Одеса). Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 246-247.

170. Іншин М. І. Сутність і значення соціального забезпечення працівників поліції в сучасних умовах. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. №4. С. 269-277.

171. Калашнік М. В. Соціально-правові гарантії забезпечення діяльності органів поліції. *Європейські перспективи*. 2017. №1. С. 64-68.

172. Андруш Л. В. Проблематика нормативно-правового визначення категорії осіб та відповідних послуг щодо медичного забезпечення поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ*. 2020. №1. С.227-232.

173. Про затвердження Інструкції про порядок медичного обслуговування в закладах охорони здоров'я МВС: наказ МВС України від 03 червня 2016 року № 462. *Офіційний вісник України*. 2016. № 57. Ст. 1987.

174. Про затвердження Порядку пільгового реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України поліцейських, деяких інших категорій осіб та членів їх сімей: наказ МВС України від 14 грудня 2015 року № 1568. *Офіційний вісник України*. 2016. № 8. Ст. 395.

175. Про затвердження Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського: наказ МВС України від 11 січня 2016 року №4. *Офіційний вісник України*. 2016. № 13. Ст. 548.

176. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.

177. Питання стипендіального забезпечення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 року № 882. *Офіційний вісник України*. 2004. № 28. Том 1. Ст. 1871.

178. Деякі питання виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 року № 1045. *Офіційний вісник України*. 2017. № 4. Ст. 148.

179. Каленіченко Л. І. Місце і роль національної поліції України у механізмі реалізації юридичної відповідальності. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття: тези доп. ...* Наук.-дослід. ін-т публ. політики та соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2020. С. 26-29.

180. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

181. Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області за справою №343/2502/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58100630> (дата звернення: 10.02.2020).

182. Гембар А. О., Краковська А. Є. Особливості розмежування адміністративної та дисциплінарної відповідальності військовослужбовців. URL: <file:///C:/Users/1/Downloads/6665-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-13386-1-10-20190607.pdf> (дата звернення: 11.02.2020).

183. Лист Міністерства юстиції України від 01.12.2020 року №7139-11.1.2-20.

184. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо розширення переліку підстав для притягнення до адміністративної відповідальності військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів)». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH6CN00A?an=2> (дата звернення: 06.06.2020).

185. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69632 (дата звернення 08.09.2020).

186. Ковальова О. В. Насильство в сім'ях військовослужбовців: чи існує проблема? *Актуальні проблеми впливу збройного конфлікту на Сході України на появу й поширення гендерно обумовленого насильства та забезпечення доступу до*

правосуддя: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф., Київ, 18 верес. 2020 р. Київ : ДНДІ МВС України, 2020. С. 297-302.

187. Панченко О. І. Цивільно-правова відповідальність поліцейських в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. 22 с.

188. Падалка О. А. Юридична відповідальність Національної поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. №20. С. 81-84.

189. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01 грудня 1994 року № 266/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 1. Ст. 1.

190. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Київський національний університет внутрішніх справ, Київ: 2006. 404 с.

191. Медведенко Н. В., Медведенко С.В., Ковальова О.В. Правові та організаційні засади дисциплінарного провадження в органах Національної поліції України: монографія. Одеса, 2019. 223 с.

192. Вашаев М. А. Некоторые особенности наложения дисциплинарных взысканий на курсантов и слушателей, обучающихся в образовательных организациях МВД России. *Право и государство: теория и практика*. 2017. № 10 (154). С. 135-139.

193. Sisekaitseakadeemia õppurite distsiplinaarvastutuse rakendamise kord. URL: https://www.sisekaitse.ee/sites/default/files/inline-files/DM_kord.pdf (дата звернення: 09.09.2020).

194. Об утверждении Дисциплинарного устава органов внутренних дел Республики Беларусь и текста Присяги лиц рядового и начальствующего состава органов внутренних дел Республики Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь 29 мая 2003 г. № 218. URL: [https://pravo.by/pdf/2003-62/2003-62\(004-011\).pdf](https://pravo.by/pdf/2003-62/2003-62(004-011).pdf) (дата звернення: 09.09.2020).

195. Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu darbinieku ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārais reglaments: Ministru kabineta noteikumi Nr.594 Rīgā 2003.gada 28.oktobrī (prot. Nr.56, 31.§). <https://likumi.lv/ta/id/80581-iekšlietu-ministrijas-sistemas-iestazu-darbinieku-ar-specialajam-dienesta-pakapem-disciplinairais-reglaments> (дата звернення: 09.09.2020).

196. Некоторые вопросы прохождения службы в органах внутренних дел Республики Казахстан: приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 27 мая 2011 года № 246. https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31052462 (дата звернення: 10.09.2020).

197. О Дисциплинарном уставе органов внутренних дел Российской Федерации: Указ Президента РФ от 14.10.2012 № 1377. *Собрание законодательства Российской Федерации*. 2012. №43. Ст. 5808.

198. Шульга М. В. Актуальні питання притягнення до дисциплінарної відповідальності курсантів та слухачів ВНЗ із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, у світлі нового законодавства. *Національна поліція України: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 березня 2018 р, м. Кривий Ріг). Кривий Ріг, 2018. С. 192-195.

199. Прийнято за основу проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію» (щодо відрядження поліцейських до органів державної влади, підприємств, установ, організацій, закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання та присвоєння спеціальних звань відрядженим (прикомандированим) поліцейським)» URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/201219.html> (дата звернення: 20.12.2020).

Наукове видання

**ВІТВИЦЬКИЙ СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ
ШУЛЬГА МАРИНА ВІКТОРІВНА
МЕРДОВА ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА**

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС
КУРСАНТІВ ТА СЛУХАЧІВ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ
НАВЧАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ**

МОНОГРАФІЯ

*Підготовлено до друку ВД «Дакор»
Друкується в авторській редакції*

Підписано до друку __. __. 2022. Гарнітура Cambria. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 8,76. Обкл.-вид. арк. 8,15. Наклад __ прим.

ТОВ «ВД «Дакор»
Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012
☎ (044) 461-85-06; ✉ vd_dakor@ukr.net 🌐 www.dakor.kiev.ua
📍 04073, м. Київ, просп. Степана Бандери, 8